

ANADOLU ALEVİLİĞİNİN KÜLTÜREL KÖKENİ

TÜRK ALEVİLİĞİ

Kripto Kitaplar Yayınevi
1-3. Baskı 2009-2010
493 Sayfa

Rıza Zelyut

13.04.1948'de Tokat/Niksar'ın Ormancık Köyünde doğdu. 1970'de Trabzon Eğitim Enstitüsü'nü Türkçe öğretmeni olarak bitirdi. Yazı yaşamına 1967'de öykü ile giren Rıza Zelyut'un bu çalışmaları Kıyı, Hisar, Eflatun, Güney, Yelken, Türk Dili, Varlık, Öykü, Yansıma gibi dergilerde yayımlandı.

Daha sonra araştırmaya yönelen yazar, 1973 yılında Türk Dil Kurumu'nun Cumhuriyet'in 50. Yılı nedeniyle düzenlediği "Türkiye'nin Kalkınmasında Cumhuriyet'in Rolü" konulu yarışmada birinci oldu. 1976 yılında Hacı Bektaş Veli İnceleme Yarışması'nda ikinci olan yazar, bu arada bilimkurgu türünde çocuk romanları da yazdı.

Yazarın 1978 yılında yazdığı ve Kızıldere olayını anlattığı destan türü kitabı, 1980 darbesinden sonra suç sayıldı ve kendisi İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılandı. 18 ay 14 gün hapse mahkum edilen Rıza Zelyut bu cezasını hapis ve 4 aylık sürgünle tamamladı. 1983 yılında Hürriyet Gazetesi'ne giren yazar buradan 1991'de ayrıldı. Yurt içinde ve yurt dışında Alevi toplumunun örgütlenmesi için çalışan Rıza Zelyut, Nefes Dergisi'nin yayımında danışmanlık yaptı ve 1996'da Cem Dergisi'nin yeni biçimde yayımını başlattı. 1994 yılında Akşam Gazetesi'ne köşe yazarı olarak giren Rıza Zelyut, bu görevini halen Güneş Gazetesi'nde sürdürmektedir.

Rıza Zelyut'un bir kitap hacmindeki öykülerinden başka 3 çocuk romanı bulunuyor. Yayımlanmış diğer kitapları şunlardır:

- Halk Şiirinde Gerçekçilik,
- Osmanlı'da Karşı Düşünce ve İdam Edilenler,
- Halk Şiirinde Başkaldırı,
- Öz Kaynaklarına Göre Alevilik,
- Aleviler Ne Yapmalı?,
- Alevilerde Mizah,
- Muaviye'den Erbakan'a Din ve Siyaset;
- TÜRK KİMLİĞİ "Yabancı Kaynaklara Göre",
- TÜRK ALEVİLİĞİ, "Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökeni"
- DERSİM İSYANLARI VE SEYİT RIZA GERÇEĞİ,

Yazarın Türk kültürü ile ilgili yayımlanmış birçok makalesi ve bildirileri de bulunmaktadır.

ARKA KAPAK

Şaşıracaksınız...

Alevilik sır kabul ediliyordu. Bu sır mezhep boyutlu sanılıyordu. Önce o sırrı çözdük.

Ancak bunun kadar önemli bir başka sır daha vardı: Anadolu Aleviliğinin etnik yapısı.

Kırgızistan'dan Ukrayna'ya kadar uzanan Türk dünyasındaki tolu (dolu) nasıl oluyor da Alevi cemlerinde yaşıyor?

Kül Tigin mezarındaki yapı özelliğinin Anadolu dergahlarındaki izleri nedir?

Macaristan'daki kara kazanların Hacı Bektaş'ta işi ne?

Batı Hunların Ağaçeri kolunun geyiği, Abdal Musa'ya nasıl geldi?

Oyun, ozan, kam, şaman kimliğinden "dede"liğe uzanan yol...

Milat'tan öncelere uzanan Türk damgası "Kün-Ay" nasıl "Muhammet-Ali" haline geldi?

Alevi edebiyatının Asya'daki izleri nerelere saçılıyor?

"Etrak-i bi idrak" aşâğılamalarının özünde Türk ile Alevilerin hedef gösterildiğini biliyor muydunuz?

Ya Kızılbaş'ın bir Türk boyu olduğunu...

En önemli Türk devletlerinden birisi olan Safevilere neden cumhurbaşkanlığı forsun da yer verilmiyor?

Anadolu Alevilerinin bir bölümünü Kürt kökenli gösteren iddialar ne kadar doğrudur?

Tarih içinde Alevi-Kürt ilişkisi nasıl olmuştur?

Türk Alevi boyların Kürtleştirilme sürecinin tarihi hangi belgelerde yer alıyor?

35 yıldır araştırdığım bu konuyu son belgelerle değerlendirdim ulaştığım nokta şu oldu: Bugün Türkiye'de yaşadığımız Alevilik, Türk kimlikli bir Aleviliktir.

İşte bunun bilgi ve belgeleri ilk kez bu kitapta bilim dünyasına sunuluyor.

KLASİK ALEVİLİK NEDİR?

Alevilik, genel anlamda; İslam dünyasında Hazreti Ali'nin tarafını tutan insanların dünya görüşüdür. Alevi sözü, başlangıçta "Ali soyundan olanlar" anlamına gelirken, zamanla Ali yandaşı anlamını kazanmıştır. Ali yandaşı Arapça "Şiat-u Ali" demektir. Bu terim Hazreti Ali ve İmam Hüseyin yandaşları için daha o dönemlerde kullanılmaya başlanmıştır. Zamanla "Şia" terimi yerleşmiştir. Şia, Ali yanını tutanı anlattığı için Alevi anlamına gelmektedir.

İlahiyatta Alevi ise, Hz. Ali'nin imametini nas ile (Kuran'a dayalı zorunlulukla) ve tayinle (peygamberin işareti ile) kabul eden insandır. Türkiye'de Ali yandaşları kendilerini "Şii" olarak değil, "Alevi" olarak anlatırlar.

Bugünkü anlamıyla örgütlü Şia, silahlı bir güç olarak 683 yılında Tevvebin Hareketi (Kerbela İntikamcılar) olarak ortaya çıkmıştır. Bunun çekirdeğini de Hz. Ali çevresinde birleşen sahabeler oluşturmuştur.

İslamiyet, Hazreti Muhammet'in Arabistan'a getirdiği bir din olarak görülse bile, özünde sosyal ve siyasal harekettir. Bu toplumsal hareket, eski sistemin yenilenmesi ve güç odaklarının değiştirilmesini hedefliyordu. Bu yüzden de çıkış noktası olan Mekke'deki tüccarlar ve boy beyleri ile Muhammet yandaşları arasında sert mücadeleler ortaya çıktı. Bu mücadelelerde belirleyici güçlerden birisi de kabilecilik zihniyeti (asabiyet) idi. İslamiyet'in kuruluş mücadelesi bu yüzden Haşimoğulları ile Ümeyyeoğulları arasında bir egemenlik savaşı gibi yürütüldü. İslam tarihinin sonraki dönemlerinde de sürecek olan bu mücadele, iki akraba kabilenin kanlı savaşı haline geldi. ... Haşimoğullarının (Haşimiler) advericisi Haşim ile Ümeyyeoğullarının (Emeviler) atası Abduşems kardeşler. ... Karşı kanadı oluşturan Ebu Süfyan, Muaviye'nin babasıdır. Ebu Süfyan, Harb'in oğludur; Harb ise kabileye ad veren Ümeyye'nin oğludur.

İslamiyet de siyasal bir hareket olarak doğmuştur. İslamiyet'in dine, inanca, Tanrı'ya ait görüşleri, topluma yeni bir biçim vermenin araçları olmuştur Alevilik bu biçimlenişteki tavırlardan birisidir.

1- Alevilik İslamiyet'in içindedir.

2- Hz. Muhammet, İslamiyet'in kurucusu olarak Alevilikte de temeldir.

3- Bazılarının göstermek istediği gibi Alevilikten İslamiyet ve Hz Muhammet dışlanamaz. Fakat, İslam ve Muhammet kavramlarının yorumu Sünnilikten çok farklıdır. Sünnilikte zahir (dış/şekil) önde iken Alevilikte batın (iç/öz) öndedir.

Arap egemen kesimi, Müslüman olduktan sonra, yeni devletin yönetimini ele geçirme savaşımına girişti. Müslümanların köle ve yoksul kesimi de bu eski sömürücü takımına karşı tavrı aldı. Bu düşman boyların içinde en önemlisi de, Mekke ticaretinin önemli bir bölümünü denetleyen Emevi ailesiydi.

Ali'nin düşünce yapısı, kişisel tavırları, aile yaşantısı yoksul kesimden yanaydı. Eşitliğe son derece önem veriyordu. Egemen kesime karşı tavrı alan halk kesimi, kendilerine lider olarak Hz. Ali'yi görüyorlardı. Hz. Ali'nin peygamberin en yakını olması, aralarında maddi olduğu kadar manevi yakınlık da bulunması, Hz. Ali'nin yoksul kesimin lideri olarak seçilmesinde bir başka etken oluyordu. Açık biçimde vurgulamak gerekiyor ki, Alevilik (Ali yandaşlığı) başlangıçta şu veya bu biçimde ibadet etmek; şu veya bu biçimde inanmak olarak değil, sosyal ve siyasal tavrı olarak ortaya çıktı. Bu siyasal tavrın altında "eşitçe yaşama isteği" yatıyordu.

Kabaca 1400 sene öncesinin koşullarında, insanlar, siyasal tavırlarını bazı dinsel kalıpların içine sokarak ortaya vuruyorlardı.

Anadolu Aleviliği diye tanımlanan Alevilik de kültürel ve coğrafi açıdan özelleşerek, İslam içinde kendine özgü bir inanç ve yaşama biçimi olarak yüzyılları kapsayan bir süreçte şekillendi.

Alevilik, siyasal bir tavrı olarak ortaya çıkarken, bu tavrın karşısında oluşan şeriatçı ideoloji de siyasal bir içerik kazandı. Onun görüntüsü de dinsel idi. Dinsel giysiler içinde tam bir siyasal tavrı alış olan Sünnilik, değiştirildi, geliştirildi, bütün İslam ülkelerinde yönetim kesimlerinin sarıldığı bir siyasal içerik oldu. Aslında, başlangıçta Alevilik ile Sünnilik arasında inanç ayrılığından daha fazla siyasal tavrı ayrılığı vardır. Siyasal mücadele kızıştıkça, inanca ilişkin ayrılıklar da derinleşmiştir.

Halk Mezhebi

İslam topluluklarının yaşadığı sınıf kavgalarında, kabaca alt katmanlar Aleviliği, üst katmanlar ise Sünniliği ideoloji olarak benimsediler. Elbette, üst katmanlar içinden Alevi çıktığı gibi, alt katmanlardan da Sünni çıktı. Fakat, bunlar, Alevilik ve Sünniliğin, birbiriyle ekonomik çıkar çatışmasında olan iki genel katmanın ideolojisi olduğu gerçeğini değiştirmedi.

Ortaçağ boyunca İslam ülkelerinde, alternatif düşünce üreten ve Batını adı verilen kitleler, Alevilerdir. İslam toplumlarında, en başından beri, Alevi topluluklarından başka Batıniler de olmamıştır. Daha sonra görüleceği gibi, Batınlık, Alevilerin felsefesidir. Batınlık, Alevilerin kendi ideolojilerini açıklama, olayları çözme yöntemidir. Buna "Batın ilmi" denilir.

Müslüman ülkeler içinde Türkiye tek laik ülke ise, bunun bir nedeni de Türkiye'deki halk Aleviliğidir.

ALEVİ SÖZCÜĞÜNÜN ETİMOLOJİSİ

Aleviliği Kürtlere bağlamaya çalışanlar, giderek onun Hazreti Ali ile bile ilgisinin olmadığını iddia etmeye başladılar.

Alevi Kavramı

Anadolu'daki Alevi kitleler için resmi Osmanlı kaynaklarında Alevi nitelemesi kullanılmıyordu. Çünkü, Alevi sözü, Ali'ye bağlı, onun yolunda giden anlamına geliyor, bu da onlara dinsel bir saygıyı zorunlu kılıyordu. Osmanlı Sünni yönetimi Alevi kitlelerin ideolojik desteğini kırmak için Alevi nitelemesini kullanmadılar; bunun yerine genellikle "Kızılbaş" terimi ile yetindiler. Halbuki

Alevilerin temsilcileri Alevi sıfatını 16. yüzyılda açık açık kullanıyorlardı. Örneğin Sivas'ta 1550'ler dolayında asılan Pir Sultan Abdal, bir şiirinde şöyle diyor: "Gidi Yezid bize Kızılbaş demiş! Hüseyiniyem Aleviyem ne dersin"

Şah İsmail'in askerlerinin 12 dilimli kızıl renkli külah takmaları yüzünden, Osmanlı, "Kızılbaş" sözcüğünü bunlar için kullanıyordu. Anadolu'daki Aleviler de Şah İsmail'e sevgi duydukları için "Kızılbaş" sözcüğü Osmanlı yönetimince hakaret/kötüleme için kullanılmaya başlanmıştı.

İran'daki Türkmenlerle çıkar çatışmasına girene kadar Osmanlı yönetimi Alevi kitleler için küfür ve hakaret içeren açıklamalar yapmıyordu. Çünkü bu kitle *Gaziyan-ı Rum* denilen Anadolu Gazileri'nin tabanını oluşturuyordu. Balkanların ele geçirilmesinde Gaziyan-ı Rum, örgütlü Osmanlı ordusundan daha etkili oluyordu. Çünkü, bu kesimin içinde yer alan Alevi babaları (dedeler) Hristiyan ikliminde serbest felsefe ile İslam'ı yayıyor ve Balkanların yoksulları, ezilmişleri Kızılbaşlık kanalıyla Müslüman oluyordu.

Osmanlı'nın kuruluş dönemlerinde, Anadolu'daki aşırı Alevi kitleleri anlatmak üzere "Işık taifesi" kullanılan terimlerden birisi idi. Bunun yanı sıra "Torlak", "Abdal", "Kalender", "Etrak", "Terakime" gibi ifadeler de dikkat çekmektedir. "Etrak"ın Türk'ün çoğulu olduğu dikkate alınırsa, Alevilerle Türklerin bir zamanlar eşleştirildiği bile anlaşılır. Zaten, Osmanlı Devletinde Alevilere karşı kıyım hareketi başlatıldığında, saraydaki devlet adamları ve aydınlar, Anadolu'daki Türk nüfusu, "Etrak-i bi idrak: İdraksiz, akılsız Türkler" diye aşağılıyordu.

Şiirlerini Farsça yazan ünlü Türk mutasavvıfı Mevlana Celaleddin Rumi de Türk'ü çok kötü bir millet olarak aşağılar. Aşağıda anlatılan olay bunu gösterir: "Yine meşhur bir hikayedir: Bir gün Şeyh Selahaddin hazretleri bağını yapmak için ücretle Türk rençperler tutmuştu. Bunu gören Mevlana Hazretleri: "Efendi, bağ yapımında Rum rençperler, bozumunda da Türk rençperler tutmak lazımdır. Çünkü dünyayı imar etmek Rumlara, yıkmak ise, Türklere mahsustur."

Mevlana Celaleddin'in ve onun efendisi olan Selçuklu sarayının bu bakış açısı, zamanla Osmanlı Devleti'ne de geçti. 16. yüzyıla doğru bu kesimleri anlatmak için "Rafizi (Sapkın)" terimi kullanılmaya başlanmıştı. Saray alimlerince, dinsizleri anlatmak için kullanılan "mülhid" sözcüğünün hedefi de genelde Alevilerdi.

Daha sonra devreye kızılbaş nitelemesi girdi ve Rafizi veya mülhidle anlatımın keskinleştirilmesi gereken yerlerde devletin tarihçileri bu terimi kullanmaya başladılar. Ne acıdır ki günümüz Türkiye'sinde, kendilerini Alevi gösteren kimi yazarlar, Alevilik için "dindışı, İslam dışı" dediler. Böylece de Alevilere dinsiz diyen şeriatçı/yobaz kesime koz verdiler.

Caferilik

Yazılı kaynaklara göre, Alevi kitle, Sünni çoğunluk karşısında kendisini, Caferi olarak adlandırmıştır. Bu Caferilik, günümüzdeki İran Şiası doğrultusunda kurgulanmış olan Caferilik ile ilintili değildir. Ortak yanlar sadece Ehlibeyt sevgisi ve saygısıdır. Aleviler, Sünni kesimin kendilerini geçmişteki bazı din bilginlerine bağlı olarak "Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbeli" olarak adlandırdıklarını görünce onlar da kendilerine imam olarak İmam Cafer-i Sadık'ı temel almışlardır. İmam Cafer-i Sadık, 765'de Hakk'a yürüyen büyük bir düşünürdür. O, Hanefi mezhebinin kurucusu sayılan Ebu Azam'a da hocalık yapmıştır. İşte onun adı, Alevilere mezhep kurucusu adı olmuştur. Caferilik, de sonuçta Ehlibeyt'e bağlanan sembolik bir isim olmuştur.

Bir Alevi, mezhep açısından kendisini anlatmak isterse, "Caferiyim!" diyebilir. Yakın zamanlara kadar köylerdeki Aleviler, Sünnilere karşı kendilerini böyle anlatıyorlardı.

Aleviliğin Dört Direği

Hazreti Ali'nin yaşam biçimine ve düşüncelerine bağlanarak Hazreti Muhammed'e uzanan Aleviliğe etki eden diğer İslami öğeler, dört büyük kişiden kaynaklanmıştır. Bunlar, Anadolu Alevilerince "dar" makamı kabul edilmişlerdir. Dar, Allah'ın huzurunda durmak, *candan geçmek* demektir. "Dar" aynı zamanda kapı olarak, gerçeğe ve Hakk'a ulaştıran bir sembolik başlangıç noktasıdır.

Adına dara durulan bu dört kişiden birincisi Hallac-ı Mansur'dur. Mansur, Maliki Kadısı'nın verdiği fetva ile derisi yüzülerek şehit edilmiş büyük bir sufidir. Asıl adı Hüseyin olan ve 921 yılında Bağdat'ta can veren Mansur darında ayakta iken sağ el kalbin üzerinde sol el yandadır.

Anadolu Alevileri'nin dara durdukları diğer isim ise Fazlullah-ı Hurufi'dir. 1394 yılında İran'da Alınca kentinde Timur tarafından asrılan Fazlullah adına Fazlı darına durulur. Bu darda sağ el karın üstünde eğilmek gerekir.

Üçüncü dar ise Nesimi dardır. Nesim'de doğan asıl adı İmadeddin olan bu ünlü ozan 1417 yılında Halep'te derisi yüzülerek şehit edilmiş bir Alevi dedesi (seyyid) idi. ... Bu büyük ozan adına yapılan dar ise, diz üstü oturup elleri diz üzerine bırakmak biçimindedir.

Dördüncü dar ise Ehlibeyt'in annesi Fatıma adına yapılır. Ayakta, sağ ayak başparmağı, sol ayak başparmağının üzerine gelecek biçimde bir saygı duruşudur.

Görüldüğü gibi bu saygı duruşu, İslam dünyasında mazlumluğu temsil eden, fikri temsil eden, muhalefeti temsil eden kişiler adına yapılmaktadır. Bu durum, Alevi fikriyatında temeldir.

Alevi Fikrini Yaratan Okullar

Horasan'a kutsallık katan, İmam Rıza'dır. Horasan, Türklerin ve Farslıların ortak mekruh olarak Arap emperyalizmine direnişin de olduğu bir alandır. Burası, aynı zamanda Arap emperyalizminin doğudaki en önemli merkezinin (Örneğin Merv) bulunduğu bir bölgedir. Araplar İran'ı, Türkmenistan ve Türkistan'ı yağmalamak için burada üstlenmişlerdir.

Buna karşın Türk ve Fars halkları birleşerek Arap muhalefeti ile ciddi bir güç oluşturdular ve 750 yılında Emevi Devleti'ni bu güçler yıktılar. Ebu Müslim'in de Horasanlı olduğu düşünülürse, buradan gelen insanların "eren/evliya" kabul edilmelerindeki anlam daha da aydınlanır. Anadolu Aleviliği'nde Ebu Müslim'in ayrı bir yeri vardır ve onun adına efsaneler yaratılmıştır.

Horasan Erenleri dediğimiz Türk velilerin yarattığı diğer okul Orta Anadolu'da şekillenen Hacı Bektaş Veli Okulu'dur. Bu okul sadece Anadolu'da kalmamış, Balkanlar'da da Romanya, Macaristan, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Bosna gibi geniş coğrafyada Türk kimliğini İslami bir örtü altında yaşatmıştır. Bugün de bu coğrafyada Türk kimliği daha çok işte bu okul tarafından yaratılmaktadır.

Baba, Ana-Baba Alevi Olmazsa Kuralı

Muhallif olduğu için ezilen Aleviler, kırsal alana kaçarak yaşama olanağı buluyorlardı. Kırdan, kendi içinde bütün ama dışı kapalı bir hayat tarzı geliştiren Aleviler arasında ekonomik farklılaşma fazla derinleşemedi. Çünkü onlar göçebelik ve köylülük grubunun alt basamaklarında yaşadılar. Yoksulluklarını kardeşlik düzeni ile aştılar. İçeride sıkı bir disiplin kurdular. Osmanlı sistemine yakalanmamak için aralarına başkasını almadılar. Böylece anası-babası bilinmeyenler, yani mezhep kimliği belli olmayanlar Alevilerin arasına giremedi. Bu durum yüzyıllar boyunca sürünce bir kural haline geldi. Sonuçta da Alevilik ana babadan gelen bir kabul haline dönüştü ve bu bir inanç kuralı oldu. Geçmişte bu yoktu. Kısacası, bir kişinin Alevi olabilmesi için anasının babasının Alevi olması şartı, siyasal/sosyal baskıdan doğmuş yapay bir durumdu.

Bütün bu sıkı disiplin, sosyolojik anlamda "Büyük Toplum"a (Sünni Osmanlı toplumu) bir karşı duruşu ifade ediyordu. Böylece kendi içinde uyumlu olan köy Aleviliği, savunma mekanizmalarının çalışması üzerine yerleşti ve "tepkici-retçi-ama kendi içinde gelenekçi-toplum psikolojisi ile yaşamını sürdürdü. Devletin takibi sürdürdü gitti. 1826'da Yeniçeri Ordusu'nun kaldırılmasından sonra yeni bir kırım dalgası oluştu ve önde gelen pek çok dede ile dedebaba asıldı.

Alevi-Sünni Evliliği

Günümüzde tartışılan konulardan birisi de Alevi ile Sünni'nin evlenip evlenemeyeceğidir. Bu konudaki olumsuz önyargı, diğerleri gibi geçmişte oluşmuştur. Osmanlı Devletinin iki halk kesimini birbirine düşürmek için devlet kanalıyla uydurduğu yalan, Türk toplumunun sosyal hayatına büyük darbe vurmuştur. Devletin oyununa gelen Sünniler Alevileri dinsiz, ahlaksız görmeye başladılar ve onlardan uzaklaştı. Aleviler de onlara "Yezid" dedi ve horladı. Böylece kız alıp verme bitti. Aleviler, kızlarını Sünnilere verirlerse Alevi olduklarının anlaşılacağını biliyorlardı. Bu yüzden Alevi-Sünni evliliğini de mezhebe aykırı gibi görmeye başladılar. Evliliği engelleyen siyasal nedenler böylece dinselleşti.

Cumhuriyet kurulup eğitim yaygınlaştıktan sonra Aleviler, Sünnilerden kız almaya başladılar. Bu konuda Alevi kesimin duyduğu hiçbir rahatsızlık yoktur. Gel gör ki Aleviler, Sünni aileye kız vermek niyetinde değiller. Bu tür evlilikler az ve ailelerin isteği dışında olan evlilikler.

Cumhuriyeti Selamlama

Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında savaşçı öğeleri genelde Alevi kuvvetler oluşturuyordu. Bu yüzden Yeniçeri Ordusu bile manevi olarak Hacı Bektaş Veli'ye bağlı idi. Bu orduya, "Ocağ-ı Bektaşiyân" denilirdi. Bektaşî Ocağı'nın ortaları, her sabah, "*Pirimiz Hünkarımız Hacı Bektaş-i Velî!*" diye gülbang (dua) okurlardı.

Devlet oluşuktan sonra yönetici kesim ile kurucu kesim (halk) arasında çatışma başladı. Bunun üzerine önderliğini Alevi dedelerinin yaptığı isyanlar patladı. Celali İsyânları denilen bu isyanların öncesinde Yavuz Sultan Selim Anadolu'da bir seferde 40 binden fazla Alevi'yi (Kızılbaş) katletti. Bunun oğlu Süleyman da aynı devam ettirdi. Celali İsyânları sürecinde de Aleviler katliama uğratıldılar. 1826'da Yeniçeri Ordusu'nu kaldıran 2. Mahmut, Alevi erlerini astırdı, kurumlarını da kapattı. Hacı Bektaş Dergahı'na Nakşibendi tarikatından şeyh gönderdi. Ayrıca dergahın içine cami yapıldı.

1890'larda Doğu Anadolu'da Ermenilere karşı Kürt milislerden kurulan Hamidiye Alayları, Alevileri de katletti. Bu yüzden göçebe Aleviler Kürt derebeylerine sığındılar ve dillerini de değiştirip Kürtçe konuşmak zorunda kaldılar.

1908 Meşrutiyet döneminde biraz rahatlayan Aleviler, Cumhuriyeti coşkuyla selamladılar. Çünkü, Osmanlının Alevilere yöne açık zulüm-kırım politikası sona ermişti. Bu sonucu yaratan Mustafa Kemal, Aleviler arasında neredeyse *Mehdi-yi Sahib-zaman* olarak görüldü. Dinin toplumu tek yönlü şekillendirmesinin önüne geçilmesini de Aleviler saygıyla karşıladılar.

Cumhuriyet yönetimi, toplumu genel anlamda modernleştirecek uygulamaları yürürlüğe korken *dergah, tekke ve zaviyeleri*

de kapattı. 1925 yılındaki bu yasaklama ile şeyhlik, dedelik, babalık, dervişlik, seyyitlik kaldırıldı. Böylece, Alevilerin ve Bektaşilerin geleneksel eğitim kuruluşlarının kapısına kilit vurulmuş oldu. Halbuki sivil kuruluş olan Alevi-Bektaşî dergah ve tekkeleri, dönemlerinin *sosyoloji-teoloji üniversiteleri gibiydiler*.

Alevilerin cumhuriyetle birlikte nefes almaları sağlanmıştı ama toplumun laikleştirilmesi uğruna *Alevi ibadetleri de sıkı takibe alınmıştı*. Aleviler, cumhuriyet döneminde de aynen Osmanlı döneminde olduğu gibi 1990'lara kadar cemlerini gizli yapıyorlardı. Cem evlerinin bulunduğu bölgelere gözcüler (çavuşlar) dikiyorlar ve bir baskından korunmaya uğraşıyorlardı. Gözcü dikmek de Osmanlı Devleti'nin baskısından kaynaklanmış ve zamanla bir cem kuralı haline gelmiştir. Bu kural ile bir kişinin Alevi olabilmesi için ana-babasının da Alevi olması kuralı aynı süreç içinde oluşmuştur.

Tekke ve dergahların kapatılması, Alevi cemlerinin jandarma takibine alınması, —Saz çalmak bile yasaktı. Ali Ekber Çiçek, bağlamasını, 1950'lerde bir köyden bir köye döşeklerin arasına saklayarak kağıyla götürdüğünü anlatmıştır— dedelerin görevlerini yapamaz hale getirilmesi, geleneksel Aleviliğin çökmesine yol açtı. Böylece şehirlerdeki Aleviler arasında yoğun bir Sünnileşme ortaya çıktı. Bu eritme politikası bugün bile hızla sürdürülmektedir. Çünkü, Alevi kitlenin cumhuriyetten ve halktan yana olan genel tavrı egemen kesimin ve genci örgütlerin (siyasetin) işine gelmemektedir.

Ekonomik Farklılaşma

Geleneksel Aleviliğin çökmesine yol açan en önemli etkenlerden birisi de kırlardaki nüfusun şehirlere akınıdır. Kentlerdeki sanayileşmeyle birlikte kırdan yaşayan yoksul Aleviler büyük şehirlere aktılar. Köyler boşaldı ve bu süreç halen sürüyor. Bu arada şehirlerin çevresinde *Alevi gettoları* oluştu. 1950'lerde hızlanan şehirlere göç olayı, köy Aleviliğini aşındırırken "*Şehir Aleviliği*" dediğimiz bir yeni durum yarattı.

Siyasal Farklılaşma

Şehirlerde yoğunlaşan Aleviler, kentlerdeki siyasal parçalanmışlıktan etkilendiler. Geçmişte, Ocaklara ayrılmak yüzünden fiili bir bölünmüşlük yaşayan Aleviler, modern dönemde bu parçalanmışlığı, gelenek baskısı kalkınca şiddetle canlandırdılar. Bugünkü ayrışmada "*yol bir, süre bin bir*" anlayışının izlerini görmek de mümkündür.

Aleviler, tek parti döneminde umduklarını bulamayınca 1950'lerde Demokrat Parti'ye yüklendiler ama bu partinin Sünniliğe vurgu yapması üzerine Cumhuriyet Halk Partisi'ne ve 1960'lardan itibaren de sola yöneldiler. Sol, Türkiye'de halkla ilişki kurmada Alevi edebiyatını ve yaşayan halk ozanlarını kullandı. Alevilerin geleneksel muhalefet tavırları ve tepkicilikleri, solun hedefi ile uyum içinde görünüyordu. Bu yüzden, dinsel yönü gizlenmiş, siyasal yönü öne çıkartılmış bir Alevilik anlayışı filizlenmeye başladı.

Devlet bu durum karşısında, geçmişte din sapkını saydığı Alevileri bundan sonra düzen sapkını olarak görmeye başladı ve Türkiye için tehlikeli üç K'dan biri ilan etti (*Komünizm, Kürtçülük, Kızılbaşlık*).

1989 yılında Türkiye'de aydınların, sanatçıların, bilim adamlarının imzaladığı Alevilik Bildirgesi ... Almanya'daki Hamburg Alevi Derneği ile tarafımızdan ortaklaşa hazırlanan bu bildirmede, "*Türkiye'de Alevi denilen milyonlarca insan var.*" denilerek, Alevi gerçeği ilk kez kamuoyuna bir bildirme ile anıyordu.

Ama bu "Ben de varım"ın ispatı olan Alevi sivil örgütleri, siyasal parçalanmışlıktan beslenerek oluştu. ... Bu oluşumlar beş grupta toplanabilir:

1- *Aleviliğin dinsel yönünü dışlayıp onun siyasal yönünü öne çeken ve bir ideolojiye indirgeyen anlayış*: Aleviliği, "Alevilik din dışıdır, Alevilik İslam dışıdır, Alevilik ayrı bir dindir, Alevilik költürdür, Alevilik yaşam biçimidir" türünden açıklamalarla dinin dışına taşıyan bu anlayış en somut olarak Pir Sultan Abdal Derneği'nde görülüyor. ... Aleviliğe, *geniş kitlenin inanç alanı* olarak değil de siyasal-sosyal eylem alanı olarak bakan bu anlayış, dar bir kadronun kontrolindedir. Kitlenin uğradığı haksızlıklara tepki göstererek sempati kazanmaya çalışan bu anlayış, İslam'a ve Aleviliğin bu boyutuna yaptığı saldırı yüzünden taban tarafından dışlanmaktadır.

2- *Aleviliği sadece bir İslam mezhebi olarak görüp onun sosyo-ekonomik yönünü ve muhalif geçmişini dikkate almayan anlayış*: Cem Vakfı gibi... Bu anlayış, kentlerde Sünnilerle bir arada yaşamak isteyen Alevi üst tabakasının duygularına tercüman olmaktadır.

3- *Aleviliği İslam içi bir mezhep olarak görmekle birlikte onun tarihini, geçmişteki konumunu, siyasal-sosyal boyutunu da dikkate alan yaklaşım*: Bu anlayış Alevi aydınlarının çoğunluğunun yaklaşımıdır. Giderek daha fazla taraftar bulmaktadır.

4- *Alevilik ile İran Şiiliğini aynı sayan anlayış*: Bunlar, Anadolu Alevileri arasında taban bulamayan Çorum, İstanbul, İzmir gibi kentlerde çok az yandaş sağlamış bir anlayışı temsil ederler.

5- *Aleviliği Kürt uygarlığının ürünü göstermeye çabalayan Kürt elitlerinin oluşturduğu etnik kaygılardan doğan bir gruptur ki Türkiye'de tabanı yoktur ve daha çok yurt dışında yaygındır.*

Yurt Dışındaki Yapılanma

Bugün Avrupa'da üç buçuk milyon dolayında Türk nüfusu bulunmaktadır. Bunun en az bir milyonunun Alevi olduğu tahmin ediliyor. Avrupa'daki Aleviler genelde Aleviliği bir İslam mezhebi olarak görüp onun tarihten gelen muhalif yönüne vurgu yapmak eğilimindedirler. Yurt dışındaki Alevi dernekleri yurt içindekilerin yaptığından çok daha fazla Alevi din ibadetine önem vermektedir. Buna karşın genel siyasal hava sosyal demokrat ve sol politikalar içinde yer almak yönündedir.

Ne Kadar Alevi Var?

Alevilerle ilgili sayım yapılmamış olsa bile bunların Türkiye'de önemli bir nüfus olduklarını tarihi bilgiler ortaya koyuyor. Osmanlı Devleti'nin 1567 tarihli gizli bir belgesine göre, o zamanki Anadolu nüfusunun kırlardaki kesiminin çoğu Alevidir.

Bektaşiler, 1826'dan önceki sayılarını yedi milyon olarak hesaplarlar. 1933'te, imparatorluk döneminde Kızılbaşlar hariç yedi buçuk milyon Bektaşî yaşadığı ileri sürülür.

Geçmişe ilişkin bu rakamlar, Türkiye'de bugün 70 milyonu bulan genel nüfus içinde Alevilerin 15 milyonluk kitle oluşturduklarını kanıtlayabilir. Türkiye'deki Alevi nüfusu şu gruplar oluşturmaktadır:

- 1- *Anadolu Alevileri*: Bunlar ana kütledir. Sayıları en az 12 milyonu bulmaktadır. Bunlar, Balkanlar'dan tutun da Adıyaman'a kadar uzanan coğrafyada, ocaklara ayrılarak yaşayan Türk kökenli Alevilerdir.
- 2- *Nusayriler*: Bunların içyapısı da Anadolu Alevilerine benzer. İçe dönük ve Ehlibeyt bağımlısı Nusayriler yoğun olarak Hatay, Adana, Mersin illerimizde yaşamaktadırlar. Büyük kentlerde de bulunan Nusayrilerin nüfusu *iki buçuk milyon* dolaylarındadır. Bunlar çoğunlukla Arap kökenli Alevilerdir.
- 3- *Azeri Caferiler*: Yoğun olarak Kars ve Iğdır ile İstanbul ve İzmir'de bulunuyorlar. Türk kökenli bu Caferiler, ibadette İran Şiası'na benzerler. Nüfuslarının 500 bin dolaylarında olduğu sanılıyor.
- 4- *Dedebabacı Bektaşiler*: Bunlar kentlerde yaşayan Bektaşî tarikatına bağlı Alevilerdir. Nüfuslarının 50 bini bulunduğu sanılıyor. Bunlar daha çok bürokratlar ve kent esnafı arasında yayılmışlardır.

Çoğunluk Baskısı

Bu kadar fazla olan ve ülkenin her yanında yaşayan Alevilerin varlığını, cumhuriyet resmen kabul etmiş değildir. Bu görmezden gelme, cumhuriyet bürokrasisinin Sünni karakterini ve Osmanlı zihniyetinin devam ettiğini gösteren ilginç bir tavrıdır. Osmanlı Devleti yıkılmış ama onun Alevilerle ilgili tavrı, yumuşatılarak cumhuriyet döneminde sürdürülmüştür. Bu durum Alevi toplumu içinde değişik sıkıntıların doğmasına yol açmaktadır. Sosyologların tespiti şu yöndedir:

"Sünni Çoğunluk (Büyük Toplum) Alevi-Bektaşî Sektizmini (Küçük Toplum) denetim altına almıştır. Büyük Toplum karşısında güçsüz ve zayıf düşen Küçük Toplum daha fazla yara almamak, kimliklerini yitirmemek nedeniyle içe dönüş süreci başlatmış, adeta cemaatler haline dönüşmüşlerdir" (Orhan Türkdoğan: *Alevi Bektaşî Kimliği*)

Devlet bu retçi ve tekçi (Sünni) anlayışını inatla sürdürürken Aleviler, kendi varlıklarını resmileştirmeye çalışıyorlar. Din derslerinin kaldırılması, kaldırılmaz ise Aleviliğin de okullarda okutulması — bu durum Sünni çoğunlukta olumsuz şartlanmaların kırılması için çok önemlidir— Cem evlerinin de ibadethane statüsüne alınması, Diyanet İşlerine bütçeden pay ayrıldığına göre Alevilere de nüfusları oranında pay ayrılması, devlet televizyonlarında Sünnilik kadar Aleviliğin de tanıtılması, eğitimde Alevilik öğretilmesine de yer verilmesi, Diyanet İşleri'nin kaldırılması, din derslerinin zorunlu olmaktan çıkartılması, Hacı Bektaş Veli Dergahı'nın yönetiminin Hacıbektaş Belediyesi'ne verilmesi gibi istekler resmileşme girişimlerinin uzantılarıdır. Lakin, bunlar inatla reddedilmektedir.

Sünni Çoğunlukla İlişkiler

Şehirlerdeki Alevilerin en büyük sıkıntılarından birisi de Sünni çoğunluğun Alevilere yönelik suçlayan/karalayan/ aşağılayan önyargılarıdır. Şehirleşme ile birlikte kentlerdeki Aleviliğin pozisyonu "Şehir Aleviliği" diyebileceğimiz yepyeni bir durumu dayattı. Köylerde çoğunluğu oluşturan homojen Alevi yapı, kentlerde azınlığa düşüp yine gizlendi.

Günümüzde bile bu durumun şiddetle yaşandığını anketler ortaya koyuyor. Üniversite öğrencileri arasında yapılan bir anket durumun ne kadar acı olduğunu gösteriyor. "Alevilerin mum söndü yaptığına inanıyor musunuz" biçimindeki bir soruya üniversite öğrencilerinin yüzde 50'si "Evet" cevabı veriyor.

Bu kalıplaşmış yargılar eskilerde üretilip kitlelere aktarılmış, kabul ettirilmiştir. Onlardan da kuşaktan kuşağa geçmiş, bugünlere gelmiştir. ... Böyle bir baskı karşısında gizlenen şehirdeki Aleviler kendi yollarının kurallarını unuttular. Dedelik, taliplik ilişkisi hemen hemen bitti. Musahiplik (kardeşlik) düzeni yok oldu. Görgü (cem) yapılamaz oldu. Dergahı kapatılan, sivil kurumları ve eğitim kurumları bulunmayan Alevilik neredeyse nostalji haline geldi.

Kentlerde çaresiz kalmanın yarattığı bunalım da Alevileri kendi dinsel kimliklerine hiç değilse zihinsel-duygusal olarak bağlı kalmaya itmişti. Bütün olumsuz şartlara karşın, Alevilerin yaşam tarzındaki farklılık, insancılık, kardeşçilik, yaşanan demokratikleşmeye ve küreselleşmeye paralel olarak Aleviliğin yeniden canlanmasına sebep oldu.

Bugün Sünni kamuoyunun Alevilere sempati duyduğuna inanmak mümkün değildir: Alevilere yönelik kimi pohpohlamalar onların inancına saygıdan değil Alevilerin politik/sol tercihlerindedir.

Alevi kitle, bu yapay olarak yaratılan kargaşa ortamında kendisinin kim olduğunu bile anlayamaz hale getirilmiştir.

Buluşma Noktalarını Tespit Edelim:

1-Başta MGK olmak üzere devlet organlarının cüzzamlı gibi gördüğü Alevi kitle ve onların yaşadığı Alevilik, bu milletin öz milli kimliğini temsil etmektedir. Türk kültürünü, bilincini, dilini, o kötülener Aleviler binlerce yıl ötesinden bugünlere taşımışlardır. Öyleyse, milli birlik açısından bu inanç veya kültür temel taşıdır. Milliyetçilik adı altında Arapçılık yapılarak bu gerçek milli kimlik daha fazla yok sayılmamalıdır.

2-Alevi toplumunun inançsal düzlemde istediklerine Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "İslam tektir, o da bizim temsil ettiğimizdir!" diyerek tarihe ve sosyolojiye aykırı biçimde karşı çıkıyor. Tarihte, daha Hazreti Muhammed hayatta iken İslam ikiye ayrılmıştı. Mekke mütegalibesini ile Mekke'li yoksullar, gençler, köleler arasında bir ayrışma oluşmuştu bile. Bu durum, 632'de Hz. Muhammed vefat ettiği gün tavan yapmış, Peygamber'in vasiyeti çiğnenerek zengin kesimin istediği kişi baş yönetici yapılmıştı. Sonra bu parçalanma sürmüş, tarihte katmanların sınıfsal konumlanışlarına göre İslam anlayışları (mezhepler) oluşmuştu. Bunları Sünni din (mezhep) kitapları da kabul ediyor. Şimdi, DİB, kendi tarihini bile reddederek asimilasyonculuk yapıyor.

Bir toplum; kendisini nasıl tanımlıyorsa, yönetim onu öyle görmek zorundadır. Alevilerin isteklerine demokratik bir talep olarak bakmak, DİB bağınaşlığını aşmanın bir yoludur. Sünni kesimi de bu isteklerin demokratik ve barışçı istekler olduğunda birleştirmek kolay olacaktır. Ki, demokrasi, ortak alanımızın başında gelmektedir..

Cumhuriyet de Bakış Açısını Değişiremedi

Günümüzde Sünni toplumun Alevilere bakışı şöyle gruplandırılabilir:

a) *İlahiyatçı Yaklaşım:* Bu anlayıştakiler günümüzde İslam denilince Sünniliği anlayan Sünni teologlardan ve bu etkinin altında yorum yapan bazı sosyal bilimcilerden oluşuyor. Bunlara göre aslında Aleviler Sünni olmalıdır.

b) *Sünni Tarikatların Bakışı:* Bunların günümüzde meseleye bakışı da Alevilere Osmanlı bakışından farklı değil. Tarikatçıların gazetelerine yansıyan Alevi profili sevimlidir, saldırgandır. Bunlara göre Aleviler dinsizdir, teröristtir. Bunu açıkça söylemeseler de vermek istedikleri mesaj budur.

c) *Akademik Yaklaşım:* Bu gruptakiler olaya Sünniliğin haklılığı ve doğruluğu açısından değil toplum bilim ve ekonomik açıdan bakan araştırmacılar tarafından oluşur. Bu bakış açısı laiklikten şiddetle etkilenmiştir. Bu gruptakiler Aleviliğin İslami özünü heterodoksi olarak kabul ederler ama inanç yönü ile, özellikle de pratikleriyle ilgilenmezler. Alevileri inanç grubu olmaktan öteye geçip laik bir topluluk görünmelerinden yanadırlar.

d) *Eylemci Sol Yaklaşım:* Bu görüştekiler, Alevilerin solcu olduğunu, düzenin karşısında olduklarını ve bu sömürü sistemini yıkmak için gerektiğinde silahlı mücadele edebileceklerini ileri sürerler. Bunların Alevilerden beklediği, Alevi gençlerini militan olarak kullanmaktır. Kendi ideolojileri gereği dine karşı oldukları için Aleviliğin dinsel boyutuna da şiddetle saldırlar.

e) *Sünni Siyasetçilerin Yaklaşımı:* Türkiye'deki Alevi kesime siyasetçiler ancak oy kaygısıyla yaklaşıyorlar. Alevilere seçim öncesinde parlak vaatlerde bulunanlar seçimlerden sonra bu sözlerini kesinlikle unutupuyorlar. Sünni çoğunluğun baskısı, siyasetçilere bu konuda geri adım attırıyor.

ALEVİ VE SÜNNİLERİN ORTAK KAVRAMLARI

DİN BİRLİĞİ: Geleneksel Alevilik, kendisini "İslam'ın özü" olarak tanımlar. Alevilik, İslam içinde ortaya çıkan Batıni bir yorum ve pratikler bütünüdür. Anadolu Aleviliği ise Türk kültürünün İslami yapıya uyarlanmış şeklidir.

ALLAH İNANCI: Alevi toplumu da Sünni toplum gibi tek tanrıya inanır. Fark, Allah kavramının yorumlanmasında ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Aleviler, Allah'ın adil olduğunu ve cezalandırıcı olmadığını düşünürler. Allah her şeye kadirdir ama o kulunu yaratmış, ona akıl vermiş ve kendi davranışlarının sorumlusu yapmıştır. Bu yüzden kulun kötü eylemlerinin (şerrin) sorumlusunun Allah olduğu düşüncesi Alevilerde kabul edilemez.

KUR'AN'A BAĞLILIK: Alevilerin temel yol kitabı sayılan buyruklar incelendiğinde görülür ki Aleviler Kuran'a bağlıdırlar. Alevilerle Sünnileri ayıran şey, Kuran'dan ne anlaşıldığı üzerinedir. Aleviler Kuran'ın şekline değil özüne bakarlar. Kuran'ın yerel veya 1400 sene öncesine göre getirilmiş kurallarını o gün için doğru sayarlar ama o kuralların bugüne taşınarak hayatı biçimlendirmesini doğru bulmazlar.

PEYGAMBER: Aleviler için Peygamberimiz Hz. Muhammed hem bir peygamber hem de çok kutlu bir zattır. ... Alem yaratılmadan önce Muhammed ile Ali'nin nurunun yaratıldığı kabul edilir.

AHİRET İNANCI: Soru ve hesap gününe inanan Aleviler, oradan rahat çıkmak için hesabın bu dünyada verilmesi gerektiğine inanırlar. Bu yüzden ibadetlerini, aynı zamanda bu dünyadaki hataların sorgulanmasına da açarlar. Ve bu konuda rızalık sağlanmadıkça gerçek mümin olunamayacağına kesinlikle inanırlar. ... İşte Alevilerin yaptığı **CEM TÖRENİ**, bu dünyada rızalığı sağlamaya yönelik bir soru-hesap ibadetidir.

MELEKLERE İNANÇ: Alevilerin meleklerle inancı, insanın melek kadar temiz olması gerektiği fikrine dayanır.

KADERE İNANÇ: Aleviler, kader konusunda Mutezili anlayışla hareket ederler. Önceden kulu bağlayan bir kader ve kaza fikrinin, Allah'ın sıfatlarına ters düştüğüne inanırlar. Bireyin dünyada özgür yaratıldığı, davranışlarının sorumlusunun kendisi olduğu Alevilikteki temel kabullerden birisidir.

EHLİBEYT SEVGİSİ: Ehlibeyt, İslam yorumcularının büyük çoğunluğunun ortak kanısına göre, Peygamberimizin soyunun devam ettiği ailedir. ... Ve beş kutlu kişiyi kapsar: Muhammet-Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin.

KUR'AN VE ALEVİLİK

Aleviliğin özünde Kuran-ı Kerim'in insancıl ve toplumcu yorumu bulunur. Bu yorum biçimine de Batınlık denilir. Kuran'a özü açısından bağlılık Anadolu Alevilerinin en az 500 senedir kılavuz olarak kullandıkları "Buyruk"larda yer alır.

ALEVİLİK FELSEFESİ

Alevilik, felsefesini temelde, İslamiyet'ten almıştır. İşin özünü de zahir-batın çelişkisi/çatışması oluşturur. Alevilik bu çelişkide "iç-öz" olanı temsil eder. Batın felsefesinde İslam'ın eşitlikçi ve akılcı yorumu ile Budizm, Sobicilik, Zerdüştlük, Manihaizm, Musevilik, İsevilik, eski Ege kültürü, Şamanizm, Gök Tanrı kültürü ve atalar kültürü etkili olmuştur. Bütün bu inanç sistemini Türk halkları değişik çağlarda ve farklı coğrafyalarda kabul etmişlerdir.

İslam toplulukları tarih içinde dini reforme ederek onu ideoloji olarak kullanmışlardır. Türk halkları da tarihsel gelişim sürecinde İslam dini ile karşılaştıklarında, onu kendi bakış açılarına göre şekillendirerek kabul etmişlerdir. Bu yüzden her millet İslam dinini yapısına göre uydurarak almış, böylece her toplumda ayrı bir İslam anlayışı şekillenmiştir. Türk İslam'ı dediğimiz İslam'ın bugün Arap ülkelerindeki İslam'dan oldukça farklı olmasının sebebi de dine, milli kimliğin ve coğrafyanın verdiği şekilden ibarettir.

Türkler Arap emperyalizminin saldırıları karşısında bu dinle ilişkiye girdiklerinde, elbette ki sömürücü güçlerin ideolojisine değil, bu emperyalist odaklara karşı çıkan düşüncelere baktılar ve onları kendilerinin malı yaptılar. Böylece, Ali ve ailesi, Türklerde kutsal bir kimlik kazandı ve Ali, giderek tanrılaştırıldı.

İslam'ın Değil Sünniliğin 5 Şartı

Kuran'ı görünür (biçimsel, şekli) yönüyle incelediğimizde, orada 1- Emirler, 2- Yasaklar, 3- Yaptırımlar, 4- Cezalar ve mükafatlar dışında fazla bir şey bulamayız.

İslam'ın Sünni kolu; Kuran-ı Kerim'i böyle şekilci biçimde yorumlar. Bu yorumu yapanlar, İslam dinini "savm, salat, hacc ü zekat, kelime-i şahadet" biçiminde formüle edilen 5 şarta bağlamışlardır. Namaz kılmak, Ramazan orucu tutmak, zekat vermek, Hac'ca gitmek ve Kelime-i şahadet getirmek, işin şekilden ibarettir. Bu kavramlardan söz edilse bile Kuran-ı Kerim'de İslam'ın 5 şart'ı gibi bir formül de yer almamaktadır. Aleviler, bu 5 şartın İslam'ı değil, Sünniliği bağladığını kabul ederler. Sadece Kelime-i şahadet temel şart olarak görülür. ... Aleviler tarafından Kuran'ın dış (görünür) anlamının ötesinde bir de iç (batın) anlamı olduğu ileri sürülmüş ve buradan yola çıkılarak yeni bir ideoloji yaratılmıştır.

Batınlık Nedir?

Tanrı bildiri olan vahiylerin (Kuran'ın) görünür (biçimsel) anlamından başka bir de iç (öz) anlamı olduğunu savunan görüş, Batınlıktır. Bu yorum biçimi; Kuran'ı, egemen sınıfın çıkarına göre yorumlayan Sünni anlayışa karşı çıkma yoludur. Kuran'ın batını anlamı üzerindeki ilk yorum, Hz. Ali'de görülür. Şöyle diyor birinci İmam: "Kuran'daki bütün ayetlerin dört anlamı bulunur. 1) Zahir (dış, biçim, lafzi) anlam... 2) Batın (iç, özsel) anlam... 3) Had (limit, sınır) anlam... 4) Muttala (Tanrısal tasarım) anlam... Bunlardan, zahir, dil ile ikrar içindedir. Batın, kalp yoluyla kavramak ve onaylamak içindir. Had, meşru ve uygun olanla olmayana belirtir. Muttala ise, Allah'ın her ayetle insanda gerçekleştirmek isteğidir."

Bu sözlere, Alevilik yolunun önemli teorisyenlerinden, 765 yılında Abbasi Sultanı'nın zehirleterek öldürdüğü Altıncı İmam Cafer'üs Sadık'ın şu açıklaması katılınca, olgu daha da aydınlanır: "Allah'ın kitabı (Kuran) dört şey içerir: Onda 1) Açıklanmış deyişler, ifadeler (ibareler) vardır. 2) İşaretler vardır. 3) Özel nitelikli duyumsanabilen alemin üzerinde bir başka aleme ilişkin gizli anlamlar, ince anlamlar (letaif) vardır. 4) Yüce manevi öğretiler (hakikatler) vardır. Lafzi (sözel) ifade, dış anlam, topluluk için, herkes (avam) içindir. İşaretler, seçkinler, özel yetenekte olanlar içindir (havas). Gizli anlamlar (letaif), Allah dostları (evliya) içindir. Yüce, manevi öğretiler (hakikatler), nebilere, peygamberlere aittir."

Zahir-Batın Şeriat-Hakikat

Alevi inancında, Kuran'ın dış anlamı (zahir yönü), yasakları, cezaları ve mükafatları kapsar. Zahir yönünün karşılığı şeriattir. Şeriat basamağı, kabaca namaz, oruç, zekat, hac gibi emirlerden oluşur.

Batın anlam (iç anlam) ise, İslamiyet'in insanda gerçekleştirmek istediğini hedef alır. Batın yönün karşılığı hakikattir. Hakikat, insanın gerçek mümin haline gelmesinin ifadesidir. Alevilere göre, Peygamber ve onun kitabında dile getirilen görüşlerin amacı, insanı gerçek insan yapmaya yöneliktir. Namaz, oruç, zekat, hac, bu amacın ancak vasıtalarıdır. Anadolu insanı,

hakikate, tarikat ve marifet kapılarından ulaşıldığına inanır. Bu dört kapının 40 makamı, 40 makamın da 160 menzili vardır.

4 Kapı, 40 Makam

Anadolu Aleviliğinin temel kavramı ve felsefesi bu 4 Kapıda somutlaşır. İşte bu kavram, Sünnilikle Aleviliği kesin olarak ayırır.

Alevi felsefesinin temel kavramı olan şeriat-hakikat çelişkisi, Anadolu'da da yaşatılır. Fakat çelişki, yumuşak geçişlerde biraz törpülenir. Bunun için; dıştan öze doğru gidişte, dört aşama (kapı) olduğu vurgulanır.

Birinci kapı, *şeriat* kapısıdır. Bu kapı sıradan insanlar içindir. Kuran'ın dış (sözel-lafzi) anlamına denk düşer. İslamiyet'in başlangıç noktasını ifade eder. Hacı Bektaş Veli'ye göre, şeriatın tamamlanması için on koşulu yerine getirmek gerekir. Sünnilikte dinin temeli sayılan namaz, oruç, hac, zekat, ancak bu on şarttan birisidir. Kısacası, dinsel anlayış Alevilikte son derece yayılır ve dar kalıpların dışına taşırılır. Sünnilikte, dindar olmanın ve dinin temeli sayılan namaz, oruç, zekat, hac dört aşamadan biridir, yani ancak onda biridir. Hacı Bektaş Veli'nin bu görüşünün Sünnilikle asla uyuşmayacağı ortadadır.

İkinci kapı (aşama) *tarikât* kapısıdır. Kuran'ın (İslamiyet'in) gerçek anlamına ulaşmak için tutulan özel yolun adıdır tarikat. Tarikat, şeriatı geride bırakıp daha derine dalışı ifade eder. Şeriatdaki kitlelilik, azalarak tarikata da yansır.

Son yüzyıl içinde Sünni karakterli olarak ortaya çıkan Nurculuk, Süleymancılık, Biberilik gibi dinsel giysili siyasi akımları, burada anlatılan tarikat kavramının içine sokmaya olanak yoktur. Çünkü söz konusu akımlar, daha çok Sünni tekkeler gibi görünüyorlar. Tarikat, Kuran'ın iç anlamına ulaşmayı hedefleyen bir anlayışa bağlı olarak yorumlanmak durumundadır. Böyle olunca, Batıniler tarikat yolcuları sayılmak durumundadır. Kuran'ın batını anlamına ulaşmayı hedeflemeyen hiçbir alkım, adı tarikat da olsa, tarikat sayılmaz.

Tarikatta hedef, dinin özüne, manevi derinliğine ulaşmak olduğu için, bu olgunluğu sağlayacak önderlere ihtiyaç vardır. Buna biz *mürşit* (aydınlatıcı, yol gösterici) deriz. Alevilerde, bu mürşitlik işi dedelerin görevidir. İnsanın mürşitsiz bu iç derinliği kavrama olanağı yoktur.

Üçüncü kapı *Marifettir*. insanın hem dış (zahiri) bilgi, hem iç bilgiyle donanması, bu donanıma uygun davranması sürecidir.

Dinin (*Kur'a* 'ın) gerçek anlamına ulaşmak için son kapı (son aşama) *Hakikat* kapısıdır.

Alevi felsefesinde, insan, tarikat kapısından marifete, oradan hakikate çekilmeye çalışılır. Burada amaç, insanın mükemmelleştirilmesidir... Bu kapının durak noktası insanın toprak olmasıdır. Toprak olan insan ise "*insan-ı kamil*" dir. Bu en mükemmel varlığın toprağa dönüşle anlatılması, insanın aslına dönüşür. Dinsel metinlerde ilk insanın (Adem'in=Adam'ın) topraktan yaratıldığı vurgulanır. İşte Alevilikte hedef, *insan-ı kamil*'i yaratmaktır.

Şimdiye kadar Sünni tarihçilerin göstermek istedikleri gibi, Batıniler, İslamiyet dışı topluluklar değildir. Kuran'ın iç anlamı bulunduğu inanan, asıl anlamın bu olduğunu savunan kesimler batınıdır. Bu nedenle Aleviler, batınıdır.

Tevil ve Tefsir

Aleviler, Kur'an'da dile getirilen gerçeklerin, Sünnilerin anladıklarından farklı olduğuna inanırlar. Kuran'ın, biçime bağlı kalınarak açıklanma işi *tefsirdir*. Tefsir, *tenzil olunanın* (inen-vahyolunan) açıklanmasıdır. *Tevil* ise bu açıklananın özünü göstermektir. *Tefsir, şeriata bağlıyken, tevil, hakikati gösterir. Tefsir zahirin, tevil, batının karşılığıdır.*

Kuran'ın manevi cephesini anlamak için yapılan yorumlara ise *tevil* deniliyor. Tevil, bir metni, bir sözü, aslına götürmek, o sözün gerçek anlamına ulaşmak demektir. Tevil olayı ile vahiy, dış görünüşünden kurtularak aslına çevrilir. Yani, zahir, batına dönüşürülür.

Tefsirde, şeriat aşamasında kalınırken tevilde hakikate ulaşılır. Bu yorumu yapabilmek için bir rehber (aydınlatıcı) bulunması gerekir. İşte bu rehber, imamdır.

Tevil ile, ilahi bildirimler (vahiyler) gerçek anlamlarına yükselirler. Burada bildirmenin (vahyin) yani tenzilin karşıtı bir durum vardır. Tenzilde, Tanrı'dan insana iniş varken; tevilde, insandan Tanrı'ya (ebedi gerçeklere) yükseliş söz konusudur.

Dış yüz mecazdır, benzetmedir. Oysa içyüz (hakikat) gerçek doğrudur. Kuran metnini oluşturan vahiyden çıkartılacak sonuç (manevi anlam), benzetme (mecaz) olamaz. Mecaz, öz anlamın (batının, hakikatin) dış yüzü olan şeriatdır. Yani, şeriat, gerçek değil, gerçeğe benzeyendir. Mecaz (benzetme, dışyüz) gerçeğin kendisi olmadığına göre, İslamiyet'i dış yüzle sınırlı görmek, İslamiyet'i aslıyla değil benzeriyle sınırlamaktır.

Tanrı bildirimlerinin (vahiy) gelmesi yani inmesi tenzildir. Bu bildirimler peygamber tarafından duyurulur (tebliğ).

İmam (Veli), İmamet (Velayet)

Böyle olunca, hakikat (batını yön, iç anlam, gerçek anlam) ve dinsel makamların koyduğu dogmalar (dinsel kurallar)

olarak değerlendirilmez. Hakikat, yani gerçek Müslümanlık, dinsel kuralların ötesindedir. Bunu, sıradan bir insan kolay kolay anlayamaz. Hakikatın anlaşılması için rehberlerin, müşitlerin olması gerekir.

Peygamberlik halkası tamamlandığına göre, yeni bir peygamber gelmeyecektir. Öyleyse Kuran'ın iç anlamını insanlara kim öğretecektir? Burada Alevi düşüncesinin ikinci bir özelliği olan velayet kavramı ortaya çıkar.

Hz. Muhammet, vefat etmiş, böylece nübüvvet (peygamberlik) olgusu kapanmıştır. Fakat, onun aktardığı Tanrı bildirimleri, yalnız aktarma (biçim, kelime, gözle algılanan cümleler) olarak mı kalmalıdır? Onun özünün açıklanması gerekmez mi? İşte bu görev, imamların görevidir. Burada sözü edilen İmam ile günlük dilde cami görevlisi olarak bilinen imamın hiçbir ilgisi yoktur. İmam, önderdir, hakikatın perdesini aralayıp onu, hazır gönüllülere gösterendir.

Yine, Sünnilikte mezhep kurmuş olan alimlerin adları önüne konulan imam sıfatı ile Alevi imamları çok farklıdır. İmam-ı Azam (En Büyük İmam) sıfatını yandaşlarından alan Hanefi mezhebi kurucusu Ebu Hanife de bu anlamda imam değildir. ... Alevilikteki imam, Kuran'ın batını yönünü açığa çıkaran bilgi ile yüklü kişidir. İmam, İslamiyet'in özünü gösteren önderdir. Bu öz ise kesinlikle toplumsaldır. ... Anadolu Alevileri, velayeti, On İki İmam'ın yüklendiğine inanır. On İki İmam kavramı, velayeti yüklenen ve yürüten manevi önderleri kapsar.

Alevilikte Ayrılık

İmamet, kesinlikle soy takip eder ve Hazreti Ali üzerinden Hz. Muhammet'e uzanır. Bu durum, 12 İmam kavramının Türklerdeki soydan gelmeye dayalı şaman (kam/oyun/ozan-bahşı/baskı) geleneğine benzemektedir. ... 6. İmam Cafer'üs Sadık'tan sonra imamın kim olduğu konusunda, o zamanki Alevi dünyasında çok önemli bir ayrışma ortaya çıkmıştır. Cafer'üs Sadık'tan sonra, onun oğlu İsmail'in imamlığa geldiğini söyleyen devrimci bir kesim oluşmuştu. Bunlara *İsmaililer* denildi. ... *İsmaili* anlayışına göre, Sünni İslamiyet'in kurallarını içeren namaz, oruç, hac gibi özellikleri kabul edilmez.

Alamut İsmaililiği

Aleviliğin hızla yayıldığı sırada kurulan Selçuklu Devleti, Sünnilerin en kuvvetli devleti idi. Oğuzların göçebe kesiminin Aleviliği benimsemelerine karşın Selçuklu yöneticileri, Sünni idiler. Çünkü Selçukluların devlet kurdukları İran bölgesinin egemenleri genelde Alevi eğilimli idiler. Onlarla mücadeleye girişen Selçuklu beyleri zorunlu olarak karşıt tavır takındılar. Bu yöneticiler, Sünniliği ve halifeliği korumayı başlıca vazifeleri saydılar.

Türk yönetici kesimi daha Emeviler zamanından başlamak üzere, Sünni anlayışı zorunlu olarak benimsediler. Çünkü onlar, Emevi ve Abbasi devletlerinde padişahların (halifelerin) muhafız kuvvetini ve hassa ordusunu oluşturuyorlardı. Selçukluların yönetici kesimi de biçimsel bile olsa bu yolu izlemişlerdi.

İsmaili Aleviler, çok kuvvetli olan Selçuklularla savaşmadılar. Bu devleti içeriden çökertmek için, İran'a seçme *daileri* (propagandacı) gönderdiler. Selçuklular, bunun farkına vardılar ve misilleme yaptılar. Her tarafta medreseler açarak, Alevi propagandasını önlediler. İşte, böyle bir zamanda yepyeni bir metot ile Hasan Sabbah ortaya çıktı ve Selçuklu İmparatorluğu için büyük bir tehlike oldu.

Hasan Sabbah

Hasan Sabbah, İran'da bir müddet saklı kaldıktan sonra, Alevilerin çok miktarda bulunduğu dağlık bir yer olan Taberistan'a (Hazar Denizi'nin güneyi) gitti. Burada yaptığı propagandalar neticesinde pek çok taraftar topladı. Bilhassa Alamut Kalesi'ni (Kartal Yuvası) ele geçirdikten sonra (1090) faaliyetini artırdı. Hasan Sabbah, Alamut Kalesi'ne yerleştikten sonra, Batını (İsmail'i) teşkilatını kurdu. Amacı, sosyal düzeni değiştirmektir.

Nizamülmülk, bu Alevi propagandasından kurtulmak için, Alamut Kalesine ordu gönderdi. Kale kuşatıldı. Fakat bu esnada Nizamülmülk, bir Batını tarafından öldürüldü. Melikşah da öldü. Bu yüzden kuşatma kaldırıldı. Selçuklu Devleti'nde kargaşa devri başlayınca, Hasan Sabbah, propagandasına hız verdi. Yeni yeni kaleler zaptederek veya yaptırarak Batınilerin sayısını artırdı. Yeni cereyanı kabul etmeyenler öldürüldü. Bu yüzden İsmaililik Horasan, İran ve Kuzey Suriye'ye kadar olan yerlerde yayıldı. Hasan Sabbah'ın 1124 yılında ölmesinden faydalanan Vezir Kaşani, Batınilere karşı en şiddetle mücadeleyi açtı (1126). Selçuklu Devleti, Batınılığı bir mezhep olarak kabul ediyor ve onların sayısını dondurmaya çalışıyordu. Yalnız imparatorlukta yaşayan halk, Şiiiler ve Sünniler olmak üzere, iki büyük düşman sınıfa ayrılmış bulunuyordu ki, bu, devletin yıkılmasında en büyük rolü oynayacaktır.

Batıniler öldürme yolu ile halkı ve devlet adamlarını sindirdikleri gibi, pek çok komutan ve devlet adamını da, Batını yaparak, yaşamak ve yayılmak imkanlarını sağlamışlardır. Bu sebepten, Batınılığın beyni ve yayılma merkezi olan, kartal yuvası Alamut Kalesi, Moğollar zamanına kadar yaşamış, nihayet Hülagu 1256 yılında kaleyi zaptederek ve içindekileri öldürerek, faaliyetine son vermiştir.

Yeni yeni Müslüman olan Türklerin kırsalda kalan bölümü, şeriatın getirdiği katı kurallarla zorlaştırılan Sünni İslam'dan çok, batını yönü öne çıkartan Alevi İslami yeğliyordu. Göç yolunun üzerindeki Alamut İsmailcileri, göçebe Türklerin Aleviliği benimsemesinde etkili oldular.

Gerek Abbasiler, gerek Selçuklular, Sünni otoriteye karşı çıkan bu İsmailcileri kötölemek için her yolu denediler. Onları, yalancı cennet yaratmakla, haşhaş içirdikleri militanlarla bir katiller ordusu kurmakla suçladılar. Bu atmosferi, güzel çıplak kızlarla süsleyerek namus konusunda da dokundurma yaptılar.

Bugünkü İran'da Ne var?

İran'da resmi mezhep olan Caferiliğin özünde, 12 İmam Aleviliği vardır. Fakat, bu Alevilik günümüzde, tamamen iğdiş edilmiş, bozulmuş bir Aleviliktir.

İslamiyet'te önemli olanın şeriat değil hakikat olduğu, özellikle belirtilmiştir. İmam Cafer bile, bunu özellikle vurgulamıştır. İran Şiiliği, günümüzde artık Şiilik olmaktan çıkmıştır. Irak'la savaş sırasında yalnız kalan Mollalar, Müslümanlardan destek sağlamak amacıyla, Sünnilerle farkları olmadığı tezini işlemişler, bunu ispat de şeriatı tam olarak uygulayıp Aleviliği yok etmişlerdir. İran Şiiliği, bugün Hanefilikten daha tutucudur. ... Böyle olunca, bugün İran'da gündemde olan Caferlik, Türkiye'deki gerçek 12 İmam Aleviliğinden (12 İmam Şiiliği) farklıdır. Çünkü, İran'da Batını öz, yalnız imamların yetkisi gündeme gelince hatırlanmakta fakat ibadet tamamen Sünni anlayışa göre yapılmaktadır. ... Sünni İslam devletlerinden kabul görmek anlayışındaki İran yönetimi, Sünni dört mezhebe benzer beşinci bir mezhep yaratarak İran'ı geleneğinden koparmıştır. Egemen Şii düşüncesi, giderek Sünnileşmiştir.

Takiyye (Gizlenme) ve Sır

Alevilik, İslamiyet'in hakikat cephesini temel alan dinsel giysili toplumsal örgütlenme idi. Bu nedenle de iktidarın alternatifi olarak her çağda, her ülkede varlığını hissettirdi. İktidara aday oluşu nedeniyle sıkı biçimde izlendi, ezilip yok edilmeye çalışıldı. Bu nedenle de Aleviler, kendilerini mümkün olduğunca gizlemeye çalıştılar. Bu gizlenme olayına, dinde, *takiyye* denir.

İktidara aday olan karşıt bir düşüncenin örtünmesinin (takiyye) doğal sayılması gerekir. Kişiler, zorda kaldıklarında, inançlarını gizleyebilirler. ... Aleviler, katliamdan kurtulmak için takiyyeyi değişik biçimlerde uygulamışlardır:

- a) Gerektiğinde, kendilerini Sünni gibi göstermiş ve namaz kılmak, oruç tutmak durumunda kalmışlardır. Daha sonra da yollarının gereği gibi ibadetlerini yerine getirmişlerdir...
- b) Çoğunlukla da kendilerini soyutlamışlar, Sünnilerden uzak bölgelere çekilmişlerdir.
- c) Birbirleriyle anlaşmak, işaretleşmek için kimi bölgelerde özel dil bile geliştirilmiştir. Örneğin, Tokat bölgesindeki Alevi Gaygel Türkmenlerinin 25 ile 30 kelimelik bir gizli dili bulunmaktadır...
- d) Alevi olduklarını gizlemelerine karşılık, giyimi, davranışı, tıraş biçimleriyle bile Aleviler birbirlerini tanıyacak teknikler geliştirmişlerdir. Bu giyim ve davranışlar, genelde toplumun ölçülerine uygun olmuş, özelde değişmiştir. Yani onu anlayan anlamıştır...

ALEVİ FELSEFESİNDE İNSAN

Alevi felsefesinin merkezinde insan vardır. Bütün çabalar insana yöneliktir. İnsanın kutsal olduğuna inanılır ve bu nedenle de apayrı bir değer verilir. Dinsel kaynaklı olan kutsallık, zamanla dünyacı hale gelmiştir. ... İnsan yorumunda, iyi-kötü çelişkisi açık açık ortaya çıkar. İnsanın, iyilik yoluyla Tanrı'ya özdeş bir konuma gelebileceği vurgulanırken, kötülük yoluyla da en aşağılık yaratık haline düşebileceği söylenir.

İnsan Kalbi

Alevi felsefesinde insani biçim, Tanrısal biçimin sembolüdür. Bu nedenle de Tanrısal olanı yüklenmeye en layık olan varlık, insandır. Tanrısalılığı açığa çıkarma, onun görevidir, onun omuzlarındadır. Bu nedenle Alevilikte insan;

- a) Tanrı'nın sembolüdür.
- b) İnsan kalbi, Tanrı'nın evidir. Bu nedenle insan gerçek kiblelerdir.
- c) İnsan, Tanrısal bilgi ile donatıldığı için kutsaldır.
- d) Kutsal olup günah basamağını geride bıraktığı için masumdur.

Bütün İnsanlar Kurtuluşa Layıktır

Alevi felsefesinde, kutsallık yalnız Alevilere özgü sayılmaz. Hacı Bektaş Veli, Tanrı'nın yalnız Müslümanlara değil, kafirlere bile rahmet ettiğini söyler. Yani Tanrı katında dindar ile dinsizin pozisyonları birdir.

ALEVİLİK VE KADIN

Bütün Ortaçağ boyunca, dinsel anlatımda insan kavramı genelde erkeği anlatmak için kullanılmıştır. Alevi düşüncesinde, insan için söylenen özellikler, kadın için de geçerlidir. Alevi kadını, savaşta bile erkeğin yanındadır. Anadolu'nun Türkleştirilmesinde *Bacıyan-ı Rum'un* (Anadolu Bacıları) büyük katkısı olduğu bilinmektedir.

Kadın, üretimin ayrılmaz bir parçasıdır. Kadının çalışmaması demek, Alevi ailesinin açlığa mahkum olması demektir. Tarlada erkekle birlikte çalışmak zorunda olan kadının, erkekten ayrı bir yerde hem de peçe altında iş yapması olanaksızdır. Bu durumda, Alevi erkeği ile kadını, bir arada bulunmanın felsefesini yaratmış ve adına da Alevilik demiştir. Alevilikten, kadını soyutlarsanız, ortada ne dinsel-töresel olarak, ne de kültürel ve sanatsal olarak geriye bir şeyin kalmadığını görürsünüz.

Kadın-erkek birlikteliğini, Sünni İslam kabul etmez. Arap İslami diyebileceğimiz anlayışta, kadın toplumsal yaşamdan dışlanmıştır. Kadını erkekle eşit duruma getiren yorum, dayanağını eski Türklerin toplumsal yaşamından alır. Kadın-erkek birlikteliği ve eşitliği, kesinlikle Türklere özgüdür. Eski Türk yaşamında, ata kadar ana da önemlidir. Hakanın yanında hatun da yönetici güç sahibi olarak yer alır. Kadının erkeğe eş, daha doğrusu eşit olması sonucu, Alevilerde tek eşle evlilik yerleşmiştir. İslam öncesinde de Türkler arasında tek eşli evlilik egemendir. ... Alevilerde görülen boşanma yasağı, bu eşitliğin bir yansımasıdır. Sünnilikte, erkeğin iki dudağı arasından çıkan "Boş ol!" sözüyle, bir anda düzeni yıkılabilen kadın, Anadolu Aleviliğinde, bu tehlikeden korunmuştur.

Aile İçinde Kadın

Anadolu Alevileri, geçmişten beri yürüttükleri kadın-erkek birlikteliğini, İslam çemberine girdikten sonra da sürdürdüler. Sünni kesimin bu konudaki itirazlarına da İslam içinden cevap yarattılar. ... Ali ile Fatıma arasındaki tek eşli evlilik, Alevi yaşam biçiminin dayanaklarından birisi olarak gösterilir. Böylece İslam öncesi biçimine İslam içinden gerekçe bulunur.

Tasavvuf İnsanı

Tasavvuf, İslam felsefesine derin etkileri olmuş bir akımdır. Bu anlayışta, yaratılan diye bir şey yoktur. Var olan her şey, Tanrının zahiri (hayali) bir görüntüsünden ibarettir. Yani, *canlı, cansız her şey, Tanrının bir aynaya yansıyan görüntüsü gibidir*.

9. yüzyıl başlarında ortaya çıkan bu anlayış, yaratan-yaratılan anlamına karşı çıkar. Yaratılan diye bir şey bulunmadığı için yaratan demek de doğru olmaz. Madenler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar, aşamalı görüntülerdir. Bunlar tek varlığın (Tanrının) değişik zahiri görünümüdür. ... Böyle olunca, insan Tanrı'nın bir görüntüsü olarak kutsaldır. Çünkü, zahiri (hayali) bile olsa, o Tanrı'dır. Bu nedenle Hallac-ı Mansur, "*Enel Hak*" demiştir. "Ben Tanrıyım" anlamına gelen bu sözü, Sünni din adamları anlayamamış ve onu öldürmüşlerdir (922). ... Aynı sözü, daha sonra birçok tasavvuf yolcusu, bu arada Yunus Emre de söylemiştir. Fakat, Azeri Türk ozanı Seyyit İmadettin Nesimi, aynı görüşleri dile getirince 1417 yılında o da öldürüldü. Bu büyük Türk ozanı, Alevilerin yedi büyük ozanından birisidir.

Alevilikte, çilecilik, insanın kendine eziyet etmesi gibi özellikler yoktur. Alevilikte, evlenmemek diye bir kavram da yoktur. Bu anlayış İslamiyet'te zaten hiçbir zaman bulunmamıştır. Daha sonra ortaya çıkan çileci felsefenin bir yansıması olan *mücerretlik* (evlenmeme) kentlerdeki Bektaşiler arasında, ancak çok sınırlı insanlar arasında uygulanabilmiştir. Bu dünya hayati kötülenmez. Yaşamak bir hak, bir ödevdir.

Hurufilik'in Etkisi

Alevilik, Anadolu'da çok güçlü bir akım olarak yaşadığı için, devletler ne kadar baskı uygularlarsa uygulansınlar, yok edememiştir. Fakat, küçük tarikatlar kolayca ezilmiştir. Bunlardan birisi de Hurufiliktir. Bu anlayışı sistemleştiren Fazlullah-ı Hurufi 1394 yılında Timur'un adamları tarafından Alınca Kentinde öldürülünce, yandaşları, İran'dan kaçıp Anadolu'daki Alevilerin arasına karışarak varlıklarını sürdürdüler.

Alevilikte, insanın kutsal olduğu inancı, Hurufilik akımının etkisiyle daha da gelişti. İnsanın yüz çizgilerinde Arap harfleri ile Allah, Muhammet, Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin yazılı olduğu inancı benimsendi. Giderek bütün vücut çizgileri belirli harflere benzetildi. İnsan, Allah'la dolu, Allah yazılı bir kutsal varlık gibi çizilmeye başlandı.

Alevi resim sanatında çok önemli yeri olan yüz ve vücut resimleri, aslında deforme edilen harflerden oluşmaktadır.

Kutsal olan insanı öldürmek, Alevilikte en büyük günahdır. Bu nedenle katiller asla bağışlanmazlar; toplumun dışına atılırlar. Aleviler, yalnız insanın değil, bütün canlıların hayatına saygı duyarlar. Bu nedenle, Aleviler avcılık yapmazlar. Kasaplık da makbul meslek sayılmaz.

Kendini Bilmek

İnsanın Tanrı'yı bilebilmesi, bulabilmesi için, kendisini bilmesi şart sayılmıştır. Bu, Alevi düşüncesinde, *kendini bilmek* deyişi ile anlatılmıştır. ... Kendini tanıyan insan, Tanrı'yı kendi içinde bulacak, yücelerden yüce olduğunu görecektir, bu yüceliğin de alçak gönüllülüğünden, yardımlaşmaktan, bölüşmekten, doğruluktan geçtiğini görecektir ve kendisini küçülterek büyüklüğünü ortaya koyacaktır. Burada, *insan-ı kamil* denilen olgun insana ulaşma hedefi vardır. İnsansal gelişmenin son basamağı olan hakikat, kişinin özünü toprak etmesi ile (ayaklar altına sermesi ile) ile mümkün görülmektedir. Toprakta yaratılmış olan insanın toprak olması, hiçleşmesi uzak doğu etkili bir felsefenin yeniden dokunmasıdır.

Kendini bilen, Rabbini bilir, Rabbini bilen de kendisini... Kendisini bilmeyen bir insanın Tanrı'yı bilmesi, gerçek bir mümin olması mümkün değildir. Bu nedenden, dinin kurallarını öğrenmeden önce, insan kendini tanımayı gündeme getirmelidir.

Alevilikte, biat olayı önemlidir. Biatın kaynağı, Hz. Muhammet'in, Hudeybiye'de bir kiraz ağacının altında yandaşlarından açıkça bağlılık sözü almasıdır. Peygamberin eli tutularak yapılan bağlılık gösterisi, Alevilikte, bir mürşide (uyarıcı, aydınlatıcı) bağlanma anlamına gelir. Bu aydınlatıcı, o kişiyi (talibi) doğru yola sokacak, ona gerçekleri gösterecek, o talip de böylece Hakka ulaşacaktır. Böyle olunca Alevilikte talip adı altında geniş bir halk kesimi, bir de onlara yön veren mürşit (dede) kesimi meydana gelmiştir. Dedeye biat eden, bu yaptığı işle, Hz. Muhammet'e biat etmiş gibi kabul edilir. Hz. Muhammet'e biat ise Tanrı'ya biat etmek sayılır. ... Bunun adına Alevilikte, "*el ele; el, Hakka*" denilir. ... Bu davranışın altında yatan en eski gelenek

de Türklerin ordubalık biçimli şehir örgütlenmesinden ve hakana bağlı olma davranışından gelmektedir.

12 İMAMLAR

Alevilikte Sünnilikteki "imam" kavramından farklı olan bir "imam" kavramı bulunur. Bu imamlar, Hz. Muhammet'in soyundan olan Hz. Ali ile başlar, 2 oğlu Hasan ile Hüseyin 2. ve 3. imam kabul edilir. Sonra Hüseyin soyundan gelen 9 kutlu isim daha sayılır. Bunlar, İslam'ın batını yüzünü temsil eden ve peygamberin istediği biçimdeki bir İslam'ı bildiren ve yaşatan kişiler olarak kabul edilirler. Bunlar da tıpkı Ali gibi olağanüstü güç sahibi kabul edilirler.

Hz. Ali, Hz. Muhammet'in amcası, Ebu Talip'in oğludur. ... Hz. Ali, Miladi 598 yılında Kabe içinde doğmuştur ve Kabe'de doğan tek kişi, kendisidir. Bu yüzden, Aleviler arasında Ali'ye bağlanmak Kabe'ye yönelmek gibi kabul edilir.

Tarihi kaynaklara göre, Hz. Peygamber'e vahiy geldikten sonra İslam'ı kabul eden ilk kişi Hz. Ali'dir. Ondan sonra Hz. Hatice'tülkübra İslam'ı kabul etmiştir. ... 623 yılı Muharrem ayının yirmi birinci perşembe günü akşamı, peygamber tek kızı Hz. Fatima'üzzehra'yı, Ali ile evlendirmiştir.

Hz. Ali, bu çıkarıcıları Cemal savaşı ile tepeledi. Fakat Şam Valisi Muaviye'yi ezmek için topladığı ordusu zayıfladı. Siffin'da Muaviye ile giriştiği savaşı da kazanmak üzereyken Harici adı verilen ayrılıkçı anarşistlerin dayatması sonucu, hakeme başvuruldu. Muaviye'nin hakemi Amr İbnül As, Hz. Ali'nin hakemi Ebu Musa el Eşari'yi kandırdı. Bu kandırma olayı şöyle oldu: Amr İbnül As, hakemliklerini üstlendikleri her iki insanın da bu davranışlarıyla ortalığa zarar verdiklerini söyleyerek Musa'yı ikna etti... Bu inanan Musa, parmağındaki yüzüğü çıkararak, "Bu yüzüğü parmağımdan nasıl çıkarıyorsam, Ali'yi de halifelikten öyle alıyorum" dedi ve yere koydu... O anda yüzüğü kaparak parmağına takıveren Amr, "Bu yüzüğü parmağıma nasıl geçiriyorsam Muaviye'yi de halifelığe öyle geçiriyorum" dedi... Ve Ali'nin halifeliği, bu hiç beklenmeyen aldatmacayla sona ermiş oluyordu. Hakeme başvurulmasını isteyen Hariciler bu sonuçtan Hz. Ali'yi sorumlu tutunca, İmam Ali, onlarla savaşta tutuştu. Nehriyan'da 10 bin civarında Harici öldürüldü. Fakat, başkent Küfe'de 661 yılında bir Harici olan Abdurrahman İbn-i Mülcem, Hz. Ali'yi zehirli kılıçla camide başından yaraladı ve şahadetine sebep oldu.

ALİ'NİN TÜRKLEŞTİRİLMESİ

Anadolu Aleviliğinde Ali, Kırklar Meclisi'nde bir üzüm (engür) tanesini ezip ondan şarap yapan ve Kırklar Meclisi'nde bulunanlara dolu sunup onları sarhoş eden birisi olarak da tanımlanır. Kırklara katılan Peygamber Muhammet de bu doludan (tolu) içmiş, kendinden geçip semah yapmış olarak hayal edilmiştir. ... Dolu ve şarap geleneği eski Türklerle özgül olduğundan Ali'nin Türkleştirilmesi için dolu kutsal gösterilmiş ve Miraç ile ilişkilendirilmiştir.

Şunu anlamak gerekiyor: Ali'yi Allah gibi algılayan insanlar, genellikle şehirlerden uzak yerlerde yaşayan kitlelerdir. Bunlar ... eski Türk inancı ve geleneğini sürdürüyorlardı. Ali'de eski Tanrıların yankısını bulmak, onlara çok rahatlatıcı geliyordu. Bu konuyu hiç de şeriat alimlerinin ölçüsü veya mantığı ile değerlendirmiyorlardı. Soyut Tanrı yerine yaşamış ve yaşamakta olan bir Tanrı peşindeydiler. Ruhun ölmezliği ve don değiştirmesi inancını da Doğu Asya'dan alıp Anadolu'ya getirmişler, bunu Ali olarak yeniden şekillendirmişlerdi. Böylece hem eski inançlarını sürdürüyorlar hem de İslam dini ile kendilerince bir bağ kuruyorlardı. Atalar kültü (atalara saygı inancı), Gün Tanrı, şimşek tanrısı gibi tasarımları Ali'nin kişiliğinde birleştirip soyutlayarak yiğit, iyiliksever, darda kalanların imdadına yetişen, elinden mucizeler gelen bir yeni Tanrı yaratmışlardır. Bu Tanrı Ali, tamamen Türk tasarımı bir Tanrı'dır... İşte Alevilik bu topraklarda yer yer Musa yer yer İlyas, çok kez İsa gibi tasarlanan ve Muhammed'in de özü (ruhu, batını) gibi gösterilen Ali kavramı çevresinde şekillenip yayılmıştır.

Bu Anadolu Aleviliğinde "Yeşil Nur/Muhammet" ve "Ak Nur/Ali" kavramlarıyla da anlatılmıştır. Evren yaratılmadan bu iki nurun var olduğu inancı, Alevi yaratılış efsanesinde yer almaktadır. Bu nurların güneşin ve ayın ışıkları olduğu ve Asya'dan Anadolu'ya getirildiği hemen anlaşılmaktadır. ... Türk ulularının ölmezliği inancı, Asya'dan getirilerek Ali'ye de giydirilmiştir.

İkinci İmam: İmam Hasan

İmam Hasan, Ali'nin, Fatma'dan doğan ilk oğludur. Hicretin ikinci yılı Medine'de doğmuştur. ... Hz. Ali'nin şehit edilmesinin ardından, Küfe Mescidi'nde İmam Hasan'a biat edildi. Ve resmen halife oldu. ... Muaviye ile savaş hazırlığına koyuldu. Fakat halk ona destek olmadı. Savaşa yolladığı ordusu, Şamlılara yenildi. Muaviye gerek para, gerek hile ile bütün önemli kişileri yanına çekmişti. Yalnız kalan İmam Hasan, Muaviye ile bir anlaşma imzaladı ve halifeliği bıraktı. Anlaşma ... koşulları;

- 1) Halkın, Allah'ın kitabına, Peygamberin yoluna uygun olarak idare edilmesi,
- 2) Hz. Ali yandaşı olanlara hiçbir şekilde kötülük yapılmaması,
- 3) Hz. Ali'ye kötü söz söylenmemesi,
- 4) Hak sahiplerine, Camel ve Siffin savaşında şehit olanların evladına, haraç malından pay verilmesi,
- 5) Muaviye'nin kendisinden sonra, yerine birisini halife yapmaması.

Muaviye, anlaşma yazılıp taraflar ve tanıklar imzaladıktan sonra, "Ben, Hasan'la bazı şartlara uyacağımı vaat ederek anlaşmıştım ama, o şartların hepsi de ayağımın altına. Onların hiçbirini yerine getirmeyeceğim" dedi. Ve dediğini de yaptı. İmam Ali'ye, İmam Hasan'ın bulunduğu camilerde bile, lanetler okuttu. Ali'nin taraftarları öldürtülüp evleri yıktırıldı. Ehlilbeyt'e ve şehitlerin çocuklarına hiçbir şey verilmedi. Muaviye, yaşamının sonunda, halktan, oğlu Yezid'e zorla biat aldı ve yerine onu bırakıp gitti. Bu, babadan oğula geçen halifelik, İslamiyet'in Sünni anlayışında bile yoktu.

İmam Hasan'ı birkaç kez zehirlediler, ama kurtuldu. Sonunda, Muaviye, İmam Hasan'ın eşi ve Kays oğlu Eşas'ın kızı Cude'ye, İmam'ı zehirleyip şehit ettiği takdirde bin dirhem altın vermeyi ve onu, oğlu Yezid'e almayı vaat etti. Babası, gerçekte dinden dönme olan Cude, bu vaatler üzerine İmam'ı zehirledi. İmam Hasan, Medine'de 669 yılında vefat etti.

Üçüncü İmam: İmam Hüseyin

Alevilikte üçüncü imam olan İmam Hüseyin, 625 ya da 626 yılında Medine'de doğmuştur. Hz Muhammed'in kızı Fatma'nın ikinci oğludur.

Aleviler için, İmam Hüseyin'in ayrı bir yeri vardır. İmam Hüseyin'in kişiliği, tavrı, düşünceleri ve başına gelenler, yüzyıllar boyunca bir destan gibi kuşaktan kuşağa aktarılarak bugünlere gelmiştir. Bir boyutuyla trajedi olan olay, öbür boyutuyla toplumsal bir başkaldırının filizi olmuş; sönmez bir meşale olarak gönülleri tutuşturmuştur.

Kerbela Faciası

İmam Hüseyin'in Kerbela'da ailesi ve yandaşlarıyla birlikte şehit edilmesi aniden ve rastlantısal olarak ortaya çıkmış bir olay değildir. ... İmam Hüseyin, kardeşi İmam Hasan'ın, Muaviye ile anlaşmasını duyunca, ağlayarak yanına gitti ve nedenini sordu. O, ağabeyinin imzaladığı anlaşmaya ses çıkarmadı ise de Muaviye'ye asla biat etmedi, baş eğmedi. ... Muaviye 680 yılında öldü ve yerine oğlu Yezid geçti. Böylece İslamiyet öncesinin hakimleri egemenliklerini perçinliyordu. Müslümanlıkta saltanat başlıyordu.

İmam Hüseyin, Medine'de baskılar artınca, yanına Muhammed Hanefi hariç, kardeşlerini, yeğenlerini ve tüm aile bireylerini alarak 4 Mayıs 680 gecesini Medine'den Mekke'ye hareket etti. ... İmam Hüseyin'in Yezid'e biat etmeyip Mekke'ye gitmesi bir başkaldırı işareti gibi algılanıyordu. Bu yüzden Küfe'liler ... İmam Hüseyin'e bir davet mektubu yazdılar. Bu mektupta, Emevilere karşı Haşimileri tüm güçleriyle destekleyeceklerini, Yezid'in de Hüseyin'in düşmanı olduğunu bildiklerini, Yezid yerine kendisine biat edeceklerini söylediler. ... İmam Hüseyin, Küfeliilerin davetinin ne kadar gerçek olduğunu öğrenmek için amcası Akil'in oğlu Müslim'i oraya gönderdi. 9 Temmuz'da Küfe'ye varan Müslim, hemen İmam Hüseyin adına biat almaya başladı. Biat edenlerin 12 bin ile 20 bin arasında olduğu bildirilmiştir. ... Ubeydullah Küfe'ye geldi ve Müslim'i yakalayıp şehit ettirdi Müslim, şehit edilmesinden 20 gün önce İmam Hüseyin'e yazdığı mektupta, halkın kendisine biat ettiğini yazmıştı ama durumun tersine döndüğünü bildirme imkanı bulamamıştı. ... İmam Hüseyin Küfe'de ortamın uygun olduğunu sandığından 9 Eylül'de Küfe'ye doğru yola çıkmıştı. ... Topluluk, yolda ünlü ozan Ferezdak ile karşılaştı. İmam Hüseyin ona Küfe'deki durumu sordu. Ferezdak şu cevabı verdi: "Halkın kalbi seninle, kılıçları ise Emevilerle." ... Yola devam eden Hüseyin ve ekibi Küfe'de Müslim'in şehit edildiğini öğrendi. Bir durum değerlendirilmesi yapıldı. ... Bunun üzerine Küfe'ye gidiş yolculuğu sürdürüldü.

İmam Hüseyin'le birlikte Kerbela'da şehit edilen Ehlibeyt üye sayısı 72 idi.

Hüseyin'i Türkler Çok Sevdi

Peygamber torunu ve Hazreti Ali'nin oğlu Hüseyin'in yanındaki ailesiyle birlikte katliama uğraması; Araplardan çok Türkler ve Farslar arasında yankı bulmuştur. Türk Aleviler, acıyı yüreklerinde yaşatmışlar ve Muharrem ayının onuncu günü meydana gelen bu katliamda şehit olanlara saygılarını sunmak için muharrem orucu tutmuşlardır.

Hüseyin'i Kerbela'da katleden güç, Emevi Devleti idi. bu olaylar durulduktan sonra ordularını İran üzerinden Orta Asya'ya soktular. ... Bu ordular cihat adı altında kutsallaştıklarını yağma ve yok etme politikalarını Türk illerinde acımasızca uyguladılar. Zenginliği yağmalanan, erkekleri katledilen, kadınları ve çocukları Şam'a ve Arabistan'a götürülen Türkler, bu Arap emperyalizmine karşı direniş ideolojisi oluşturmak zorunluluğunu duydular.

Din adına sömürgeleştirme yürüten Emevileri karşı, Türkler için yine İslam sembolü bir kimlik çevresinde birleşme zorunluluğunu hissettiler. Bu da Ali ailesi ve Hüseyin kimliği oldu. Yeni koşullara uymak için İslam dinine giren Türkler, emperyalist Arap kimliğini temsil eden Emevi Sünniliği yerine Ali yandaşlığını benimsediler. Bu konuda dayanaklarını güçlendirmek için de Hüseyin'i bir direniş ve mücadele sembolüne çevirip kendilerinkileştirdiler.

Bu yüzden Türkler, İslam çemberine girerken Alevi kimlikli anlayışını benimseyerek ve hatta yaratarak girdiler. Şehirlerdeki Türkler, yönetim ideolojisi olan geleneksel Sünniliği öne çıkartırlarken, kırsal kesimdekiler ve göçebeler ise Ali ve Hüseyin çevresinde ördükleri kendi kültürleri ile bağımsız ve şeriat dışı bir İslam oluşturdular.

Bu nedenle Hüseyin, Emevilerin "Mevali/Köle" ilan ettiği Türk ve Fars ikliminde kurtuluş sembolü ve dayanılacak manevi güç olarak sevilmiş, yüceltilmiştir. Onun macerasına katılmak, kaderine ortak olmak, aslında Türk milletinin kendi tarihinin bu dönemine dönmesi ve Arap sömürgeciliğine karşı çıkması demektir.

Tevbebin: Kerbela'nın İntikamı

Emevi padişahı Yezid, 10 Ekim 680'de Kerbela'da İmam Hüseyin'i şehit ettirmişti ama ona da Zübeyr'in oğlu Abdullah isyan etmiş, Mekke'ye hakim olmuştu. Yezid, bu isyanı bastırmak isterken 683 yılında öldü. Yerine getirilen oğlu Muaviye (Küçük Muaviye) hilafetin kendilerinin değil Ali ailesinin (Ehlibeytin) hakkı olduğunu söyleyince Mervan tarafından zehirletilerek öldürüldü (683). Hilafet makamına Mervan geçti ama bu kez de o 684'te yatağında boğularak öldürüldü.

Dördüncü İmam: İmam Zeynelabidin

İmam Hüseyin'in oğlu olan dördüncü İmam Zeynelabidin ... Kerbela'da hasta olup savaşa girmesine babası İmam Hüseyin izin vermediği için katliamdan kurtulabilmiştir. ... Adalet ve edebe son derece uymasıyla tanınan Zeynelabidin, geceleri yoksul evlerine yüzünü kapatıp yiyecek götürürdü. Kölelik sistemine karşı olduğu için, satın aldığı köleleri özgür bırakırdı Yemeğini yetimlerle, yoksullarla yerdı.

İmam Zeynelabidin, bilgide döneminin en ileri gelen kişisi durumuna yükselmişti. Halktan büyük saygı görüyordu. Onun etkinliğinden, Emevi yönetimi çekiniyordu. Bu nedenle; İmam Zeynelabidin, 713 yılında, Emevilerden Velid'in saltanatı sırasında zehirlenerek şehit edildi.

Altıncı İmam: İmam Cafer'üs Sadık

İmam Sadık, 699 yılında doğdu. İmam Bakır'ın ölümünden sonra Aleviler, Cafer'üs Sadık'ı imam kabul ettiler. Onun dönemi, Emevi saltanatının çöküş yıllarıydı. Arap olmayanlara köle muamelesi yapan Emeviler yüzünden, diğer Müslüman uluslar, genellikle Ehlîbeyt yandaşı oluyor ve Hz. Ali soyunu tutuyorlardı. Bu Ehlîbeyt yandaşları İran'da ve Horasan dolaylarında hızla çoğalıyordu.

Cafer-i Sadık'ın imamlığı, Emevilerin yıkılışı ve Abbasi dönemine denk geldi. Ebu Müslim ayaklanmasının başarıya ulaşmasından sonra, iktidar direksiyonuna Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın soyundan gelenler geçtiler. Bunlar da Emeviler gibi, ikinci halifeden itibaren Ali evlatlarına eziyet etmeye başladılar.

Bu dönemde, Cebriyye adı verilen ve her türlü eylemin kaynağını Allah olarak gören, kişinin iradesini sıfır sayan felsefeye karşı, kaynağını Alevi düşüncesinden alan ve kişinin yeryüzüne gelmekle artık eylemlerinin sahibi olduğunu savunan Mutezile felsefesi oluşmuştu. Kişiyi sorumluluğa ortak eden bu anlayışın yanı sıra, en önemli akımlardan birisi de tasavvuf olarak ortaya çıkmıştı. Bu anlayışta, yaratan ve yaratılan kavramı kabul edilmiyor; var olan her şeyin Tanrı'nın izafi bir görüntüsünde ibaret olduğu savunuluyordu. Bu akımın Sünni kolu, giderek dünyadan el etek çekmeyi önererek *zühdi* bir niteliğe bürünürken, diğer kolu, Batını anlayışla birleşerek *hukema* anlayışını yaratıyordu. Bu anlayışa göre ... Melek şeytan, cin insanın ruhsal durumlarının karşılığıdır... Din ise dünya ve insan yaşamını düzenleyen yasalar bütünüdür.

İmam Cafer, böyle karışık bir felsefi ortamda yetişti ve bütün bilginler tarafından ilmin başı kabul edildi. Ehlîbeyt yolunun dönemine göre felsefesini ve kurallarını da sistemleştiren İmam Cafer'üs Sadık'ın bu çalışmaları yüzünden, Ehlîbeyt yoluna Caferiyye adı da verilmişti. Alevi düşüncesinin Batını özelliğini vurgulayan ve onu Sünnilikten felsefe olarak net biçimde ayıran İmam Cafer'üs Sadık'tır. Bu nedenle, Aleviler, mezhep belirtmek gerektiğini duyduklarında, Caferi olduklarını söylemişlerdir.

İmam Cafer'üs Sadık, Abbasi halifesi Mansur tarafından 765 i zehirlenerek şehit edilmiştir.

On İkinci İmam: Muhammed Mehdi

Alevi düşüncesinin en önemli özelliklerinden birisi de velayetin sürekli olmasıdır. Yani, insanlık, her çağda kendi bağrında, insanlara yol gösterecek, bozuklukları düzeltecek, aydınlatıcılara sahip olur. İşte bu olgu, sürekli velayettir. Yani, nübüvvetin, batını olarak devamıdır.

Muhammed Mehdi, 12. İmamdır ve 11. İmam Hasan'ül Askeri ile Bizans Prensesi Nergis'in oğlu idi. Babası zindanda Abbasi halifesi tarafından zehirlenince, beş yaşındaki Mehdi de kayboluyor. Bu ilk kayboluş 70 yıl sürer. Buna Gaybet-i Sugra (küçük kayıplık) deniliyor. Bundan sonra da Gaybet-i Kübra (büyük kayıplık) dönemi başlıyor. Alevi inancına göre bu dönem halen sürmektedir... Bu inancıya göre, zulümle bozulmuş dünyayı, Mehdi gelerek düzeltecektir...

EHLİBEYT VE MEZHEPLER

Aleviliğin tanımlarından birisi de onun "Ehlîbeyt yolu" olduğu biçimindedir. Bu yüzden Ehlîbeyt kavramı, Aleviliğin temel taşlarından. ... Aleviliğin en başlarda Şia adıyla ayrı bir mezhep halinde ortaya çıkışı, Ehlîbeyt ile ilgilidir. Alevi kitle, kendilerini "Ehlîbeyt yolcusu" diye de tanıtır. Özellikle klasik Alevilikte bu terim çok kıymetlidir.

Ehlîbeyt (Ehlîbeyt), Hazreti Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den oluşan aileyi anlatan bir sözcüktür. Bu terim, Anadolu Aleviliğinde, sözü edilen kutsal beşli ile birlikte, Hazreti Ali soyundan gelen Ali dahil 12 İmam'ı da kapsayacak biçimde genişletilerek algılanır.

4 Mezhepten Önce

Bugün İslam dünyası 3 ana mezhebe ayrılmıştır. Birincisi Sünni İslam. Bu İslam anlayışı, Müslüman nüfusun büyük bölümünü oluşturur. Sünni İslam, Hanefilik, Şafilik, Malikiilik, Hanbelilik adı altında dört parçaya bölünmüştür.

İkinci kolu, Haricilik oluşturur. Bunlar, zamanında Hazreti Ali'nin yanında iken bağınazlıkları yüzünden ona isyan etmiş olan bir gruptur. Tarihte sık sık isyan etmişlerdir ama sayıları çok azdır. Hariciliğin günümüzde etki ettiği mezhep Vehhabilik'tir. Suudi Arabistan'da 1745'de Muhammed Abdülvehhap tarafından kurulan bu mezhep günümüzde Suudi Arabistan'da,

Afganistan'da ve Çeçenistan'da egemen mezhep halindedir. Aslında Sünniliğin Hanbeli yorumunun devamı olan Vehhabilik, Arap kültürünün damgasını taşıyan ve kabileciliği dindeki tutuculukla devam ettiren bir yoldur. Yeniliğe şiddetle karşı olan bu yol, yasal anlamda var olan düzenin devam ettirilmesine şiddeti kullanarak hizmet eden bir çizgi oluşturur.

İslam'da üçüncü ana kolu ise Şia oluşturur. Şia, yandaş, özel olarak da Hazreti Ali yandaşı demektir. Şii, Şia'dan olan anlamına gelir Ali yandaşlığı anlatır. Şia zaman içinde Zeydiyye, İmamiyye (12 İmamcılık) ve Galiye (Gulat) adı altında üç kola ayrılır. Gulat, 7 İmamcılık da denilen çizgi ile somutlaşmıştır. Teorik olarak 12 İmamcı olan Anadolu Aleviliği, içerikte Galiye'den çok önemli etkiler taşır.

Hazreti Muhammet'ten sonra kurulan İslam devletlerinin çok büyük kesimini Sünni iktidarlar yönettiler. Bu yüzden de Sünni mezhepler, resmen kabul gören mezhepler olarak öne çıktılar. Egemen kesimin ihtiyaçlarına cevap veren bu mezhepler, yöneticiler tarafından resmi hale getirilince, diğerleri gayri meşru durumuna düştüler. Böylece, Şia ve Şiiler, dinsel açıdan yanlış mezhep ve yanlış mezhepteki sapıklar gibi tanıtılmaya başlandılar.

Bugün egemen din anlayışını oluşturan Sünni İslam'ın imamları, alimleri, "hak mezhep" olarak Sünniliğin 4 kolunu kabul etmektedirler. Peygamber ailesinin yolunu izleyenleri ise bu zihniyet Ravafız (Rafiziler) "Sapkınlar, batıl yandaşları" ilan etmektedirler.

Sünni Mezhepler

Sünni mezhepler, inanç yönünden iki din alimini temel almışlardır. Bunlardan ilki, 935 dolaylarında Bağdat'ta ölen Ebül Hasan Aliyyül Eşaridir. Önce akla değer veren Mutezili çizgisinde olan Eşari, daha sonra akli dışlayıp nakli öne çıkartmıştır. Şafilik ve Malikilik onun fikir çizgisinde oluşmuştur.

Semerikand'ın Matürüd köyünde doğup 944'te burada vefat eden Ebu Mansur Muhammed bin Muhammed'in (Matürüdi) fikri ise Hanefilik'te kılavuz alınmıştır. Bu okul, akla daha fazla değer vermiştir.

Sünni mezhepler, çok daha sonra kurucuları olan alimlerin adı ile anılmışlardır. Aslında bu alimler de yeni bir mezhep kurmak amacıyla yola çıkmış değillerdi. Onlar gelişen durumlar, ihtiyaçlar, genişleyen ve buna bağlı olarak değişen coğrafya nedeniyle İslam dinini zamana göre yorumlamaya çalışıyorlardı. Bu yorumlama, mezhep akımı olarak daha sonra keskin hatlarla birbirlerinden ayrıldı. Sünnilikte zamanında birçok mezhep varken bunlar giderek azaldılar. Bu gün 4 okul ve buna bağlı olarak 4 mezhep kaldı.

HANEFİLİK: Kurucusu, İmam-ı Azam diye anılan Küfe doğumlu Ebu Hanife Numan bin Sabit'tir. Kendisi, zamanında Alevilerin 12 imamlarından 5. İmam Muhammedül Bakır ve 6. İmam Cafer üs Sadık'tan faydalanmıştır.

Tarih, onun, yaşamıyla çok kuvvetli bir Ehlibeyt yandaşı olduğunu gösteriyor. Ebu Hanife, Emevileri karşı tavır takındı ve hilafetin Ehlibeyt'e ait olduğunu söyledi. Abbasiler 750'de yönetime gelince onlara biat etti ama zulümlerini görünce tavır takındı. O, İmam oğlunun oğlu Muhammet'in Abbasilere karşı isyan edip Ehlibeyt adına hilafete el koyabileceği yolunda fetva bile verdi. Muhammet ve kardeşi İbrahim, Abbasi Halifesi Mansur tarafından şehit edildi. Mansur, Ebu Hanife'yi kontrol ve denemek için ona Bağdat'ı teklif etti. Ebu Hanife, bu kanlı padişahın zulmüne ortak olmamak için teklifi geri çevirdi. Bunun üzerine Mansur onu zindana attırdı. Başına ilk gün 10 kamçı vurdurttu. Bu kamçı her gün 10 artacaktı. Kamçı sayısı 110'a çıkınca Ebu Hanife hastalandı ve 767 yılında şehit oldu.

İnançta, düşüncede tam bir Ehlibeyt yandaşı olan Ebu Hanife'nin öğrencileri tarafından geliştirilen yönetim yanlısı okul, daha sonra Hanefilik olarak anılmaya başladı.

Müslüman nüfusun önemli bölümünü oluşturan Hanefilerin, gerçek imamlarının Ehlibeyt için ne büyük işkenceler çektiğini bilmeleri gerekiyor. O zaman mezhep bağına bağlılığının yanlışlığı da anlaşılacaktır.

Geçmişte, iktidara yakın olan din adamları, Müslümanlığın yerine yönetim ideolojisini koyup bunu da güçlülere sağladıkları mal, para ve mevki imkanları ile desteklediler. Arap örfü, geleneği ve kabilecilik, insanların zengin olma arzularıyla birleştirildi ve böylece emperyalist bir İslam anlayışı yaratıldı. Yağma üzerine kurulan bu sisteme kısaca *Arabizm* denilebilir. Arabizm'de, zorbalık, dinin yerine geçti ve Ehlibeyt yolu ezildi. Bu ortamda oluşan mezheplerden Ehlibeyt yoluna en yakını Hanefilik idi. Hanefilik, Türkler arasında kuvvetle yayılmıştır. Araplar ve Farslar arasında da taraftarı vardır. Afrika'da ise yayılamamıştır.

MALİKİLİK: Kurucusu Malik bin Enes 712'de Medine'de doğmuştur. İmam Cafer'üs Sadık'tan da ders alan Malik 796 da ölmüştür. Bugün Mısır, Tunus, Sudan ve bazı Afrika ülkelerinde azınlık olarak Malikiler bulunmaktadır.

ŞAFİLİK: Bu mezhep Haşimi soyundan Muhammed bin İdris-i Şafii tarafından kurulmuştur. 767-820 tarihleri arasında yaşayan Şafii de zamanında Şii yandaşı olmakla suçlanıp hapse atılmıştır. Mısır'da, Doğu Anadolu'da, Kafkasya, Filipinler, Seylan, Endonezya Adalarında, azınlık halinde İran'da Şafiiler yaşamaktadır.

HANBELİLİK: Kurucusu Ahmed bin Hambel 780'de Bağdat'ta doğdu ve 858'de öldü. Bu mezhepten olanlar her çeşit yeniliğe bidat diyorlar ve karşı çıkıyorlar. Mezar ziyaretini bile günah sayan bu zihniyet, Harici isyan anlayışı ile birleşmiş ve Suudi Arabistan'da Vehhabilik olarak hortlamıştır. Mezhep Kurucusu Ahmet bin Hambel, Müsned adlı kitabında Ehlibeyte ve Hazreti Ali'ye ilişkin onları yücelten hadisler aktarırken ve Ali hakkında ayrıca Menakıp adlı bir kitap yazmış iken, bu mezhebin yandaşları Muaviye'ye hatta onun oğlu katil Yezid'e bile özel ilgi ve sevgi gösterirler.

Hanbelilik ile Vehhabiliği aynı sayarsak, bu mezhebin azınlık olarak yaşadığını ama bugün Arabistan ile İslami çatışmaların şiddetlendiği bölgelerde egemen hale gelmeye başladığını anlarız.

Ehlibeyt Önceliklidir

Bugün 4 hak mezhep diye gösterilen mezheplerin kurucuları ile dinin kurucusu Hazreti Muhammet arasında herhangi bir zamansal veya manevi bağ mevcut değildir. Halbuki Ehlibeyt ile Peygamber bizzat ilintilidir ve onun başıdır.

Peygamber Tanıktır

Yüce Peygamber Ehlibeyt'e verdiği önemi şu söz ile göstermişti: *"Ey insanlar! Size bıraktıklarımı benimserseniz, hiçbir zaman doğru yoldan sapmazsınız. Bunlar, Allah'ın kitabı ve Ehlibeyt'imdir."* (Bu hadisin doğruluğunu Sünni hadisçiler de kabul eder.)

Yine şu sözü çok ünlüdür: *"Ben ilmin şehriyim Ali ise o şehrin kapısıdır; ilmi isteyen kapıya gelsin"*

Peygamberimiz, her Müslüman'ın birinci görevinin Ehlibeyte bağlanmak olduğunu açıkça söylemiştir. Bu hadislerden birisi şudur *"Ehlibeyt'imizin aranızdaki misali, Nuh'un gemisi gibidir. Ona binen kurtulur, binmeyen ise batar."* Yine: *"Ehlibeyt'imizin aranızdaki yeri; vücudunuzdaki baş, başınızdaki yeri de gözleriniz olsun. Elbetteki baş ancak gözlerin yoluyla yolunu tayin eder."* Yine: *"Muhammed'in soyunu (Ehlibeyt'i) tanımak, Cehennemden kurtuluştur. Muhammed'in soyunu sevmek ise Sırat Köprüsünden geçmektir. Muhammet soyuna sadık olmak da azaptan korunmaktır."*

Namazın Tanıklığı

Namazda Ehlibeyte yönelik selamlama kısaca şöyledir: *"Allahümme salli ala Muhammet ve ala al-i Muhammet!"* (Allah'ın selamı (kutsaması) Muhammet'e ve ailesine (Ehlibeytine) olsun). Sünni Müslümanlar, günde 5 kez Ehlibeyt'i böyle ululamaktadırlar. Kısacası, Ehlibeyt sevgisi, saygısı namazın bir parçası haline getirilerek bütün Müslümanlar için olmazsa olmaz bir kural halinde sunulmuştur. Bu haliyle de bütün Sünniler Alevi olmaktadır. Lakin o dört mezhep mensupları bunun hala farkında değildir.

Kuran Tanıktır

Kuran'ın ilk ayetlerinden olması gereken ünlü bir ayet vardır ki akrabaları işaret etmektedir. Kuran'da bugün 26. Sure olarak bulunan bölümün 214. ayeti incelenirse gerçek ortaya çıkar. Bu ayet, diyor ki: *"Ey Muhammet, önce en yakın akrabalarını dine çağır."*

Allah burada, Hazreti Muhammed'e peygamberlik görevini vermiş ve onu görevini yapması için uyarmıştır. Demek ki bu ayetin geliş tarihi 610 yıldır. Fakat, Kuran'ın düzenlenmesinde bu tarihsel süreç dikkate alınmamıştır. Ne yazık ki Halife Osman zamanında Sabitoğlu Zeyd'e toplattırılan Kuran, bir ilkeye göre değil, rasgele toplattırılmıştır. Ayetler, yer ve zaman sırasına göre değil, o anki tespite göre yazılmış, böylece tarihsel sıralama karışmış, konular birbirinin içine girmiştir.

Kuran'a inanan, peygamberin sünnetine (davranışlarına) uyan Müslüman, Ehlibeyt olarak bu kutsal beşliyi kabul etmek, onları kılavuz almak zorundadır.

Emevi yönetiminde ülkede Ehlibeyt'e sövgü genelleşmişti. ... Ali'yi sevenlerin, Ali'yle küfredenlerin mecbur edildiği camiye giderek ibadet etmeleri elbette mümkün değildi. Bu yüzden Aleviler artık evlerinde ibadet etmeyi daha doğru buluyorlardı. İşte Ehlibeyt yandaşlarının Kuran'ın özündeki bu özel ibadete yönelmeleri de ibadet biçiminin ayrışmasını gündeme getirmiştir.

Toplumcular Şia'yı Oluşturdu

Daha peygamber döneminde başlayan ekonomik-siyasal ayrışmada, toplumcu insanlar, Ehlibeyt'in çevresinde yer aldı. Sembol ise Hazreti Ali idi. ... Ali çevresinde birleşmek, Aleviliğin ilk çekirdeğini oluşturmuştur. Çekirdek Şia, dürüst, toplumcu, bilgili, eşitlik yandaşı insanlardan oluşuyordu.

Alevi Emevi Yönetim Farkı

Alevilikle Emevilik arasındaki yönetim farkı, aslında İslam içinde oluşan iki zihniyeti de açıklaması açısından öğreticidir. Hazreti Ali'nin halkın baskısı ile halife olmasından sonraki tavrı, Alevi toplum anlayışını gösterir. Muaviye'nin iktidarı zorla ele geçirmesiyle oluşan yönetim de iktidarlara egemenlik ve yasallık sağlayan Sünni anlayışı yansıtır. İşte, iki kişi, iki zihniyet, iki Müslüman, iki din anlayışı...

Elbette Muaviye birdenbire ortaya çıkmamıştı. Onu böyle büyüten de Halife Osman olmuştu. ... Osman, hazineyi

akrabalarına yağmalatmış, bütün önemli valiliklere onları getirmişti. Bundan başka Arap kabile reislerine ve ileri gelenlerine fethedilen topraklara gitme, oralardan mal edinme hakkını vermişti. Ebu Bekir ve Ömer zamanında yasaklanan bu talancı-yağmacı tavır, Osman tarafından hayata geçirilince Arabistan'da çalışıp kazanmadan her taraftan kazanç elde eden boş bir aristokrat sınıf ortaya çıkmıştı.

Alevilik, Hazreti Ali'ye bağlılık olarak Muaviye karşıtlığı olarak yükselirken adaletsizliğe, zorbalığa, eşitsizliğe karşı da bir hareket olmuştur. Muaviye ise peygamberin davranışlarını (Sünneti) hayata geçirdiğini iddia ederek kendisince bir yol icat edecektir.

NUSAYRİ ALEVİLİĞİ

Nusayrilik ile Anadolu'daki Aleviliğin bu benzeşmesi tarihsel birliğe dayanan bir benzeşmedir. ... İslam içinde, Ali yanlısı birer okul olarak geliştikleri ortadadır. ... İki kesim de egemen güçler tarafından kovuşturulmuş, ezilmiştir. ... İlginçtir ki Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim, önce Anadolu'daki Türk Alevileri, sonra da Suriye/İrak hattındaki Arap-Türk Nusayri Alevileri kırmış ve dağ başlarına kaçirtmiştir. Nusayri dediğimiz Arap kökenli vatandaşlarımızın Çukurova taraflarına gelişinin ikinci nedeni budur. ... Üçüncü neden ise, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı devletine isyan etmesi sürecinde yaşanan olaylardır.

Bunlardan çok daha önce Arap Abbasi Devleti yönetiminin kitlelere yönelik yok etme yüzünden, merkezden kaçmak zorunda kalan Nusayriler, Suriye dolaylarındaki dağlık bölgelere sığınmış idiler. ... Anadolu'daki Türk Aleviler ile Güney Anadolu'daki Nusayrilerin benzeşmesi sadece tarih açısından değildir. İbadet biçimi ve bunun kurallarının gizlenmesi en büyük benzerliktir. ... Birincisi: Bu içe kapalılık, Nusayrilere yönelik karalama, ezme hareketlerinden kaynaklanıyor. ... İkincisi: Nusayri ve Alevi inancına göre, ibadet gizli yapılması gereken bir tapınma yoludur. Bu nedenle de gösteriş aracı haline getirilmez.

Sünni kesimin, Nusayrileri de tıpkı Anadolu Alevileri gibi iffiralarla küçük düşürdüğü ve bunun da gizlenme nedenleri arasında olduğu anlaşılıyor. Tarih, Arap egemenlerinin Nusayri kitleyi "dinsiz" gösterdiğine tanıklık ediyor. Hatta 1328'de ölen ve döneminin en büyük din adamı sayılan İbn Teymiyye, Nusayrileri katledilmeleri gereken putperestler olarak göstermişti

Nusayri vatandaşlarımıza bir başka baskı da "*Nusayriler Arap'tır, Suriye'ye hizmet etmektedirler!*" biçiminde yapılıyor. Nusayriler, Türkiye'de İçel, Adana, Hatay illerimizde yoğun biçimde bulunuyorlar. Büyük şehirlerimizde de Nusayriler azımsanamayacak miktardadır. Ülkemizdeki sayılarının 3 milyondan az olmadığı biliniyor. ... Buna karşın dini ve siyasi baskılarla ve "*Fellah*" nitelemesiyle bu insanlar hala baskı altında tutuluyorlar.

Aleviliğin Bir Kolu

Nusayrilik, ülkemizin bir gerçeği iken, hakim Sünni baskı yüzünden hala milyonlarca vatandaşımızın haberinin bile olmadığı bir olgudur. Nusayri kaynaklarına göz atınca, bu mezhebin, Aleviliğin bir biçimi olarak şekillendiğini anlıyoruz. ... Adana Akdenizliler Derneği'ni oluşturan Nusayri vatandaşlarımızın ileri gelenleri, kendilerini Nusayri olmaktan çok daha önce Alevi olarak tanımlıyorlar. Alevi kimliğini öne çıkartan bu anlayış hem sıradan Nusayri vatandaşta hem de bunların din önderlerinde en temel kabul halindedir. ... Temel tespit şudur: Günümüz Nusayrileri, kendileri mezhep olarak 12 İmamcı Aleviliğin bir kolu olarak algılıyorlar. ... Aynı kabul, Anadolu Türk Alevileri için de tam böyledir.

Nusayri adı ise, 12 İmamlardan son üçünün döneminde yaşamış olan Alevi din adamlarından Nusayroğlu Ebu Şuayb Muhammed'in adından gelir. Nusayri veya Numeyri (Nemiri) adı, giderek mezhebin adı haline gelmiştir.

Bölge yer yer Haçlı egemenliğine girerken, karşıt grupların saldırısı ile mücadele eden Nusayriler aynı zamanlarda bölgedeki Sünni devletlerin baskısına karşı da direnmeye çalışıyorlardı. Sultan Baybars ve Kalavun gibi padişahlar bu kesimleri Sünnileştirmeye uğraştılar. 13. yüzyılın sonlarında Nusayri bölgelerine zorla camiler yaptırılmıştı. (Cami yoluyla Sünnileştirme yolunu Osmanlı padişahı Abdülhamit de deneyecektir.) Fakat bu camilere Nusayri kitle itibar etmemiştir. ... Osmanlıların bölgeye egemen olması, daha şiddetli bir ezme hareketi olarak başlatılmıştı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Suriye'de Nusayriler için bir bölge bile oluşturulmuştu. Burası 1937'de Suriye'ye bağlandı. İskenderun ise 1939 yılında Türkiye'nin sınırları içine girdi. ... Günümüzde Nusayri inancından Aleviler Suriye'de yönetim başındadır.

Milli Kimlik

Nusayrilerin büyük bölümünü Arap kökenli vatandaşlarımız oluşturuyor. Bunların aslen Yemen'in Kahtani kabilesinden geldikleri Arap Nusayrilerce dile getiriliyor. ... Öte yandan kendisini Türk kökenli (Eti Türkü) sayan Nusayriler de vardır. Bunlar, Abbasi devleti zamanında, özellikle de Halife Memun'un Türkleri öne çıkartan siyasetinin sonucunda bölgeye gelen Türk kitlelerin, giderek Nusayri olduklarını ileri sürüyorlar. ... Zaten Nusayri kitlenin başlangıçta kavmi değil dini nitelikli olduğunu, Türk Alevilerle olan inanç-ibadet-yaşam tarzı benzerliği de ortaya koymaktadır.

TÜRKLER VE İSLAMİYET

Bugün büyük ölçüde Müslümanlığı benimsemiş olan Türkler, daha önce Asya'da Gök Tanrı inancı içinde yoğun Şamanist öğeler taşıyan inanç sisteminde yaşıyorlardı. Bu geniş coğrafyalara saçılmış olan onlarca büyük halktan oluşan milletin dini, zaman içinde değişiklikler göstermiştir. Şimdiye kadar gündeme getirilmemiş olsa bile Şamanizm'den sonra Türkleri en çok etkileyen dinin Hindistan kökenli olup zamanla Çin'de yaygınlaşan Budizm olduğu anlaşılıyor. Batı Asya'da Mazda ve Mani inancına girmiş kabilelerin olduğunu ve etkilerin Orta Asya'ya kadar sarktığını bulgular gösteriyor. Hiç kuşkusuz ki Hıristiyanlık ve Hazar Türkleri arasında yayılan Yahudilik de Türklerin dinleri arasındadır.

Şamanizm

Türk toplumunun Asya'da saptanan ilk dini Şamanizm olmuştur. Şamanizm, aslında Batılı araştırmacıların bir terimi olup Türklerin din adamları olan "oyun" veya "kam" denilen din adamlarına (büyücülere) verilen şaman adından türetilmiştir. ... Şamanizm adı verilen inanç biçimi bir karmaşalar topluluğudur. Bu inanç biçimi yalnızca Türklerde değil Sibirya'dan Güney Amerika'ya kadar çok geniş bir coğrafyada görülmektedir. ... En genel anlamda Şamanizm bir doğa dinidir, doğanın kutsallığı üzerine kuruludur. Şamanizm'de doğanın kutsal ruhlarla iç içe olduğu kabul edilir. Ağaç, su, dağ, kutsal sayılır.

Asya'daki Türklerle göre birçok kutlu dağ bulunmaktadır. Tanrı Dağları gibi. Anadolu'da da kutsal tepeler vardır. Dağların özel bir ruhu olduğuna inanılır. ... Su, yine kutsal sayılan bir nesnedir. Suyun ruhu olduğu kabul edilir. ... Türkler, en eskiden beri ağacı çok kutsamışlardır. Hatta kimi Türk boyları yaratılış efsanesini ağaca bağlamışlardır. ... Ağacın kutsal ruhla dolu olduğuna inanan Türkler, onu memnun etmek için kurban bile kesmişlerdir. Bu arada ağaçtaki ruhtan dilekte bulunmuşlar, onu memnun etmek için de dallarına bezler bağlamışlardır. Bu bez bağlama geleneği bugün bile Anadolu ve Balkan Alevileri arasında bütün gücüyle sürüp gitmektedir.

Şamanizm'de yerin, dağların, suların ruhları olduğuna inanıldığından bunlara özetle *yir-sub* adı verilir. *Yer-su*'lar, doğa ruhçuluğunun göstergesi sayılırlar.

Din Adamı: Bu inanç biçiminde iyi ruhlar gibi kötü ruhlar da bulunur. Kam veya oyun (şaman) bu dönemde dinsel lider gibi toplumun din ihtiyaçlarını karşılar. Sihirli sözler (dualar) eder, bu duayı kabul ettirmek için dans eder, transa geçer. Bu işler sıradan değildir ve en az üç veya beş sene sürecek bir eğitimle (usta şaman çıraklığı ile) öğrenilir.

İslamiyet'ten sonra Şamanların bir bölümü baba ve sonraları da *dede*'ye dönüşürken bir bölümü de ozan (sonra da kutsal kişinin işareti ile aşık/halk aşığı) haline gelmişlerdir.

Oyun, kam, baksı gibi adlar taşıyan şamanlar, eski dönemlerde sadece dinsel ihtiyaçları değil toplumun hekimliğini de karşılayan görevlilerdi. Onlar tabip, çalgıcı, ozan, koruyucu ruh, iyileştirici ruh konumundaki bir güçler toplamı gibi idiler. Toplumlar geliştikçe, bilim ilerledikçe şamanın bu görevlerini başkaları paylaşmaya başlayacaktır. İşte Türklerde halk ozanlarının ortaya çıkması da bu süreçle mümkün olmuştur.

Şamanlar, zeki, düşünceli, coşkulu insanlardır. ... Bunların kullandığı sözler, aletler (örneğin üç telli saz) kutsal ruhlarla bağlantıyı sağlayan araçlar olduğundan kutsal sayılırlar. Alevi toplumunda sazın kutsallığı da işte buradan gelir. ... Şamanların okuduğu dualar Türkçe idi. Bu dualar İslami işaretler de taşıyan doğa kutsamaları biçimindeydiler. Aynı durumu Alevi Bektaşilerin Anadolu'daki dualarında da (*gülbenklerde*) görüyoruz. ... Ata geleneği içinde yer alan Şamanlar, İslam dünyasına girildikten sonra "baba" konumuna geldiler: Baba olgusu 16. yüzyıla kadar sürdü. Daha sonra bunlara dede denildi.

Altaylarda kam denilen şamanlar, soydan gelme olurlar. Türklerde İslamiyet'ten sonra baba-dede gibi değişim sürecinde bile bu gelenek sürdürülmüştür. Bugün bile Alevi dedeleri soydan gelme kuralını devam ettirmektedirler. Anadolu Aleviliğinin önderlerinin kendilerine Ali soyuna bağlamaları, işte bu eski Türk geleneğinin İslami görünümle devam ettirilmesidir.

Halk şaman önünde secdeye varırdı. Bu durum Alevi cemlerinde görülen secdeye benzetilebilir. ... Şamanların giysileri de hırka, börtük ve bunların üzerindeki kutsal nitelikli parçalardan oluşuyordu. Şaman hırkası olduğu gibi Anadolu Bektaşilerine geçmiştir. Şamanın kızıl börtüğü ise Alevi kesimde eskiden TAC olarak adlandırılan 12 dilimli külaha dönüştürülmüştür.

Şamanlar, bu göreve ancak keçe üzerine oturtulup üç kez havaya kaldırıldıktan sonra gelebilmişlerdir. Alevilerde de (Örneğin Tahtacılar'da) eskiden dedeler bu göreve aynı biçimde başlatılıyorlardı.

Şamanın töreni yürütmesindeki en önemli aleti, kayın ağacından yapılmış olan bir değnek idi. Buna asa deniliyordu. Alevi-Bektaşî toplumunu yöneten dedelerin en önemli aracı da bu değnektir. Ona tarikatta "asa", "erkan değneği", "alaca değnek", "tarik" gibi adlar verilir. Görgüde bu değnek görülen canlılara hafif hafif üç kez vurulur ve bu arada da Allah, Muhammet, Ali denilir. Bu işe de *tarik çalmak* denilir.

Tarik, Hazreti Ali'nin Zülfikar'ı anlamında kullanılır ve eğitici bir özelliği vardır. Hazreti Ali'nin Cebrail'e tarik çaldığı inancı Alevi geleneğinde yaygındır. Musa Peygamber'in asasına da gönderme olan bu asanın yapıldığı kayın ağacı, halen kutsal

bitkilerden sayılmaktadır. Tarik de tıpkı bağlama gibi bir bez torbaya konulup duvara asılır ve kutsal sayılır. O, bulunduğu evin bir tür koruyucusu gibi görülür ve bu yüzden de saygı görür.

Doğayı kutsayan Türk inancı, aynı zamanda kuvvetli biçimde Gök Tanrı inancına da sahipti. Gök Tanrı'ya Türk boyları değişik adlar vermişlerdir ki en ünlüsü *Ülgen'* dir. *Bay Ülgen* denilen bu büyük tanrının göğün en üst katında karısı *Umay* (Ana) ile birlikte oturduğu tasarılmıştır. ... Gök Tanrı'ya kesilen kurbanlar, gizlilik içinde sunulurdu. Bu törenlerin gizlenmesi ile Alevi cemlerinin gizlenmesi arasında kuvvetli bir bağ vardır.

Karanlığın ve yeraltının Tanrısı ise *Kara Kan* (Kara Han) sayılırdı. Kara Kan oğlu *Tanrı Erlik* ise ölümler dünyasının egemeni idi. ... Bu durum Türklerin dünyayı, yeryüzü ve yer altı diye ikiye ayırdığını, buraları yöneten iki ayrı Tanrı ailesi olduğuna inandıklarını göstermektedir.

Bu inanç sisteminde temel gücün yeryüzü ve aydınlık (Güneş) olduğu anlaşılmaktadır. Böyle olunca ateş de Türklerde kutsal olan (kutsal ruh) bir madde olduğunu göstermektedir.

Şamanizm denilen eski inanç sisteminde atalara saygı ve onların ruhlarını kutsamak da çok önemli idi. Yaşayanlarla göçenler (ölenler) arasında Şamanlar aracı idiler. Atalar kültü dediğimiz bu inanç biçimi bugün de Anadolu'da, özellikle Alevi köylerinde açıkça görülmektedir. Mezarları ziyaret, hatta mezarların temizlenmesi, başına meyve bırakılması bu kültün Türklerde hala yaşadığını göstermektedir. Tahtacılar da bu gelenek bütün gücüyle sürmektedir.

Türkler, her yıl yapılan dinsel törenlerde Gök Tanrı'ya içeri kurbanı da denilen, gizli nitelikli kurbanlar sunarlardı. Bu işi yöneten kişi şamandı. Anadolu Aleviliğinde ise dede yürütür bu töreni. Dedenin yardımcıları vardır ve post sahibidirler. Şaman'ın da 9 yardımcısı bulunmaktadır. Böylece 12 İmamlar, karşımıza Şaman ve kutsal yardımcılarının İslamlaştırılmış şekli gibi çıkmaktadırlar. Sünni İslam'da olmayan bu olgunun Alevi kültürüne yerleştirilmesi şeklen 12 Havari'ye benzetilse de özünde ulusal niteliklidir.

Anadolu Alevilerinin yılda bir kestikleri görgü kurbanları, eski Tanrı'ya (Ülgen bay) sunulan kanlı kurbanların devamı gibidir. Şamanizm'de (Kamlıkta) *tolu/dolu* veya *tayılga* adı da verilen bu kurbanlar özeldir. Kurbanın kanının kutsandığı bir anlayış hakimdir. Cemin temeli işte bu eski Türk geleneğine dayanır. Türklerdeki yıl kurbanlarının 1500 sene önceki Çin kaynaklarına girdiğini de görmekteyiz. Aynı biçimde, kötü ruhlardan korunma kurbanları kesilirdi. Yerin-suların kutsal ruhlarına da kurban kesilirdi. Bu kurbanların en makbulü at idi. Sonra siğir ve koyun gelirdi. Kurbanların kemikleri kırılmaz, atılmazdı. Bu, onların kutsallığına ve öbür dünyada canlanacaklarına inançtan kaynaklanıyordu. Aynı durumu Alevi cemlerinde kesilen kurbanlarda da görmekteyiz. Cemlerde kurban olacak hayvana çok saygı gösterilmektedir. Ayrıca, kurban kesilmeden önce onun için dualar okunmakta, deyişler söylenmekte, hayvanın bir tür rızalığı alınmaktadır. Günümüzde dedenin yaptığı bu işi geçmişte şaman yönetirdi. Eski Türkler bu dinsel törenlerde dualarını çalgı eşliğinde okurlardı ki bunun ceme aynen yansıdığı görülüyor.

Kansız kurban diyebileceğimiz, adına eskiden *saç* denilen kurban için dışarı kurbanı denilebilir. Burada, bir insanın sahip olduğu en kutsal nimet kurban olarak kabul edilebilir. Alevilikte elmanın kurban kabul edilmesi de işte bu geleneğin devamıdır. Bugün görgü cemleri dışındaki cemlerde işte bu düzen sürer. Ekmek, kömbe, elma gibi her aileden gelen nimetler bir sofrada toplanır ve duaları lokma edilir (üleşilir). Bu lokmanın bir adı da üleştikten türetilen *ülü'* dür ki eski Türk kültürünün devamı olduğunu açıkça gösterir.

Şamanist Türkler, törenlerinde bol bol içki içiyorlardı ve buna *tolu* diyorlardı. Çalgı eşliğinde raks eden ve içki de içen bu insanların geleneğini Aleviler cem törenlerine yansıtmışlardır.

Mecusilik

Bu din, kurucusu olan Zerdüş'ten dolayı Zerdüşlük olarak da bilinir. Zerdüş'tün aslı *Zaratuştra'* dir. Bu sözcüğün Yunanca'sı olduğundan Zerdüşlüğe *Zoraastrianizm* de denilir. Bu dinde tanrıya *Ahura-Mazda* denildiğinden Zerdüşlüğün bir adı da *Mazdaizm'* dir. Dinin doğduğu bölgeden dolayı *Parsizm* adı da kullanılmıştır. Müslümanlıkta ise Kur'an'da geçen mecus isminden dolayı bunlara *Mecusi* denilmiştir. Tapınaklarda ateş yakmalarından dolayı Müsiümanlar bunlara *ateşperest* de demişlerdir.

İran kaynaklı olan Mecusiliği oluşturan Zerdüş'tün MÖ. 630 dolaylarında Horasan bölgesinde doğduğu, 535 yılına kadar yaşadığı söylenirse de onun yaşamını MÖ 2 bin yılına kadar gerilere çekenler vardır.

Bu dinin temeli hayır ve şer güçlerinin mücadelesine dayanır. Zerdüş kurban kesmeyi kaldırmış, bunun yerine ateş yakmak adetini getirmiştir. Ateş, kutsal güneşin bir sembolü ve parçası olarak algılanmıştır. Tapınaklarında ateş yakıldığı için buralara *ateşgede* denilmiştir.

Bunların kutsal kitapları *Avesta'* dir. *Avesta'* nin yorumlarından oluşan *Zend* ile bu kitap birleştirilmiş ve böylece ana kitap *Zend-Avesta* adını almıştır.

Bu dindeki Tanrı'nın adı "Her şeyi bilen Tanrı" anlamına gelen *Ahura-Mazda*'dır. Ahura Mazda'dan Zerdüş'te vahyi getiren melek de Müslümanlıktaki Cebrail'in karşılığı olarak *Vohu-Manah* adıyla anılır.

Mazdaizm'de cennet ve cehennem kavramı vardır. İyi ruhlar Cennete (İslam'da yedi kat göğün üstündeki Cennet tasarımı bu tasarıma yakındır) giderler. Kötü ruhlar ise Sinvant Köprüsü altındaki Cehennem'e düşerler. (İslam'daki Sırat Köprüsü ve altındaki cehennem kavramı da bu bilgilerle benzerlik göstermektedir.) İyi-kötü yapılanmasına bağlı olarak kötü tanrıların başı da Angra Mainyu, diğer adıyla Ehriman'dır. Mazda inancına göre dünyanın sonuna doğru Mehdi (Şaoşyant) gelecek ve tanrısal egemenliği kuracaktır.

Günümüzde bunlara İran'da *Gabril*, Hindistan'da *Parsiler* deniliyor. Toplam sayılarının 300 bin olduğu sanılıyor. ... İran'dan doğuya doğru yayılan bu dinin Göktürkler arasında taraftarlarının olduğu anlaşılıyor. Büyük Türk Hakanlığı'nın (Gök Türkler) batı kolunda bu etkinin daha açık izlendiğini Bizans elçisi Zemarkhos'un anıları ortaya koyuyor. Türk tarihi uzmanı Rus tarihçi A. L. Gumilev, Eski Türkler adlı araştırmasında, ateşe tapınmanın Türkler arasında temel olmadığını, ateşin daha çok büyüsel gücünden etkilenme sağlandığını öne sürüyor. Ateş üstünden (alavdan/alazdan) atlayarak günahtan arınma hareketleri bunun göstergesi sayılıyor.

Buna karşın; kuzey steplerinin insanı olan Türkler, ısınmak için ateşe çok şiddetle ihtiyaç duyduklarından onu kutsamayı doğal gördüler. Ateşin yandığı ocak o yüzden kutsal sayıldı. Ocağın sönmesi uğursuzluk görüldü. Hatta, kargış için kullanılan "Ocağın sönsün!" sözü hala geçerliliğini sürdürüyor. Özellikle Aleviler arasında ocağa/ateşe su dökmek geleneği yaşıyor. ... Ocak, dinsel, sosyal, askeri boyutuyla Türk kültüründe çok önemli bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslam orduları Asya'ya girince Buhara, Semerkand gibi Türk kentlerinde Mecusi tapınaklarının olduğu görülmüştü. Maveraünnehir bölgesine de egemen olan Mecusilik, Budizm gibi etkili bir Türk dini olmuştu. Mecusilik, Türk Gök Tanrı kültü ile benzeştiği için kabul gören bir din olmuştu.

Budizm

Budizm, Hindistan'da Buda'nın fikirlerinden oluşan bir dindir. ... Asıl ismi *Siddharda* olan Buda, MÖ. 483 yılında ölmüştür. O, incir ağacı (Bodhi ağacı) altına gelerek düşünmeye başlamış, yedi senelik bir süreçten sonra gerçeğe ulaşmıştır. Budistler ona ruhsal ilkeler gözünü bakıp *Tatha gatha* demişlerdir. Budistlere göre Buda, evrende sayısız biçimde oluşların mükemmel örneğidir. Buda ilkin M.Ö. 563 yılında dünyaya gelmiş olsa bile daha sonra o yine gelecektir, gelmiştir.

Budizm'de tanrı inancı yerine ahlak ilkeleri temel olmuştur. Dünyanın yaratılışı veya tanrı olayı Buda için geri plandadır. Budizm'de dünyayı yöneten tek güç "Karma"dır ve bu da *Ebedi Evren Kanunu*'dur.

Daha önceleri ruhun maddeden maddeye devrettiği inancı egemendi. Ruh, insanda, hayvanda, bitkide, maddeye tutsak kalıyordu. *Sansara* denilen bu tutsaklığa engel olan da karma denilen eylem-düşünce bütünüdür. Madde, hile ile ruhu tutsak alır, karma ise onu özgürleştirir. Amaç da ruhun özgürleştirilmesidir.

Budizm, bireysel kurtuluşu mümkün gören bir dindir. Canlıyı öldürmemek, dürüst olmak, hırsızlıktan, yalandan uzak durmak, uyuşturucu kullanmamak temel ilkelerdendir. Doğruluk ilkesi ile şekillenen Budizm, kişinin bu yolla kurtuluşa (Nirvana) erebileceğini savunur.

Dünyacıları önemsemeyen Budizm, İslam'da tasavvuf ile dile getirilen felsefenin ana kaynağını oluşturmuştur. ... Bu dinin zamanla Orta Asya'da yayıldığı anlaşılıyor. 3. ve 4. yüzyıllarda Taşkent, Merv gibi Türk kentlerinde bunların tapınaklarının olduğu saptanmıştır.

Manastırlarına *vihara*, din adamlarına *Toyin* denilen Budizm, Türkler arasında *Mahayana* ve *Lamaizm* biçiminde yayılmıştır.

Maniheizm

Bu din Güney İran'da doğan Mani (216-277) tarafından yaratılmıştır. ... Bu din de iki zıt güç tasarımı dayanır. Işık-karanlık, iyilik-kötülük gibi. Dinin tanrısı, *Işık Aleminin Kralı* veya *Yüceliğin Babası* anlamında ad taşır.

Karanlığın (*huşuk*), ışık alemine saldırıp ele geçirme mücadelesine karşı Tanrı ilk insanı (*Hürmüz*) yaratmıştır. İlk insan yenilince kurtarıcı Mitra yaratılır. Sonra da Üçüncü Elçi denilen kurtarıcı güç devreye girer. Işık güçleri kurtarılır. ... Bunlara göre yalancı Mitra (*Deccal*) çıkıp ortalığı karıştıracaktır. Buna karşı İsa Mesih gelecek, iyiyi kötüden ayıracaktır.

Beş Emir, Üç Mühür: Maniheizm'de ibadet ve yaşayışın temelini beş buyruk ve üç yasak oluşturur. Beş emrin başında, 100 günü bulan oruç gelir. Bu durum, Müslümanlığa kutsal 3 aylar olarak girmiştir.

Bu dinde günde yedi kez namaz (dua) etme geleneği vardır. Halk bu 7'yi 4 olarak yerine getirir.

Maniheizm'de sadaka vermek de ibadetin bir şekli olarak kabul edilmiştir. Ayrıca yalan söylememek, herhangi bir canlıyı

öldürmemek (et yememek: Türk kökenli Alevilerde avcılığın yasak olması, Muharrem ayında et yenilmemesi gibi gelenek Kербela'ya bağlanarak bu yolla sürdürülmüş ve zamanımıza kadar gelmiştir.

Maniheizmde üç mühür, "eline, diline, duygularına (düşünceye)" sahip olmaktır. Ağız mühürü: Kötü söz söylememek, et yememek. Elin mühürü: Kötü bir eylem yapmamak (Canlıyı öldürmemek, hatta toprağı bile sürmemek). Gönlün (belin) mühürü: Cinsellikten uzak durmak. ... Maniheizmin bu üç ilkesi Türk Aleviliğine hemen hemen "edeb" sözcüğünde somutlaştırılarak "el'e, dil'e, bel'e sahip olmak" ile aktarılmıştır.

Maniheizmdeki toplumsal yapılanma "seçkinler" ve "dinleyiciler" biçimindedir. Bu da Aleviliğe "dedeler" ve "talipler" biçiminde aynen aktarılmıştır.

Mani, zamanında misyonerlerini Asya'ya da göndermişti. Sogd'lu tüccarların kabul ettiği bu din, bu nedenle Asya'da yayılma olanağı bulmuştur. Uygur Kağanı Böğü Han (759-779) zamanında Uygur Türkleri bu dine girmişlerdir. 10. yüzyılda bu dinin yandaşlarına Türkistan'da Acari deniyordu

Yahudilik

Türkiye'de Musevilik denilen dinin aslı Yahudiliktir. Yahudi adı hem din hem millet adıdır. Türkler arasında Hazar Türk Devleti'nin yönetici kesimi Yahudi olmuştur. Gök Türk (Büyük Türk Hakanlığı) devletinin batıdaki kolu sayılabilecek olan Hazar devleti, bir Açina beyi tarafından kurulmuştur. Türk adlı aileden gelen bu devlet, sonradan Yahudilerin kontrolüne girmiş ve 965 yılında Rus ve Oğuz güçlerinin saldırısı sonucunda yıkılıp gitmiştir. ... Yahudiliğin bu Türk boyu içinde kabul görmesi 8. Yüzyıl'da olmuştur. Bizans'ın sıkıştırması ile Hazarlara sığınan Yahudiler, orada dinlerini egemen hale getirmişlerdir. Bunlardan bir bölümü daha sonra Müslümanlığa geçmişlerdir.

Bugün Kafkaslardaki *Karaimler* ile Azerbaycan'da *Dağlı Yahudiler* adıyla anılan Türkler bunlardandır; Bakü ve Guba'da sayıları fazladır.

Taoizm

Bu din MÖ 604 yılında Güney Çin'de doğan Laotse tarafından kuruldu. Bu dinde Tao, varlığın temeli, evrenin içinde bulunduğu yol anlamına gelir. Te, iyi iş, erdem demektir. Taoizmde varlığın hiçbir şey yapmaması, onların o işi yapmasına daha fazla yardım eder. Hayatın amacı, sükunettir. Hiçbir şey yapmamak ve söylememek... Bunun yolu da arzu ve istekleri terk edip Tanrı'ya teslim olmaktır. İnsandaki maddeye yönelen varlığı (İslam tasavvufunda: benlik) bastırmak birinci görevdir. Bu yüzden maddi hayat ve sosyal mertebeler küçümsenir.

Taoizm bir Çin dini olmasına karşılık İslam dünyasına tasavvuf kanalından etki yapmıştır. Türk sufilerinin büyük bölümü, dünya hayatının kötülenmesi ve nefsin terbiye edilmesi fikrini bu kanaldan almışlardır.

Hıristiyanlık

Hıristiyanlık, Asya'da Nesturyanizm biçiminde taraftar bulmuştur. Beykent, Buhara, Merv gibi Türk kentlerinde Nesturilik 4. yüzyıldan sonra yayılmıştır. Nesturilik daha sonraları Kırgız, Uyman, Kereit, Hun gibi boylar arasında da görülmüştür.

Türkler, Doğu Asya'dan Macaristan'a kadar uzanan bir hatta egemen olunca Bizans devleti ile de sıkı ilişkiye girdiler. Hıristiyanlığın Bizans ve Avrupa'da yayılması sonucunda bu bölgelerdeki Türkler de Hıristiyanlığı seçtiler. ... Macaristan'daki ve bugünkü Ukrayna hattındaki Kuman ve Kıpçaklar, Tuna Bulgarları, Hıristiyan olan Türk halklarındandır.

İşin düşündürücü yanı şudur: Diğer dinlere giren Türkler milli kimliklerini yitirmedikleri halde Hıristiyan olan büyük kabileler eriyip gitmişlerdir. Bugün Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Güney Rusya büyük Türk halklarının izlerini taşıyan verilerle doludur.

Günümüzde ancak Hıristiyan olduğu halde ulusal kimliğini Gagauz Türkleri (Gök Oğuzlar) korumuşlardır. Bunlar halen Moldovya Cumhuriyeti'nde özerk biçimde yaşamaktadırlar.

ARAP-TÜRK SAVAŞLARI

Türkler bugün büyük ölçüde Müslümanlığı benimsemiştir. Fakat bu olay öyle kısa bir süreçte olmamış, yüzyılları kapsayan bir zaman dilimi sonucunda ancak gerçekleşmiştir. Bu durum, Türklerin İslamiyet'e diğer dinlerden çok daha fazla direndiklerini ortaya koymaktadır. Emeviler döneminde başlayan Müslümanlaşma, önceleri paralı asker olarak görev yapan Türklerle sınırlıydı. Abbasilerin işbaşına gelmesiyle (750) Türklerin önemi ve gücü daha da şiddetle hissedildi. Hilafet merkezi hızla Türklerin denetimi altına girdi. Lakin bu süreç çok kanlı çatışmalara sahne oldu.

Arapların Türklerle mücadelesinin kısa bir özeti, bu dini kabul edişin hiç de gönüllülük biçiminde olmadığını göstermektedir. ... İslamiyet'in, Arap sömürgeciliğinin bir ideolojisi biçimine dönüştürülerek Türklerle dayatılması, karşı koyuşu gündeme getirmiştir. ... Araplar, kendi emperyal ideallerinin içine mal, köle, toprak kazanma hırslarını yerleştirmişlerdi. Bu düşüncelerini Arap örfü ve kabilecilik dayanışması ile pekiştirmişlerdi. Onlara göre kendileri asıl, diğer milletler *mevali* (köle, soysuz) sayılıyordu. Öyle ki,

Arap olanın Arap olmayan bir kadınla evlenmesinden doğan çocuk bile ikinci sınıf görülüyordu. Bir Arap kadınının, bir başka millettten bir erkekle evlenmesi ise kesin biçimde yasaklanmıştı. Arap kadını başka milletin erkeğinden üstün sayılıyordu. Bu görüşler, Arapların diğer ülkeleri yağmalamasına bir yasallık kazandırmak amacıyla oluşturulmuştu.

Asya'nın bu sömürgeciler tarafından ele geçirilme mücadelesi, bir tür Arap-Türk mücadelesi biçimine dönüşmüştür. Çünkü, Arap orduları kısa sürede İran'ı ezmış, böylece iki cephede Türklerle karşı karşıya gelmişlerdi. Bunlardan kuzeydeki cepheyi Hazar Türk Devleti oluşturuyordu. Araplar, 640 yılında Ermenistan'a girmişler, burasını, Gürcistan'ı, Albanya'yı (Bugünkü Azerbaycan) yakıp yıkmışlardı. Buralar 654 yılında Arap egemenliğine alınmıştı. Bundan sonra Arap orduları Hazar Devleti'nin başkenti Belencer üzerine yürümüş ve şiddetli savaşlar başlamıştı. Hazar Türklerinin direnişi sonucunda Arap ordularının önü kesilmiştir. Bunun iki büyük sonucu oldu: Birincisi, Araplar Avrupa'ya giremediler. İkincisi ise İslam dini, bölgede Hıristiyanlığın yerine geçemedi. Bugünkü Avrupa kültürel varlığını Hazar Türkleri şekillendirmiştir denilirse yanlış sayılmaz.

Araplar, doğu cephesinde de Horasan'da Türklerle karşı karşıya gelmiştir. Bu karşılaşma dönemi, Türklerin zayıfladığı tarihlere denk düşüyordu. Çünkü, Batı Göktürk Devleti, Sulu Han'ın iktidarından sonra (638-651) Çinliler tarafından yıkılmıştı. ... Türklerin Araplarla ilk çatışmaları Halife Ömer zamanında işte bu yıkılış sürecinde olmuştur. ... Osman döneminde de zaman zaman süren Türk -Arap çatışmasında ganimet peşindeki Müslümanlar Türkleri bastırmaya başlamışlardı.

Yönetim Merkezinde Türkler

Arapların İran'ı ele geçirmeleriyle birlikte Türklerle ilişkiye geçmeleri kaçınılmazdı. Buna bağlı olarak bazı Türk boyları, Arapların yanında görev yapmaya başlamışlardı. Bunlar paralı askerler durumundaydılar. Daha Emevilerin ilk dönemlerinde bu ilişkiler başlamış olmalıdır.

Arap yönetiminin emrine giren bu Türkler, Müslümanlığı benimsemiş Türklerdir. Bunlar, mezhep olarak yönetim merkezinin mezhebinden, yani Sünni idiler. Bu yüzden, Emevi ve Abbasi yönetim komutasındaki Türkler Sünnileşirken, bu güçlerin çatıştığı Türkler eski dinlerinde kaldılar ya da karşı duruşlarını kamufle edecek muhalif bir mezhebi, yani Aleviliği seçtiler.

Abbasi döneminde Arapların Türklerle ilişkileri hızla düzeldi. Bunların yanında önemli miktarda Türk askerinin bulunduğunu kaynaklar gösteriyor. Türkler sarayda önemli görevlerde bulunuyorlardı. ... Abbasi, Emevileri Acem-Türk-Arap güçleri ile yenmişlerdi. Türk askeri liderleri zamanla Abbasilerin en önemli adamları haline geldiler.

Türklerin, hilafet merkezine egemen oluşları yüzünden, Asya içlerinde Araplara ve İslam'a karşı bir yumuşama başlamıştı. Bu yüzden İslam dinine geçenlerin sayısı artıyordu. 960 yılında 200 bin kadar Türk, Müslümanlığı kabul etti. Bunlara *Türkiman* (Türk-İman) denildi. Sonra bu bileşik kelime hafifletilerek *Türkman* şeklinde telaffuz edildi.

Müslüman olmayan Türklerle Müslüman Türkler arasında savaşların yaşandığı da gözleniyor. Örneğin 1017 yılında doğudaki Abbasilere bağlı illere saldıran Türkler, İslam'a girmemiş boylardan oluşuyordu. Bunlar Selçuklu devletini kuracak olan kesimler olmalıydılar. ... Öbür yandan İslam'a giren Türk egemen kesimi, halifenin emrinde olduğu için Sünniliği benimsiyorlardı. Bu yüzden Gazneli Mahmut, halifenin emri ile bölgesindeki Mutezili, Rafizi (Alevi), Karmati, Cehmi, Müşebbihi mezhebinden olanları idam ettirmişti.

Türk Gücü

Türklerin birçok devlete ayrılmış olmaları Arap istilasını kolaylaştırmış gözüküyor. ... Bu süreçte Asya'da büyük Türk devletleri kurulmuştur. Önce Karahanlılar, sonra Gazneliler ve peşinden de Selçuklular. ... Bu devletlerin merkezi yönetimi Sünni karakterlidir ama Türk özelliği bu karakterin klasik dokusunu değiştirip onu yumuşatmaktadır.

Türk merkezi yönetiminin Sünni karakterine karşı Asya'daki kırsal alanların Aleviliği benimsediği bir gerçektir. Göçebe yaşam tarzına pek uymayan Sünni ibadet biçimi yüzünden Türk milletinin köylü ve göçebe kesimi Aleviliği değişik biçimlerde kabul etmişti.

ANADOLU KAPISI

Selçuklular, Asya'da büyük bir devlet kurduktan sonra Anadolu da dahil Mısır'a kadar olan bölgeleri yönetimlerine aldılar. Bu arada onlara bağlı göçebeler büyük kitleler halinde Anadolu'ya girmişlerdi. Bunlar, İslam'a hizmet altında Batı'daki Hıristiyan ülkelerin topraklarını ele geçiriyorlardı. Saptandığına göre Anadolu'da *Bacıyan-ı Rum* adı altında Türk kadınları bile bu mücadelenin içinde yer alıyorlardı. *Gaziyan-ı Rum* kesimi ise silahlı ordu grubunu oluşturuyordu. *Abdalan-ı Rum* denilen kesim ise ele geçirilen bölgelere giden göçebe dervişleri anlatıyor. Bunlar İslamlaştırma-Türkleştirme öğretmenleri sayılabilirler. Büyük tarihçimiz Ömer Lütfü Barkan, bunları "kolonizatör Türk dervişleri" olarak adlandırır. Alevi kaynaklarında Horasan Erenleri denilenler bunlardır. Anadolu'da yoğunlaşmaları ile daha sonra *Rum Erenleri* ismini de almışlardır.

Bu güçler tarafından ele geçirilen şehirlerdeki esnaf ise *Ahiyan-ı Rum* adı altında örgütleniyorlardı. Bu örgütlenmenin genel karakterinin Alevi olduğunu araştırmalar göstermektedir.

13. yüzyıl başında, Anadolu'daki Türklerin yüzde 60'ının Alevi olduğu tahmin ediliyor. Bu oran, Osmanlı devletinin yükselme dönemine değin varlığını korudu. Özellikle 16. yüzyıldaki Alevi isyanları ve Alevi kırımlarından sonra nüfusun kültürel yapısı değişmeye başladı. ... Osmanlı Devleti'nden önce Anadolu'da hüküm süren Selçuklu Devleti'nin yöneticileri de Sünni idi. Bunlar, İran etkisinde idiler. Sarayda ve resmi yazışmalarda Türkçe yerine Farsça kullanılıyor, halka hiç önem verilmiyordu.

Bu yüzden Anadolu'da 13. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bunalım dönemi başladı. Moğollardan kaçan Harezmliler, Selçuklulara sığındılar. Moğol tehlikesi başladı. Halk perişandı. Bu yüzden Baba İdris Horasanî'nin Halifesi Baba İshak'ın meydana getirdiği, ancak Hıristiyan, Gürcü, Kürt gibi unsurlardan oluşan devşirme ordu tarafından bastırılan Alevi Babalılar İsyanı (1240) patlak verdi. Bunun etkileri sürerken Moğol komutanı Baycu, Anadolu'ya girdi, 1243'te Köseadağ'ında Selçuklular yenildi. Bu durum, devleti iktisadi ve siyasi büyük bir çöküntüye sürükledi. ... Anadolu insanı, yerli beylerin yanı sıra bir de Moğol askerlerini beslemek durumuyla karşı karşıya kalmıştı. Selçuklu Sultanları, yenildikleri Moğollarla anlaşılabilir. İşbirliği sonucu Anadolu halkı bir kat daha fazla soyulmaya başladı.

Bunun sonunda, Moğollara karşı olan ve Babalılar İsyanı'nın bir devamı olan *Cimri isyanı* (1277) patlak verdi. Bu isyanı yaratanlar da Alevi güçleri idi. İsyana başarısızlığa uğrasa da, Moğolların Anadolu'dan atılması yönünde çok önemli bir başlangıç oldu. İsyancıların ayağı çarklı, başı kızıl külahlı Türkmenler olarak tanıtılması, kızılbaşlık özelliğini de vurgulayan önemli bir ayrıntıdır. Cimri adıyla tanıtılan Mehmet Bey Konya'yı ele geçirdikten sonra bir ferman yayımlamış ve bu fermanında, "*Bundan sonra, devlet dairelerinde, evlerde, din mekanlarında Türkçe'den başka bir dil kullanılmayacaktır.*" demiştir. Bu emir, hareketin, Araplaştırmaya karşı ulusal-Alevi bir direnç olduğunu göstermektedir.

Bu ortamda Alevi düşüncesi gerilemediği gibi etkinlik kazandı. Hacı Bektaş Veli bu koşullarda ortaya çıktı. Moğolların oyuncağı olan beylikler alt tabakaların benimsemediği Sünniliği resmen kabul edemediler. Bütün mezheplerle hoş geçinmek, hepsini hoş tutmak gereğini duydular. Fakat, Anadolu'ya hakim olan düşünce genelde Alevilik idi. Alevi olmayan şeyhler ve mutasavvıflar bile bu düşünceden etkileniyordu.

Yeniçeri Ocağı kurulduğu zaman ve özellikle teşkilatlandıktan sonra fütüvvet töresine uyup Hacı Bektaş'ı pir tanıdı. Yeniçeri ocağına "*Ocağın Bektaşiyân*" Yeniçerilere "*Taifeyi Bektaşiyân*", Yeniçeri ağasına "*Ağayı Bektaşiyân*" deniyordu. Yeniçeriler, *gülbanklarında* (Türkçe duaları), Aleviler gibi Üçler, Yediler, Kırklar anıyorlar, yine "*Pirimiz sultanımız Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, davranına hu diyelim, hu!*" diyorlardı. Alevilik Anadolu'da değişik kollar halinde yaşatılıyordu.

Beşinci Padişah Çelebi Mehmet (1413-1421) zamanında kopan Şeyh Bedrettin İsyanı güç bastırıldı ve Simavna Kadısı Bedrettin Mahmut, Serez'de idam edildi. 1420 yılında çıkan bu isyanın temel gücü de Alevi kitle idi. Şeyh Bedrettin bir Alevi olmasa bile, Alevilik düşüncesinin temeli olan Batını yorumdan ve gerçekçilikten olağanüstü derecede yararlanmıştı. ... Aleviler, Osmanlı devletini yükselten kitle iken, zamanla ikinci plana itilip baskı altına alınınca ayaklanmaya katılmışlardı.

Mevlana'ya yön veren Şems-i Tebrizi de Alevi idi. Ve öldürülmesinin sebebi de Alevi oluşu idi. Hasan Sabbah felsefesinin kuvvetli bir temsilcisi olan Tebrizli Şems, Mevlana'yı avucunun içine almıştı. Zaten, Mevlevilerin Şems'e bağlı Şemsi denilen kolu da Alevidir. Mevlana'dan sonra, onun Sünni oğlu Sultan Velet'in sürdürdüğü yol bugünkü Mevleviliği meydana getirdi. Bu yol, resmi bir tarikat, yani devlet tekkesi durumuna geldi ve devlet kapısından beslendi. Sünni devlet adamlarının ve bazı padişahların destekleyip özünü boşalttıkları Mevlevilik, Mevlana Celalettin-i Rumi'den çok çok geriye götürüldü.

ALEVİLİĞİN DİREĞİ: BAĞLAMA

Aleviliğin, Anadolu'da bir yaşama biçimine dönüştürülmesinde en büyük etkenlerden birisi, Sünniliğin getirdiği yasaklamaları reddetmesinde yatar. Sünnilikte, saz, şeytan işi sayılmıştır. Şiir ve şairler lanetlenmiştir. Bu nedenle Osmanlı yönetimi de sazı ve müziği yasaklayan bir tavır içine girmiştir.

Anadolu Aleviliğinin olmazsa olmazı, cemin baş tacı olan bu saz, eldeki verilere göre, bundan bin beş yüz sene önce, Çin'den Sibiryaya kadar uzanan geniş bozkırda Türk çadırlarında çalınıyordu. ... Günümüzde Türkmenistan'daki ozan sazı ile Hacı Bektaş Veli Dergahı da müzede saklanan saz birbirinin tıpatıp aynıdır. Bağlama, dinsel törenlerde Şamanların çaldığı ve aşkınlığı sağlamada araç kullandığı bir alettir. Bu sazın tarihinin binlerce yıl eskilere uzandığını Asya'da kayalara çizilmiş resimler açıkça gösteriyor.

Dağ keçileri, geyikler, ölümsüzlük ağacı, at, kurt, avlanan insanlar (ok-yay-mızrak), güneş, alp, dolu tutan alp yüz binlerce defa kayalara işlenmiş bulunuyor. Tamgaların giderek Türk alfabesine dönüşmesi de bu binlerce yıllık süreçte rahatça izleniyor. Böylece, insanlığın en eski yazılı kaynaklarından birisini Türklerin Avrasya bozkırlarına bıraktıkları anlaşılıyor. İşte o kaya resimlerinde saz çalan ozanlar da görülüyor.

Kopuzun bağlama adı altında kutsallığı Anadolu'da aynen devam etmiş, bağlamaya *Telli Kuran* adı verilmiştir. Böylece bağlamanın cem törenlerinde eğlence için değil, kutsal fikirleri ve duyguları aktarmak için kullanıldığı belirtilmiş olur. Bağlama, tıpkı Kuran gibi kılıfına konulup duvara asılır ve çalınacağı zaman da ancak üç kez niyaz edildikten (öpüldükten) sonra kullanılabilir. Şaman davulunun yerini alan kopuz, Anadolu'da hala kutsallığını sürdürmektedir. ... Bu kutsallık, bağlamanın Türk dilini ve müziğini yaşatmasından gelmektedir. Kopuz ve ardılı olan bağlama, Türk kültürünü aktaran en

önemli alettir. Cem törenlerinde bağlamayı çalana ozan (oyun, kam, şaman) artık Hak aşığı olarak kabul edilmektedir. Bunlar, geçmişte, bir ustanın yanında yıllarca onun sazını taşıyarak ve hizmet ederek yetişiyorlardı. Alevilerde Aşıklık, gezginlik olduğundan, kültürleri bir yerden öbür yere taşıma işini de bunlar yapıyorlardı. Alevilerde aşık, Hakkı (Allahı -Tanrıyı-) ve adaleti temsil eder. *Zakir* (Hakkı zikreden/söyleyen) de denilen aşkın dilinden ve bağlamanın telinden yükselen sesler kutsaldır. Anadolu Alevi inanışına göre Kuran'ın ebedi ve küresel mesajları ancak ses/söz/bağlama üçlemesiyle açığa çıkar. Alevi kimliğini, felsefesini anlatan ulu ozanlar (Aşıklar) bu yüzden her şiirlerinde, mutlaka Allah, Muhammed, Ali kavramına gönderme yaparlar.

Cemde saz çalacak zakirler, önce sazlarını sağ koltuk altlarına alıp dedenin önünde dara dururlar. Dede, ilgili duayı (gülbangi) okuduktan sonra aşıklar zakirlik işine (çalıp söyleme işi) başlayabilirler.

Bağlamanın, bozuk, cura, divan (meydan), saz (çöğür) gibi türleri vardır. Alevi müziğine tam bir uyum gösteren sazdır. Alevi dinsel müziğinin kuruluşu bu saza dayanır. Meydan sazı, tören sazıdır. Cemde çalınan saz anlamına gelmek üzere meydan sazı adı verilmiştir. Divan sazı adı verilmesi de, Hak divanında çalınıyor olmasına inanılmasından kaynaklanmıştır. Bu sazlarda, çokseslilik izini de bulma olanağı vardır.

Müzik

Alevi müziği, konu ve işlevine göre ikiye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi dinsel tören müzikleridir. Bu müzik türünü yalnızca Aleviler bilmektedir. Alevi cemlerinde yaratılan bu müzik, başlangıçtaki Alevi takıyyesine bağlı olarak gizlenmiştir. Bazı araştırmacıların gizli müzik dedikleri tür budur. Bu müzik, Şamanizm'deki törenlerde kamların/oyunların okunduğu parçaların çağdaş ve İslami biçimi olarak şekillenmiş, gelişmiş ve çok çeşitlenmiştir.

Alevi müziğinin ikinci kolunu ise sivil müzik türleri oluşturur. Bu müzik türleri, Türk halk müziğinin genel parçaları içinde yer alırlar.

2- *Nefes*: Daha çok dinsel içeriği bulunan şiirlerin adıdır. Öğüt veren, ders veren, Alevi felsefesini yansıtan şiir-müzik biçimi olarak Alevilikte en gelişmiş türdür. Fakat, nefesin de deyiş benzeri müziği bulunur. Kısacası, şiirle müzik iç içe geçmiştir.

3- *Düvaziman* (*Düvezdeh İmam*) *Düvezdeh İmam*, Farsça, 12 İmam anlamına gelir. İçinde, 12 İmam'ın adının geçtiği müzik türü *düvazımam* veya *düvaz* diye adlandırılmıştır. Bu şiir-müzik türü de cemlerin en temel müziklerindendir.

4- *Mersiyye* (*Ağıt*) Alevi yol büyüklerine ve özellikle İmam Hüseyin'e ağıt olan bir müzik ve şiir biçimidir. Bu müziğin şiiri, hece ölçüsüyle olduğu gibi aruz ölçüsüyle de yazılmıştır. Muharrem matemiiyle ilgili olanlarına da *Muharremiye* adı verilir.

5- *Naat* (*Övgü*) Özellikle Hz. Ali'yi ve peygamberi öven şiirlerdir. 12 İmam ve Hacı Bektaş Veli için de naat yazılmıştır. Bunların kendilerine göre besteleri vardır. Naatın zıttı olarak, Yezid ve soyuna, Mervan ve soyuna lanet içeren bir tür daha vardır. İmam Ali'nin doğum günü olan 21 Marttaki Nevruz Bayramı, Alevilerin kutlu günlerindendir. *Nevruzkiye* adı verilen şiir-müzik türü bu olguyla ilgilidir. Bu türü de naatın içine katabiliriz.

6- *Zülfikarname* Bu şiir türü, Hz. Ali'nin yiğitliğini ve kılıcı *Zülfikar*'ın keskinliğini anlatır. Temeli, *La feta illa Ali; la seyfe illa Zülfikar* biçimindeki hadistir. Ali'den üstün yiğit, *Zülfikar*'dan keskin kılıç yoktur anlamındadır.

7- *Miraçname* (*Miraciye*) Bu müzik; Miraç olayım anlatan şiirle iç içedir. Peygamberin miraca gidişi, yolda önüne aslanın çıkması, yüzüğünü aslana vererek geçmesi, geri dönüp Kırklar Meclisi'ne varması söylencesi anlatılır. Çok değişik bestelerle, bu olay renklendirilmiştir. Miraçnamenin en ünlüsü, "*Ali bizim şahımız, Kible kiblegahımız/ Mirac'daki Peygamber/ O bizim padişahımız!*" dörtlüğü ile başlayan Bektaş Çelebi'nin bestesidir ki her cemde mutlaka okunur.

8- *Devriye* İslam inancına, Çin-Hind dinlerinin bir katkısı olan tasavvufun temel ilkelerinden birisini "*devir nazariyesi*" oluşturur. Kuran'daki "*Allah'tan geldik Allah'a döneriz.*" işaretinde şekillenen bu teoride, ruh, madenler, bitkiler, hayvanlardan geçerek insanda bedenleşir. Sonra da Allah'a yönelir ve onda kaybolur ki buna *fenafillah makamı* denilir. Allah'la birlikte olmak *bekabillah* amaçtır. Ruhun bu dolaşımını anlatan devriyeler, hulul/reenkamasyon fikirlerini de içeren bir yapıda ortaya çıkabilir. Tasavvufun bu katkısı, Aleviliğin felsefi zenginliğini oluşturan direklerden birisidir.

9. *Taşlama*, halk edebiyatında ve dinsel edebiyatta önemli bir şiir türüdür. Kişilerden düzene, doğadan hayvanlara kadar geniş bir yelpaze içinde taşlama yapılmıştır. Alevi edebiyatında taşlama, daha çok ideolojiye yöneliktir. Burada bir savunma tavrı da göze çarpar.

10- *Şathiyye* Alevi aşıkların çoşup kendilerinden geçtikleri anda dile getirdikleri görüşleri içeren şiir türüdür. Erenlerin bu nutukları, tam bir aşkınlığı anlatır. Bu şiirlere zahiren bakılırsa, kesinlikle söyleyenin dinsizliğine ve katline hükmedilebilir. Büyük gerçeküstücü ozanımız, Abdal Musa Dergahında pişen *Kaygusuz Abdal*'ın aşağıdaki çok ünlü şathiyyesi böyle bir eserdir:

*Yücelerden yüce gördüm
Erbabısın sen yüce Tanrı
Bu Allahlığı nereden
Satın aldın kaçta Tanrı*

*Ali ile bir olmuşsun
Bir mektepte okumuşun
Ali olmuş hafiz kelam
Sen okursun hece Tanrı*

*Kıldan köprü yaratmışsın
Gelip kullar geçsün deyiş
Hele biz beri duralım
Yiğit isen geç a Tanrı*

*Yaratmışsın bağ ü cennet
Kulların etsinler sohbet
Cehennemini niçin yaptın
Be akılsız koca tanrı*

*Unuttun diye namazı
Bizi ateşe atarsın
Kul yanması abes değil
Gel bas kızgın saca Tanrı*

*Senin kulların anılır
Anası atası ile
Anan yoktur baban yoktur
Benzersin bir piçe (hiçe?) Tanrı*

*Seni her yerde görürüm
İçin dışını bilirim
Sırın halka faş ederim
Halin olur nice Tanrı*

*Kaygusuz'um der buradan
Cümle mahluku yaradan
Kaldır perdeyi aradan
Gezelim bilece Tanrı*

Hemen belirtelim ki bu eserler, özünde Sünni İslam anlayışının tasarlayıp dayattığı Allah kavramı ve cennet-cehennem inancına yönelik eleştirilerden ibarettir. Batını İslam anlayışını benimseyenler, zahiri İslam anlayışını hep tenkit etmişlerdir. Ozan

kimi zaman çoşunca böyle yükseklerde uçabilmiştir. Aleviliğin Sünnilikten farklı olduğunu göstermek için una bene çok nutuk söylenmiştir. Elbette Sünni İslam, bu tür şiirleri dinsizlik saymıştır. Yunus Emre'nin kafir ilan edilmesinin sebebi de şathiyeleridir.

11- *Muharremiye* Bu şiir türü, Muharrem ayını ve özellikle de Aşura'yı Hüseyin'in şehit edilmesini anlatır. Muharremiye, oruç sırasında matem için okunan ve çoğu da besteli olan bir türdür.

12. *Nutuk (Öğüt/Pendname)* Alevi ozanların öğüt niteliğindeki şiirleri ve hikmetli sözleri nutuk olarak adlandırılmıştır. Saygın bir dal olarak kabul edilmiştir. Erenlerin sözleri (nutukları) ve nazırı (bakışı) kutsal kabul edilmiştir.

Sana yerden gökten büyük nasihat

Gördüğün ört görmediğin söyleme

Erenlerden pirden budur emanet

Gördüğün ört görmediğin söyleme

Azbi

13- *Nevruzıyye* Bu şiir türü, Nevruz günü ve Nevruz törenlerinde okunurdu. Nevruzda yapılan cemlerde mutlaka bu konu işlenirdi. Hazreti Ali'nin doğum günü sayılan Nevruz, Türk kültürünün Orta Asya'dan beri taşıdığı kutsal günlerden birisidir. 21 Mart'ı 22 Mart'a bağlayan gecede (eski yılbaşı) Nevruz törenleri yapmak kuvvetli bir gelenek idi.

14- *Samah Müzikleri* ve *Samah* Anadolu'da cem törenlerinin parçası olarak yapılan semah, müzikle iç içedir.

Şiir

Alevi şiirini; dinsel tören şiirleri ve sivil yaşam şiirleri diye ikiye ayırmak gerekiyor. Bu bölümlenmeyi, gizli şiir ve sivil şiir diye de ayırabiliriz.

Resim

Aleviler, resmin yasak olduğuna inanmazlar. Onlara göre resme getirilen yasak, Peygamber döneminde putlara karşı takınılan yasaklamadan kaynaklanmaktadır. Yasağı, geçmişte kalan bir süreç olarak görürler. Bu nedenle de evlerini Hz. Ali, Hacı Bektaş Veli ve diğer yol büyüklerinin resimleriyle süslerler. Bu resimlerin en büyük özelliği de harflerden biçime doğru bir gelişme göstermesindedir. Biçimi, harflere (Arap alfabesindeki) göre deforme etmek de sayılabilen bu resimler ile Sünnilikteki suret yapma yasağı delinmiştir.

Oyun (Dans)

Türk Aleviler, kadın erkek birlikteliğini temel alıp yolu bu birliğin üzerine oturtmuşlardır. Bu nedenle, kadın erkek kaçgöçü olmamış, erkekle kadın dinsel nitelikli ve sivil oyunları birlikte yapmışlardır.

Cem

Anadolu Aleviliğinin en önemli kurumlarından biridir. Sünni ibadet biçiminin dışlanması, cem sayesinde olmuştur.

İslam Öncesi Türk Şiirinin Etkisi

Türk dilini ve dolayısıyla da kültürünü taşıyan en önemli kaynak Alevilik oldu. Anadolu'daki Alevinin yaşam biçimi, inancı, dili, şiiri, müziği, sazı, kurbanı, din önderi İslam öncesi Türk kültürünün uzantısıdır. Bu gerçek, olgularla en açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin İslamsal gözükken Alevi şiiri ve müziği bile eski Türk kültüründen derin izler taşımaktadır.

Bugünkü Alevi edebiyatında ve müziğinde "tevhid" adı verilen Allah'ı anlatan ve onun birliğine, gücüne, iyiliğine vurgu yapan şiirlerin benzerleri Maniheizm ve Budist Türkler arasında da görülmüştür.

Cehennem Tasviri

İslam öncesi Türk edebiyatında yer alan ve Manici çevrelerde bulunan bir başka şiirde de cehennem anlatılıyor. ... Görüldüğü gibi İslam dininden önce de Türkler arasında cehennem fikri ve inancı, şeytani, cini ve terazisi ile kuvvetle yaşamaktadır ve hemen hemen olduğu gibi İslam içinde devam etmiştir. ... Tıpkı ilk şiirde yer alan Güneş ve Ay tanrılarına olan inancın Muhammed-Ali biçimine sokularak sürdürülmesi gibi...

İslam öncesinde; Maniheizm ve Budist inancının egemen olduğu yerlerde yazılan şiirler, Anadolu'ya ozanlar (oyun, bahşi, şaman) yoluyla aktarılmış ve törenlerin de bir parçası halinde yaşatılmıştır.

Alevi-Bektaşî ibadetinde temel olan kurban geleneği, koyun veya koç kurban etmeye dayanır. Budistler de Buda'ya koyun kurban ediyorlardı. Kurban edilen koyunun kemiklerini saklamak da Budizm'e özgü bir davranış biçimidir.

Bütün Türkler arasında yaygın olan bir diğer gelenek de ölen kişinin ardından verilen yemektir. Ölü aşı da denilen ve ölenin ruhu için verilen bu yemek de Budizm'in ritüellerinden birisidir. Eski Türklerdeki atalar kültü ile tam bir uyum yaratan ölü aşı da günümüzde yaşatılmaktadır.

Bir başka Budist gelenek de Alevi-Bektaşî dervişlerinde görülen *char-darp* ritüelidir. Bu dört vuruş anlamına gelen terim, baştaki kılların kesilip atılmasıdır. Büyük Alevi ozanı Kaygusuz Abdal böyle gezmiştir. Bu olguyu onun minyatürleri de kanıtlamaktadır. Sakal, bıyık, kaş ve baş kıllarının yülünmesi olan bu gelenek Budizm'den İslam içine sokularak Türkler eliyle yaşatılmıştır.

Gülbang (Alkış/Dua)

Anadolu Alevileri hemen her işe bir gülbang (dua) ile başlarlar. Yalnız bu dua Türkçe'dir. ... *Gülbang (Gülsesi)* veya *terceman* denilen bu dualar Anadolu Aleviliğinin Türk kültürü ile sıkı ilişkisini gösterir. İslam öncesinde *hayır dua* anlamına gelen "*alkış*" okunurdu. Bunun karşılığı ise *kargış* (beddua) idi. Anadolu Aleviliğindeki dualar (gülbang), olduğu gibi eski "*alkış*"lamanın sürdürülmesidir. Günümüzde alkış sözcüğü artık bu anlamını yitirmiş olsa da eskiden hayır dua idi. Alkışın temel özelliği, Türkçe olmasıydı. Aynı gelenek Alevilikte sürmektedir.

Alevi yoluna girmiş kişiye talip denilir. Ona şu telkin duası okunur: "*Ey talip yalan söyleme, gıybet etme, şehvetperest olma. Kibr ü kin tutma, kimseye hacet etme. Gördüğün ört, görmediğin söyleme. Elinle komadığın şeye yapışma. Elinin ermediği yere el uzatma. Sözünün geçmediği yere söz söyleme. İbretle bak, ilm ile (yumuşak) söyle. Küçüğe izzet, büyüğe hizmet eyle. İkrarını saf eyle (Verdiğin sözü tut). Hakkı özünde mevcut bil. Erenlerin sırlarını anla. Özünü tarikatte sabit kadem (kararlı) eyle. Müşşidin Muhammed, rehberin Ali'dir. Mezhebin İmam Cafer-i Sadık, güruhun naci; pirin Hünkar Hacı Bektaş Veli'dir.*"

Cem'de dem alınırken okunan Dolu duası: "*Kadeh seni, bade seni; vermeyelim yade seni; münkirin ne haddi var; zerre kadar tade seni*" ... Elbette içilen tolu, İslami bir kılık altında artık *sekahüm hamri*, yani cennetteki şarap olarak kabul edilmektedir. Bunu ancak müminlerin içebileceği de vurgulanmaktadır. ... Bu durum, tolu geleneğindeki kutsallığın İslam kutsallığı altında devam ettirildiğini gösteren ve Sünnilikten kesin kopuşu işaret eden bir olgudur. Bu inadına direniş, milli kimliğin korunma direnişi olarak algılanmalıdır.

Buyruk'ta Sünni-Alevi İbadet Anlayışı

Sünnilikle Anadolu Aleviliği arasındaki fark gayet net biçimde ortaya çıkmaktadır. Sünnilik zahiri bir inanç biçimi olarak tasvir edilirken Alevilik Batini bir yol olarak tanımlanmaktadır. .

Şeraite göre namazı cemaatle kılmanın hayrı ve sevabı çoktur; nerede cemaat çoksa oraya giderler. Tarikata göre ise: *Müşşid huzurunda cem olup (toplanıp) sohbet halkasında (Cem törenindeki halka biçiminde oturmuş) oturmak, günahını ele vermek (söylemek) ve bin günaha bir özür niyaz eylemek (dilemek) de öyledir.*

Peymançe yerine (cemde meydana) geçip dara durması, Sırat'ı geçmek gibidir.

Ve de öz sitemine (ceza) razı olup arkana düşmek (Kayın ağacından yapılmış -Tarik- değnek altından geçmek. Burada Zülfikar'ı temsil ettiği kabul olunur), teslim olmak, ölmeden önce ölmek gibidir.

Üzerinde Zülfikar yürütmek (Tarik, yani kutsal kayın değneği gezdirmek veya hafifçe onunla vurmak) yaptığı amellerin cezasını çekmek gibidir. Yani erkandan geçmek, günahlarından yargılanmak (affolmak) gibidir.

Pir huzura gelip gülbank almak, Hak Taala hazretlerinin katında kabul ve makbul olmak gibidir.

ALEVİLİKTE TÜRK DAMGASI: TOLU

Anadolu Aleviliği'nin Türk kültürünün en eski temelleriyle şekillendiğini gösteren kanıtlardan birisi de dolu (tolu) geleneğidir. ... Tolu/dolu, kutsal içkiyi ve onun konulduğu kadehi (suğrak vb...) anlatır. Dolu sunmak, bu kutsal içkiyi, törende bulunan olgun kişiye içmesi için vermek; dolu içmek, onu alıp niyazlaşarak (selamlaşıp gönül rızası olarak) içmektir. Dolu içmek, Alevilikte mecazen de gerçeğe ulaşmak, aslında ayılmak (kendine gelmek) olarak anlatılır.

Dolu içmek, bugün Tahtacı (ağaççeri) Türkleri arasında yeminleşmek, antlaşmak anlamında da kullanılır. Buna Alevi Ağaççeri Türkleri "dolu bölüşmek" derler. ... Her anlaşmazlıktan sonra, bu konu çözüme kavuşturulmuş ise anlaşmaya varılan konuda dolu bölüşürülür. Şaki (şaka) anlaşan bu kişiye birer fincan içki verir. İçkiyi alan, kendi dolusunu karşısındakine (anlaştığına) sunar. İçki az yani bir dolu ise, o zaman anlaşanlardan birisi yarısını içer, kalanını da anlaştığı insana sunar. Böylece iki kişi aralarında ant içmiş olurlar. Bu dolu bölüşmeyi çiğneyen kişi büyük günah işlemiş kabul edilir. Nişandan sonra bile anlaşan taraflara dolu bölüşürülerek karar perçinlenir. Dolu içilerek toplumsal ve kişisel anlaşmalar da sağlama alınmış olur.

Dolu sözcüğünün eski biçimi "*tolu*"dur. Türkçe'deki t/d değişimi sonucunda dolu olmuştur. Dolu içmek; en eski dönemlerdeki Türkler arasında da tıpkı bugün Tahtacı Türkleri arasında olduğu gibi yeminleşmek işareti idi. Özellikle hakana bağlı beyler mecliste (cemde) kendilerine sunulan tolu (1 kadeh şarabı veya pirinç rakısını) iki elleriyle tutarak ve hakanın önünde diz çökerek içerlerdi. Bu duruş bağlılığı ve ant içmeyi temsil ederdi. Tanrısal bir sözleşme olan dolu içme biçimi, bugün binlerce sene öncesinde olduğu gibi aynen bugünkü Alevi cemlerinde devam etmektedir.

Ölen beyleri temsil eden *balballarda* (mezar taşı biçiminde yontulmuş insan heykelleri) bu duruş ve tutuş biçimi açıkça görülmektedir. İşin ilginç yanı şudur: Tolu tutan balballar, sadece Moğolistan, Kırgızistan gibi en eski Türk yurtlarında değil Anadolu'da, özellikle de Doğu Anadolu'da ortaya çıkarılmıştır. Van Müzesi'nde mezar taşı biçiminde sergilenen balballar ile

Kırgızistan'daki binlerce balbal duruş ve sunulan malzeme açısından birbirine son derece benzemektedir. Belde kemer, kemere sokulu iki ağızlı hançer, kılıç ve iki elle tutulan tolu...

Ölenin yer altı Tanrısı *Kayra Han (Kara Han)* ile bir tür sözleşmesi, bağlılığı, yemini olan bu duruş ve tutuş biçimi, Türklerin Oğuzlar'dan yüzlerce yıl önce Doğu Anadolu'ya geldiklerini gösteren somut belgelerdir.

Daha ilginç olan da şudur: 730 yılında Orhon ırmağı kıyısına dikilen Türk yazıtlarında en üstte damga olarak dağ keçisi bulunmaktadır. Bir dişi kurttan (*açına*) geldiklerini kabul eden bu soyun dağ keçisini damga kabul etmesi, geniş Avrasya bozkırında ve 3500 metre yükseklerdeki dağlarda bile karşımıza çıkan dağ keçisi piktogramlarının Türklere ait olduğunu tartışmasız biçimde kanıtlar.

Hemen belirtelim ki İslam öncesinde Türkler törenlerde bol bol içki içiyorlardı. Bu gelenek Orta Asya'da İslam'dan sonra da kuvvetle devam etmiştir. Müslüman gözüken beylerin de *sagraklar* (tolu) alıp-verdikleri yazmalarda kayıtlıdır. Aleviler, işte bu geleneği en eski haliyle bir kutsal ant olarak cem törenlerinde sürdürmektedirler. Anadolu Aleviliği denilen kendine özgü kurumları bulunan Alevilik, burada da görüldüğü üzere, milli kimliği yansıtan bir kurumdur. Bunun kaynağını Hıristiyanlığa bağlayanlar, Türklerin İslam öncesindeki sosyal hayatını hiç bilmeyen kişilerdir. .

Su-Ağaç-Dağ Ruhları

Eski Türklerde; su, ağaç, kaya, dağ gibi doğal varlıklar da ruh sahibi kabul edilmişlerdi. Bunların ruhuna "yir-sub" (*yer-su*) deniliyordu. Güneşe yönelerek Gök Tanrı'ya (Kök Tengri) tapınan, gece aya saygı sunan Türk insanı, gündelik yaşamında ise doğa varlıklarına saygı duyarak yaşardı. Hun *yabğuları* her sabah ve akşam bu töreni zorunlu olarak yerine getirirdi. Batı Hunları'nın kolu olan Tunceli halkı arasında bugün de aynı tapınma biçimi devam etmektedir ve diğer Aleviler de bu durumu çok iyi bilmektedir. "Ay Ali gün Muhammet" benzetmesi de bu eski inancı İslam içine taşıma etkinliğinden başka bir şey değildir.

Bugün Türk bayrağında kullanılan ay-yıldız simgesi aslında yarım ay (hilal) ile güneşi gösterir. Bu iki sembole eski Türklerde "künay" deniliyordu. *Gün-ay sembolü; zamanla Muhammet-Ali haline getirilmiştir.* Yıldız; güneş çiziminin zaman içinde değişmiş biçimidir. Başlangıçta çok dallı olarak gösterilen güneş zamanla yıldızla dönüştürülmüştür. Günümüzde "Davut Yıldızı" da denilen ve Yahudilere mal edilen altı dallı yıldız da Türkler arasında ortaya çıkmıştır.

Türklerde ateşin su ile söndürülmesi güneşe saygısızlık kabul ediliyordu. Suların kirletilmesi de öyle idi. Bu tavırlar, ruhlara hakaret idi. Ulu ağaçların ruhu olduğu kabul edildiğinden onlar da kesilmezdi.

Türklerin kendilerini meşe ağacından doğmuş kabul ettiği de tarihsel kayıtlarda yer almaktadır. Bunlara "miş-ar" denilmiştir. Meşe-er'i, meşe insanı demek olan bu terim; ağaca tapınmanın da işaretini taşır.

Bugün bile Alevi köylerinde aynı gelenekler devam etmektedir. Eskiden yer-su ruhlarının yerini şimdi "günah" kavramı almış ve eski inançlar İslam içinde de devam ettirilmişlerdir.

Anadolu Alevileri arasında kayın ağacı da kutsal sayılır. Alevi cem törenlerinde kullanılan ve kutsal olduğu kabul edilen asa da kayın ağacından yapılır. Binlerce yıl ötelede de Türkler kayını kutsal ağaç saymışlardır.

Anadolu Aleviliği bu yüzden doğa ve doğal kaynaklarla barış içinde yaşamayı temel almış olan bir hayat tarzını temsil eder. Şu kesindir ki Türkler; bunca savaşçılığın karşın, doğayla savaşı kutsal ruhlara (tanrılara) karşı gelmek olarak görmüşlerdir.

Bu durum, hayvan-insan ilişkisinde de bütün canlılığıyla sürüp gelmiştir. Örneğin cem töreninde kurban edilecek koç veya kısır koyun için yapılan tören, çok özgün bir özür dileme, af dileme, bağışlanma ve o canlıyı yüceltme eylemi gibidir. Kurban, oradaki canlılardan birisidir ve en kutsal olanların başında gelmektedir. Hayvanın da insan gibi ruhu olduğu kabul edilmiştir. Bu yüzden onun kanı da kemikleri de kutsal sayılmıştır. Kurbanın kanının sokağa akıtılmaması, kemiklerinin bir çukura gömülmesi; hayvanın öbür alemde yeniden dirileceğine ve bu dünyadaki gibi bir işlevi öbür dünyada da yerine getireceğine olan inancı yansıtır.

Don Değiştirme (Ruhun Ölümsüzlüğü)

Anadolu Aleviliğini oluşturan temel inanç biçimlerinden birisi de ruhun yeniden bedenlenmesi anlamına gelen ve don değiştirme olarak adlandırılan inanış biçimidir. Bu inanışta, ruh ölmez; bedenden bedene girerek varlığını sürdürür. Alevi şiiirinde bu inanış çok sık tekrarlanmaktadır. ... Türk kültüründe bu don değiştirme, ruh göçüne inançtan kaynaklanır. Kökeni Şamanist ve Budist inanışın iç içe geçmesine dayanır. Bu inanca göre, insanoğlu öldükten sonra ruhu hayvanlara geçer ve belli bir dönemden sonra yeniden insanda bedenleşir. Bu durum, İslam dinine tasavvuf kanalıyla girmiştir. Ruh, insana gelmeden önce cemadat (madenler), nebadat (bitkiler), hayvanat (hayvanlar) içinde yaşar insana ulaşır. Buna *kavs-i nüzul* da denilir. Ölümden sonra bu aşamalar *kavs-i uruç* olarak yeniden yaşanır.

İnsan ruhunun canlı cansız varlıklarda devrettiği inancını, Türkler Anadolu'da da yaşatmışlardır. Örneğin, insan sesini turnaya vermiştir. Yine değişik hayvanların donuna girerek sonsuz varlığını devam ettirir. Hacı Bektaş-ı Veli ve erenler, turnalar haline gelerek uçmaktadırlar. Zulmü temsil eden Hacı Toğrul bir toğrul (kartal cinsi avcı kuş/toğrul-tugrul- tuğrul'dan tuğra türetilmiştir. Çünkü Türklerde hakanlık simgesidir.) donuna girerek güvercin donunda bir kayanın üstünde bekleyen Hacı Bektaş Veli'ye saldırır. Bunun gibi pek çok söylence Alevi(Kızılbaş) menakıpnamelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu inanç, Alevi kitlenin hayvanlara karşı daha sevgiyle yaklaşmalarına yol açmıştır. Kurtlar ile kuşlar ile birlikte olan Alevi, onlarla birlikte Tanrı'ya seslenmeyi bir ulu tapınma biçimi saymıştır.

Kutsal Geyik

Anadolu Alevi toplumu arasındaki en kutsal hayvan, kuşkusuz ki geyiktir. Geyik avlamak, Alevilerde yasaktır. Geyik vuranın onmayacağı kabul edilmiştir: Çünkü, geyik don değiştirmenin en somut yaşandığı bir canlı olarak kabul edilir.

On binlerce yıl eskiye giden Türk kaya resimleri incelendiğinde de, geyiğin kutsallaştırıldığı ve onun boynuzlarının hayat ağacı ile sembolize edildiği görülür. Ulu kişilerin (kutsalların/din önderlerinin) sık sık geyik donuna (görüntüsüne) girdikleri düşüncesi Aleviler arasında ortak bir inanç halindedir.

Geyik ile Türkler arasındaki bağ çok sıkı. Geyik, kurttan çok önceki ana totemlerden birisidir. Geyik, yazılı kaynaklarda ilkin Kuzey Karadeniz bölgesini ele geçiren Hunlara yol gösteren kutsal bir varlık olarak ortaya çıkar. Hun süvarileri Azak bölgesini ele geçirmek için geldiklerinde denizle karşılaşırlar. Bu arada ansızın bir geyik ortaya çıkar ve denize dalıp yürüyerek karşıdaki karaya ulaşır. Hun atlıları denizin derin olmadığını görünce geyiğin peşinden karşıya geçerler ve bölgeyi ele geçirirler. Atlılar geçtikten sonra geyik uçarak gözden kaybolur.

Uçan geyik inancı Asya Türkleri arasında da *bengütaşlara* (ölümsüzlük taşı) işlenmiştir. ... Uçan geyiğin kılavuzluk yaptığı Kuzey Karadeniz'deki ana Hun boyunun adı Ağaçeri diye biliniyor. Hunların 396'dan başlayarak Kafkasya üzerinden Doğu Anadolu'ya, oradan da Irak ve Suriye'ye kadar uzandıklarını eski tarihler ortaya koyuyor. Bu süreçte ve sonrasında Hun boyları daha çok Bizans Devleti ile işbirliği yaparak Pers İmparatorluğu'na karşı savaşıyorlar.

Bu ittifak nedeniyle Hun boyu Ağaçeriler, Doğu Anadolu'ya Güney Anadolu'nun dağlık kesimlerine yerleşiyorlar. Bugün, Tunceli de dahil olmak üzere, Toroslar'dan Çanakkale'ye kadar uzanan dağlarda yaşayıp Tahtacı denilen Türklere, Selçuklu döneminde Ağaçeri denildiği biliniyor. Yani günümüzün tahtacıları, Hun Türklerinin çocukları olarak, Oğuzlar'dan en az 600 sene önce Anadolu'ya yerleşmişler. İşte, Doğu Asya'dan, Sibirya hattından Ukrayna'ya uzanan ve oradan da Toroslar'a gelen kutsal geyik efsanesi Türk kültürüne özgü bir olgudur.

Karakazan ve Mezara Yiyecek Koymak

Bugün Anadolu Alevilerinin en kutsal merkezi olan Hacıbektaş İlçesi'nde bulunan Pir Dergahında bir *karakazan* bulunur. Kurban pişirilen bu kazanın bilinen ilk örnekleri Macaristan'da yapılan kazılarda bulunmuştur. Tören yerlerinde karakazan kullanan bu halk da Türk halklarından birisi olan Avarlar'dır. Avar Türkleri, ölenlerin mezarlarına yiyecek ve su bırakıyorlardı. Ölenin öbür dünyada bu maddeleri yiyeceklerini düşünen Avarların torunları Anadolu'da karşımıza çıkıyor.

Bu davranışın sebebi, ruhun ölümsüzlüğüne olan inançtır. İslam öncesi Türk inanışında; kişinin öbür dünyada yaşadığına inanılıyordu. Bu yüzden ölenin yanına silahları da gömülüyordu. Atı da ona kurban edilip yanı sıra bulunması sağlanmak isteniyordu. Ataya bağlılık ve onun ölümsüzlüğü, kuvvetli bir inanç modeli oluşturmuştu. ... Ataları kutsallaştırma (atalar kültü) Sünni İslam'da yokken, Anadolu Aleviliği atalar kültünü bugün de sürdürüyor.

Alevi dergahlarının yapılışı, kurban kesilmesi, karakazan olgusu; aynı zamanda Büyük Türk Hakanlığı diye adlandırılan Kök Türk İmparatorluğu'nun büyük kahramanı Kül Tigin'in tapınak mezarında da karşımıza çıkıyor. ... Anadolu Aleviliği'nin yaşatıldığı ve üretildiği temel okullar olan, Alevi dergahları, Kül Tigin tapınağında da görüldüğü üzere, köken olarak eski Türk tapınaklarının devamı durumundadırlar.

KIZILBAŞ DEYİMİ

Aleviler, için özellikle onları horlamak amacıyla kullanılan bir niteleme de Kızılbaş sözüdür. Aleviler, Kızılbaş olmaktan utanç veya küçüklük duymazlar. Onlar, karşıt insanların bu sözü hakaret anlamında kullanmalarına kızarlar. Hatta, "Kızılbaşlık gibi unvanımız var" diyerek kızılbaşlıklarıyla övünürler.

Kızılbaş deyiminin geçmiş ile ilgili olarak değişik olaylar gösterilirse de, Aleviler, kızılbaşlık olayını Hz. Ali'ye bağlarlar. Onlara göre Uhut'ta Hz. Muhammet'in yaralarından akan kanı, Ali, başına sürerek yere damlamasını önlemiştir. Ali, Uhut'ta kendisini peygambere siper etmiş, herkes kaçarken, peygamberi korumuştur. Bu çarpışmada tam 16 yerinden yaralanmış, eli, yüzü kan içinde kalmıştı. Başlığı da kandan kıpkızıl olduğu için Ali'ye "Kızılbaş" denilmiştir. ... Yine, Hayber'in kuşatılmasında Hz. Ali, başına kırmızı bir başlık sarmış, savaşa öyle girmiş ve kazanmıştır.

Siffin Savaşı'nda, Hz. Ali'nin askerleri, başlarına kırmızı serpuş giymişlerdi. ... Bundan sonra, Aleviler için kırmızı başlık ayırıcı bir işaret olmuş, Hz. Ali'ye bağlılığın, onun yolunda olmanın sembolü sayılmıştır. ... Tarihsel süreç incelendiğinde, kızıl başlık takmanın bir ayağının Mazdaizme kadar gittiğini görmekteyiz. Ateşi ve ateşin kutsallığını gösteren bu renk, aynı zamanda gūnahtan arındıran bir alaz (alev) sembolüdür.

Kızılbaşlar, tarih içinde, Şia'nın aşırı kolunu oluşturmuşlardır. Bu aşırı hareketin en keskin biçimde ortaya çıktığı yer de Azerbaycan - Horasan hattı olmuştur. Meşhur Babek el Hurremi 816 yılında Abbasi Devleti'ne isyan ettiği başına kırmızı bir başlık geçirmişti ve askerleri de öyle giyinmişti. Babek adından ve komutanlarından anlaşıldığı üzere bu isyan bir Türk isyanı idi. Tarihte Batıniler olarak da adlandırılan aşırı Alevilere, Sünni tarihçiler ve din adamlara "*muhammara*" yani kırmızı giyinenler adını vermişlerdir. ... Daha sonra yine Azerbaycan'da Erdebil'de 13. yüzyılda bir Alevi ocağı oluşturan Şah Safiyüddin (Safevi ailesinin başı) da yandaşlarına tepesi 12 dilimli kızıl külah giydirmiştir.

16. yüzyılın başında Şah İsmail'in örgütlediği kırdaki (göçebe) Türk ile Osmanlı'nın yerleşik Türk'ü çatışmaya başlayınca, geleneği temsil eden Safeviler, Anadolu'daki göçebe Türkleri yanlarına çektiler. Bunlar büyük ölçüde Alevi kimlikli idiler. Böylece, Alevi-Sünni çatışması denilen bir süreç ortaya çıkmış oldu. Bu süreçte Osmanlı yönetimi, İran Türk devleti Safevilere bağlı olanları Kızılbaş diye suçlayıp, halk katında kötü gösterecek iftiralar üreterek dışladılar.

Kırmızı külah giymenin tarihsel derinliği Anadolu'da daha da eskiye gider. Selçuklular döneminde 1277 yılında ayaklanıp Konya'ya giren Karamanoğulları kuvvetlerinin de başlarında kırmızı börk vardır. Selçuklular çağında Anadolu'daki savaşçı Türkmenler, kırmızı başlık giyorlardı. Gazi ruhlular bu insanlar Alevi idiler. Osmanlı Beyliği kurulunca, diğer beylik askerlerinden kendilerininkini ayırmak için kırmızı börk ak börke çevirdiler. Askerler, o zamana kadar 12 imama bağlılığın ifadesi olarak 12 dilimli külah giyorlardı. Osmanlılar, ayakları yere basınca bunu da 6 dilime çevirdiler. Böylece Anadolu'daki Alevi çoğunluk baskı altına alınmaya, eritmeye başlanıyordu.

Hacı Bektaş Veli de, Alevi yoluna uygun olarak başına kırmızı renkli imame sarmış, böylece kendisinin Hz. Ali yolundan olduğu açıkça ifade etmiştir.

Şunu önemle vurgulamak gerek: Anadolu'da Hacı Bektaş ocağına bağlı Bektaşî Alevilerinden ve Seyyit denilen dede ocaklarına bağlı, Hacı Bektaş'ı da makam ve büyük pir sayan Alevilerden başka bir Kızılbaş topluluğu yoktur. ... Kızılbaşlık da, kaynağı Hz. Ali'ye uzanan açık bir bağlanmanın ifadesidir. Anadolu Aleviliğinde Kızılbaş ile Alevi aynı şeydir. Tarihsel süreç de gösteriyor ki Kızılbaşlık daha çok Türk kültürü ile ilgili bir olgudur.

Kızılbaş Bir Boydur

Zaman içinde Anadolu Alevilerini anlatan bir terime dönüşen Kızılbaş'ın, aynı zamanda bir Türk boyunun adı olduğu da belgelenmiş bulunuyor. ... Bu saptama; Türklerin göçebe kesiminin, Kızılbaşlığı, Ali kimliği ile harmanlayarak ona yeni bir içerik kattıklarını ortaya koyuyor. Kızılbaşlığın kökeni de Türk boylarına uzanıyor.

Kardeşlik/Müşahiplik

Evli her Alevi ailesi, kendisiyle ekonomik olarak benzeşen anlaşabildikleri başka bir aile ile, kardeş (müşahip) olmak zorundadır. Böylece toplumsal dayanışma kurulur. Müşahipler arasındaki bu dayanışmanın, İslam öncesindeki Türkler arasında görülen kan kardeşliği sisteminden derin izler taşıdığı anlaşılmaktadır. Cem töreninde "görölmek (sorgulanıp arınmak)" için kardeşlik sistemine girmek şarttır. Kır Aleviliğinde müşahipsiz bir insanın yaşaması mümkün olmamıştır. Bu sistem, bir tür komün düzeni olarak görülebilir. Müşahiplik sistemi, dinsel olarak da Medine'ye göçen ilk Müslümanların birbirleriyle kardeş yapılması düzenine dayandırılır. Burada Hz. Muhammet ile Hz. Ali kardeş olmuşlardır. Eski Türk geleneği olan kan kardeşliği bu yolla tarikat kardeşliğine evrilmiştir.

Dede

Anadolu Alevilerinin dinsel/toplumsal önderidir. 16. yüzyılda Osmanlı baskısına karşı başkaldıran Alevi kitleyi dedeler örgütlemiş ve yönlendirmişlerdir. ... Dedeler, ayrıca cem törenini yönetir. Dedenin kimliği, eski Türk inanındaki şamanın (kam, oyun, ozan) konumuyla aynıdır. Dede aşkınlığı (kutsallığı ve doğaüstü gücü) temsil eder. Bu gücü etmek için de kendisinin Ali üzerinden Hz. Muhammet ile bağlantılı olduğu kabul edilir. Peygamber Muhammet de olağanüstü bir kişilik ve varlık (Evren yaratılmadan önce Kudret kandilinde kıyan yeşil nur) olarak kabul edilir. Böylece dede, tıpkı eski *kamlar* (oyun/baskı-bahşi) gibi ruhlarla bağlı olan ve sağaltıcı gücü temsil eden bir kutsal şahsiyet sayılır. Dedelerin dualayıp elma verdiği kısır kadınların gebe kaldığı bu zamana kadar gelen inançlardan birisidir. Eski Türklerin din adamları da tabip, çalgıcı, şair özellikleri bulunan yarı deli ama olağanüstü saygın tiplerdir. Eski Türklerde şamanlar soydan gelen kişiler arasından seçilirlerdi. Dedeler de aynı biçimde soydan gelenler arasından seçilir.

Dedelerin bir önceki isimleri *baba*'dır. Asya'ya doğru gidildiğinde bu isim "*ata*" olur. Böylece ata ile dede arasında bağlantı kurulmuş olur. ... Türk milletinin temel özelliğinden birisi de "Atalar kültürü"dür. Ata'ya bağlılık, ataların kutsallaştırılması sonucunu doğurmuştu.

Böylece önemli işler başarmış kişiler öldüklerinde kutsallaştırılarak çevrelerinde mabetler (tekkeler-dergahlar) oluşturulmuştur. Bu biçimde saptanan en önemli kurum, Kültigin mezarıdır. Tıpkı Anadolu ve Balkanlar'daki Alevi dergahları gibi, Kültigin tapınağı oluşturulmuş, burada kara kazanlarda kurban pişirilen bir mekan ile ibadet alanı yaratılmıştır.

Eski Türklerdeki Gök Tanrı inancına bağlı ama Şaman görüntüsü bu atalar, İslam kültürü içinde derhal evliya biçimine sokularak kutsallaştırma devam ettirilmiştir. Bu dönüşürmede, Yahudi kutsal kitabı Tevrat ile Hristiyan kaynağı İncil'in de etkisi olmuştur. İslam dininin bu kitapları hak ve kutsal sayması, bu etkileşmeyi kolaylaştırmıştır.

Halbuki Arap İslam anlayışında böyle bir yapılanma putçuluktur. Bugünkü Arabistan'a egemen olan Vehhabilik, mezar taşlarını bile kırarak İslam dünyasında ataya bağlılığı yok etmeye çalışmaktadır. Vehhabi isyancıların 19. yüzyılın başlarında Hz. Muhammed'in mezarını bile yıkmaya kalkıştıkları tarihsel bir gerçektir. Türk toplumu ise, bırakın Hazreti Muhammet'i, onu evinde misafir eden Ebu Eyyübül Ensari adına İstanbul'da koskocaman bir tapınak ve semt yaratmıştır. ... Asya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Balkanlar'a kadar dünyanın en geniş coğrafyasında Türkler her dağ başına, her güzel coğrafyaya bir ata, bir baba, bir dede yerleştirerek tarihsel bağlarını böylece sürdürmüşlerdir.

CEM TÖRENİ

Alevi yolunun temellerinden olan cem töreni, genelde dinsel niteliklidir ama insanların hem tapınma işlevini, hem ruhen yenilenme, yıkanma eylemini, hem de toplumsal ve bireysel sorgulama işini kapsar. Cem yapılırken, müzik ön plandadır. 12 Hizmet adı verilen ve 12 İmamlara saygıyı da kapsayan uygulamalar sırasında müzik, dinsel gösteri (samah) gündeme gelir.

Cem törenleri dinsel bir olgu olduğu kadar bir eğitim alanıdır. Halk eğitiminin belirli bir disiplin içinde verildiği bu törenlerde ayrıca Alevi insanların dünya işleri de sorgulanır. Cemler, özellikle Osmanlı Devleti zamanında, Alevi halkın mahkemeleri gibi de çalışmışlardır. Aleviler, sorunlarını çözmek için asla Osmanlı Devletinin mahkemelerine gitmemişlerdir. Bu yola başvuran birisi düşkün sayılır ve toplumdan dışlanırdı. Gerek kişisel sorunlar, gerek çözülemeyen ailevi sorunlar, gerekse kişinin topluma karşı sorunları, cemde görüşülür, çözüme bağlanırdı. Çözumsuzlük söz konusu olmazdı. Karara uymayanlar, toplumsal yaptırımın karşı karşıya bırakılırdı... Bütün bunlardan amaç, "kul hakkı" ve ölmemek; bunu önlemek idi. Kul hakkı taşıyan "düşkün" ilan edilir ve dışlanır.

Cemin bir özelliği de bu törene insana karşı borcunu ödemiş insanların girebilmesidir. Suçlular asla ceme alınmazlar. Bir katil camiye girip namaz kılabilir, fakat ceme asla giremez. Bu tavır, suççu daha baştan önleme amacından doğmuştur.

Cem, değişik amaçlarla yapılır. Bunların en önemlisi, görgü cemidir. Söz konusu cemde, insanların görgüleri yapılır. Görülmek, kişinin bu dünyadaki hukuki ve sosyal sorunlarının halledilmesi, Allah karşısında temiz hale getirilmesi, yani öbür dünyada vereceği hesabı daha bu dünyada vermesi demektir.

Bu cem törenleri; kesinlikle gizlidir; içeri cemleri diye bilinir. Bu haliyle de İslam öncesi Türkler arasında sık görülen "gizli kurban töreni"ne benzer ve onun da devamıdır.

Görgü ceminden başka yılın belirli günlerinde, Alevi yol büyüklerini anmak için yapılan cemler bulunur. Bunların dışında, bir de sohbet yanı ağır basan özellikle de kış aylarında yapılan cemler olur: Bu cemlerde, genellikle, Alevi gençlerin yolun kurallarını öğrenmeleri, yetişmeleri hedef alınır. Bunlar da eski Türk inancında yer alan açık kurban törenlerinin devamıdır. *Dışarı cemleri* de denir.

Cemlerin yürütülmesinde değişiklikler görülmekle birlikte, amaç, işlev hep aynıdır. Cem olayı, Alevilik olgusunu Sünnilikten ayıran en önemli göstergedir. Kaynak olarak da Kırklar Cemi gösterilir. Ceme gelen insanların kadınlık ve erkeklikleri, zenginlik ve yoksullukları, bilgelilik ve cahillikleri ortadan kalkmış sayılır. Orada herkes tek can olmuştur; insan oluşun havuzuna dalınmış, orada erimişlerdir. Artık kırk kişi bir gömleği giymiş, kırk beden bir beden olmuş, kırk baş, bir başa dönüşmüştür.

Cemde bulunan herkes, birbirinin kardeşidir, birbirinin bacısıdır. Kimse oraya düşmanlık duygularını taşıyarak giremez. Problemliler insanlar ceme asla alınmaz. Kimse orada geleneklere aykırı davranamaz. Cemin sıkı bir disiplin içinde geçmesi için, yeterli derecede insan görevlendirilmiştir. 12 Hizmet sahipleri, bu disiplini yürütürler.

Cem töreni, insanı biçimlendiren, eğiten bir okuldur. Bu okul, sanatının beşiğidir, kaynağıdır...

Sünnilikte, müzik, şiir, dans yasaktır. Halbuki Aleviler, müziği, şiiri, dansı dinsel yaşamın, tapınmanın bir parçası haline getirerek yaşatmışlar, geliştirmişlerdir. Türk dilinin, Türk halk müziğinin, halk danslarının gelişmesinde, cem törenlerindeki bu canlı sanat etkinliklerinin önemli katkısı olmuştur.

Görgü Cemi

"Terceman kurbanı", "cem", "Ali cemi", "İçeri kurbanı" da denilen "Görgü cemi" köy halkının, hatta çevreden de gelebileceklerin rahatça oturabilmesine uygun bir evde, veya -varsa- "cem evi" denilen özel olarak yapılmış odada yapılır. Bazı yerlerde bu koşul aranmamakla beraber, genellikle, görgü cemine ancak musahipliler, daha önce görülmüş olanlar ve

görülmeye talip olanlar girebilirler. Ceme girecek olanlar sabahın erken saatlerinde "Pirin desturu ile" Hakka çağrılırlar. Akşam ortalık karardıktan sonra davet edilenler eşleri ile beraber "Hak meydanı" olarak kabul edilen cem evine gelmeye başlarlar. Cem evine gelen erkekler ve bacılar, getirdikleri çörek, kuru yemiş veya meyve gibi yiyecekleri lokma işiyle görevli hizmet sahibine verdikten sonra yan yana iki el göğüste veya sağ el göğüste, sol el aşağıya salınmış, sağ ayak başparmağı sol ayak üzerine konmuş ve vücut hafifçe öne eğilmiş olarak duaya dururlar Buna "*Dara durmak*" veya "*Peymançeye (pa-maçin'den) durmak*" da denilir.

Getirilen yiyecekler ve dem şişesi elde olmak üzere de dara durulabilir. Duayı aldıktan sonra yiyecekleri bu işle görevli hizmet sahibine verirler. Birçok yerlerde genellikle böyle yapılmaktadır. Duayı alan eşler diz üzeri gelerek meydana niyaz ederler. Böylece hem "Ademe" secde edenlere karışmış olurlar, hem de tüm ceme katılmış olanlarla niyazlaşmış, görüşmüş olurlar. Ayrıca dede ile veya cemde bulunanlarla görüşülmez. Bazı bölgelerde duadan sonra meydana dedenin oturma postası veya dedeye niyaz edilir. Bundan sonra eşlerden erkekler, yönü dededen tarafa gelmek üzere, orta yerde büyükçe bir boşluk bırakarak halaka (halka-daire) teşkil edecek biçimde otururlar. Cemaatin kalabalık oluşuna göre bu halka üç ve daha fazla sıra olabilir. Burada herkes birbirine dönüktür. Böylece, "*Tarikat namazı didara (yüze) kılınır*", sözünde olduğu gibi herkes yüz yüze oturur. Dua ve niyazdan sonra eşlerden kadınlar (bacılar) erkeklerin teşkil ettiği halkanın geri tarafından münasip bir yerde topluca otururlar.

Cem evine gelmeden önce kadın, erkek, herkes abdest alır. Görgüsü yapılacak olanların tüm yıkanmaları, başka deyimle, boy abdesti almaları gereklidir.

Evlı olanlar, genel kural olarak görülmek ve görgü cemine katılabilmek için musahibli olmak zorunluğundadırlar. Fakat bu kaide her bölgede uygulanmamaktadır. Özellikle derviş Bektaşilerinde yok gibidir.

Cemde on iki hizmetin sahipleri:

- 1- Dede (Sercem de denilir. Cemi yönetir.)
- 2- Rehber (Görgüsü yapılanlara ve ceme katılanlara yardımcı olur)
- 3- Gözcü (Cemde düzeni ve sükuneti sağlar.)
- 4- Çerağcı (Delilci) (Çerağın -delilin- yakılması, meydanın aydınlatılması ile görevlidir.)
- 5- Zakir (Deyiş, düvaz, miraçlama söyler. Genellikle üç kişidir. Saz çalarlar.)
- 6- Ferraş (Car - Süpürge çalar. Gerekirse rehberine yardım eder.)
- 7- Sakka - İbrikdar - (Sakka suyu dağıtır.)
- 8- Sofracı - Kurbanacı - (Kurban ve yemek işlerine bakar.)
- 9- Pervane - Semahcı - (Semah yapanlar.)
- 10-Peyik (Cem'i, komşulara haber verir.)
- 11-İznikci (Cem evinin temizliğine bakar.)
- 12- Bekçi (Cemin ve ceme gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlarlar, beklerler.)

Dededen başka diğer hizmet sahipleri, sağ başta rehber (Baba) olmak üzere, iki elleri göğüste veya sağ elleri parmakları açık olarak göğüste, sol elleri serbest bırakılmış, sağ ayak başparmağı sol ayak üzerinde, vücut hafifçe ileri eğik olarak meydanın ortasında birlikte dara dururlar. Her hizmet sahibi, hizmet sırası geldikçe ayrı olarak dara durup duasını alabilirse de genel olarak kural tüm hizmet sahiplerinin birlikte dua almasıdır.

Görgüye çıkacak olanlar, iki müşhib aile olarak genellikle dört kişidir. İçlerinde yaşı büyük erkek sağ başta, solunda eşi, onun solunda diğer erkek ve onun solunda eşi olmak üzere yalınayak, "kemerbest" kuşağı ile dara dururlar.

Dede, Cemde bulunanlara hitaben "Ayin-i cem erenleri. Siz bu canlardan razı mısınız?" der. Dede bu soruyu yüksek sesle üç defa tekrarlar. Görgüye çıkanlar genellikle, daha önceden şikayete konu olacak bir anlaşmazlık bırakmadıkları için, istekli çıkan pek olmaz. İstekli çıkarsa, isteği kabul edilir ve cemaatin aracılığıyla sorun halledilir. İstekli yoksa, cemde bulunanlar ayağa kalkmadan oldukları yerde niyaz ederler. Bu suretle razı olduklarını bildirmiş olurlar. ... Dede, *Kuran'dan* "Tevbe Suresi"nin (ayet 119.) "Ey inananlar. Allah'tan sakının. Doğrularla beraber olun." ayetini okuyarak devam eder.

Bundan sonra sıra "Tevhide" gelmiştir. Adından da anlaşılacağı üzere Allah'ın birliği zikredilen tevhide, taçlama düvazı ile kutsal isimler de anılır. Taçlama düvazının her kıta arasında, cemaat tümüyle tempo tutarak "La İlahe İllallah" derler ve tempoya uyarak iki tarafa vecd ve huşu içinde dalgalanırlar. ... Tevhit Alevi Bektaşi ayininin temel kurallarındandır. Zikirler, Dededen destur isteyerek düvaza başlarlar.

Dem içenler, o iki hizmetin devamı sırasında verilen aralarda ve lokma sırasında dem (dolu) içebilirler. Ancak hiçbir zaman sofraya dem konmaz. Demi içerilere "Saka" verir. Dem bardağını alanlar, dedenin önünde iki diz üzerine gelip duasını aldıktan sonra demini içer veya dede önceden müsaade etmişse, olduğu yerde diz üzeri gelip, iki eli arasına aldığı bardaktaki demi, öne hafifçe eğilip dedeyi ve cemaati selamladıktan sonra sır eder (içer). Dem dağıtan sadece sakidir. Başkaları ve özellikle bacılar, kesin olarak dem dağıtamazlar.

Bugün Ocakzade denilen, eskiden genellikle "Sufi süreklere" olarak adlandırılan kesimler Hacı Bektaş Veli dışından, soyları 12 İmamlara bağlanan dedeler grubu olarak Alevilerin önemli bir bölümünü denetim altına almışlardır. Temeli aynı olmakla birlikte, bu Ocakzade kesimi ile Çelebi kesimi arasında uygulamada bazı farklılıklar görülür.

HACI BEKTAŞ VELİ

Hacı Bektaş Veli, 13 yüzyılda yaşamıştır Bu tarih eski bir Vilayetnameye eklenen notta 1209-1271 olarak saptanmıştır. Hacı Bektaş Veli, 1263-1264 tarihlerinde Anadolu'dan Kırım'a geçen Alevi Türkmenlerin başında bulunan Sarı Saltuk'un da müşdidir.

Sarı Saltuk'un beline çelikten değil tahtadan kılıç takılır. Bununla da onun manevi gücü, aydınlatma yeteneği anlatılır. Tahta kılıçla ülkeler fethedilemez ama gönüller fethedilir. Hıristiyanların bile onu ermiş kabul etmelerinin nedeni, onun zor adamı değil, gönül adamı olmasından kaynaklanır.

Anadolu'da Hacı Bektaş gibi ünlü düşünürlerin yetişmesi 13.yüzyıldadır. Çünkü bu çağda gerek tasavvuf, gerek klasik Alevi düşüncesi, Anadolu'da rahatça yayılma olanağına kavuşmuştur. Değişik İslam ülkelerinden gelen bilgiler Anadolu'da yerleşerek görüşlerini yaymaya çalışmışlar, bu durum da Anadolu için bir kazanç olmuştur.

"Veli" Sıfatlı Pir...

Hacı Bektaş Veli'nin adındaki Veli unvanı önemlidir. Alevi felsefesindeki velayet yükünü taşımakla yükümlü en ulu kişiye verilen bu unvan, Anadolu'da Aleviler arasında iki kişilik için kullanılmıştır. Birincisi Hacı Bektaş; ikincisi de Safevi yolundan olan Şah İbrahim... Velilik, Alevilere ve Alevi felsefesine özgü bir olgudur. Halk arasında bu olgunun gördüğü saygınlık nedeniyle Alevi olmayan bazı şeyhler de kendilerine veli dedirtmişler, ya da yandaşları onlara veli sıfatını yakıştırmıştır.

Yunus Emre'nin şiirlerini Mevlana gibi Farsça değil de Türkçe yazması, Alevi yaklaşımının sonucudur... Alevilikte Türkçe'nin egemenliği, Aleviliği benimseyen başka ulusların da en azından ibadet dili olarak Türkçe'yi kullanmalarını gündeme getirmiştir. Bunun en somut Örneği Arnavut Bektaşilerinde ve Kürt Alevilerinde görülür.

Hacı Bektaş Veli'nin, Ahmet Yesevi dervişi olduğu yaygın bir kanıdır. Buradan yola çıkılarak Hacı Bektaş Veli'nin Sünni olduğu kanıtlanmaya çalışılıyor. Hemen belirtelim ki, daha Ahmet Yesevi'nin Sünni olduğu iddiası doğru değildir.

a) Nakşibendi tarikatının bu yoldan çıkmış olması, Yeseviliğin Sünniliğini göstermez. Bazı kaynaklar; Ahmet Yesevi'nin, Hz. Ali'nin oğlu Muhammet Hanefi soyundan olduğunu yazarlar. Böylece, dolaylı olarak Ahmet Yesevi'nin Alevilikle bağlantısı kurulur.

b) Ahmet Yesevi adına görülen hikmet tarzı şiirlerin, onun olduğu kanıtlanmış değildir. Bu şiirlerin birçoğunun daha sonradan yazılmış olduğu bir gerçektir. Ahmet Yesevi'yi Sünni bir Nakşibendi gibi gösteren bu şiirler, Nakşibendiler tarafından biçimlendirilmiştir. Bu nedenle, sonradan değiştirilen metinlere bakarak Yeseviliği koyu Sünnilik olarak göstermek de doğru değildir.

Yeseviliğin Özellikleri

Günümüzde, Türk kültürü üzerine yazılan kitaplarda, Yeseviliğin Sünni nitelikli bir yol olduğu söylenir. ... "Esasen, bu sonraki Nakşibendi müelliflerinin bütün tahriflerine rağmen, Yeseviliğin göçebe Türk muhitlerine intibak ettiği eski Türk paganizminden birçok şeyler aldığı ve ayınlarında - göçebe örfüne uygun olarak—kadınlarla erkeklerin beraber bulunduğu, eski Şamani ayınlarında olduğu gibi, müzik, şiir ve extatique (vecdli) raksların ihmal edilmediği, onların yazılarından dahi istidial edilebiliyor. Esasen, Türklerin eski dini ananelerine bu suretle tetabuk etmese, Yesevlik halk arasında böyle süratle yayılamaz ve İslamlaştırma rolünü asla oynayamazdı. (...)" (Prof. Fuat Köprülü)

Ahmet Yesevi

Ahmet Yesevi (?- 1166), sufi şair ve tarikat müessisi sıfatı ile, Türklerin manevi hayatı üzerinde asırlarca tesiri görülmüş büyük bir şahsiyettir.

Bugün elimizde Ahmed Yesevi tarafından yazıldığı muhakkak hiçbir eser mevcut değildir. Ölümünden asırlarca sonra yazılmış muhtelif tasavvuf kitaplarında, yahut menakıb mecmularında ona isnat edilen bazı sözler, bazı hareketler, birtakım menkıbeler, doğru bir fikir verebilmekten çok uzaktır. Esasen bu eserlerden birçoğunun Orta Asya'da kuvvetli Nakşibendiye tarikatının kuruluşundan ve XV. asırda Osmanlı İmparatorluğu memleketlerine yayılışından sonra vücuda geldiği düşünülecek olursa, bunların, Ahmet Yesevi'yi tamamiyle Nakşibendi görüşüne göre tasvir ettikleri kolayca anlaşılır.

Nakşibendi ananelerinde bile, Ahmed Yesevi'nin zikir meclislerinde kadınlar ile erkeklerin bir arada buldukları da rivayetler vardır ki, Türk göçebe hayatının bir zaruretidir. Yine Nakşibendi kaynakları, eski Yesevi ananelerinde, sığır kurbanı, muhtelif şekillere girip uçmak, münafıkları hayvan şekline koymak gibi, kısmen Türk paganizminden ve kısmen Budizm'den geldiğini bildiğimiz unsurların mevcudiyetini saklayamamaktadır.

Dersim'deki Kızılbaş Kürt aşiretlerinden mühim bir kısmının, bugün bile, Ahmed Yeseviye mensup olduklarını iddia etmeleri, Yesevi propagandasının vaktiyle Anadolu'da ne kadar mühim bir rol oynadığını izaha kafidir.

Prof. Köprülü, Ahmet Yesevi'yi hiç de Sünni göstermiyor. Onun Sünni görüntüsünün 15. ve 16. yüzyıllarda, Nakşibendiler tarafından yaratıldığını açıkça vurguluyor. Ahmet Yesevi'nin kişiliğinin ve görüşlerinin asıl Bektaşî geleneğinde anlatılana uyduğunu belirtiyor.

HACI BEKTAŞ VELİ'NİN YUNUS EMREYE ETKİSİ

Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli'nin daha önce dile getirdiği düşünceleri şiirle halka sunmuştur. Yunus, bir Alevi'dir, hatta ona, propagandacıdır bile diyebiliriz.

Şöyle diyor büyük Pir Hacı Bektaş Veli: "Şunu belirtmek gerek: Kendisini anlamayan (temizleyemeyen) başkasını hiç arıtamaz. Şeriate göre; dona ve tene (elbiseye ve deriye) murdar şey değse, su ile yuyunca hem ten, hem don arınır. Bilgelere (ariflere) göre ise su ile ne don, ne ten temizlenir. Çünkü kendi özünü anmayan yumakla, yunan şey temizlenmez. Ariflerin ibadetleri, tefekkürdür (düşünmektir). Her kim kendini bildi, Tanrı'yı bildi, demektir. Kendini bilmeyen Tanrı'yı da bilemez."

Yunusu Tahrir

Yunus Emre'nin Divan'ına, daha sonradan, onun olmayan bazı şiirlerin, "Yunus" mahlası ile sokulduğu anlaşılıyor. Yunus Emre'yi koyu Sünni gösteren bu şiirler, eski Yunus Divanlarında bulunmaz. Bu durumda, "Çıkmış İslam bülbülleri, öter Allah Allah deyul!" biçimindeki şiirlerin sahte olduğu ortaya çıkar. ... Unutmamalı ki, Yunus Emre'nin "Cennet cennet dedikleri, bir ev ile birkaç huri/ İsteyene ver sen onu, bana seni gerek seni" şiiri 16. yüzyılda Şeyhülislam Ebussuud Efendi tarafından "tam kafirlik" belgesi sayılmış, bu şiiri okuyanların katledilmesi için fetva verilmiştir.

SÜNNİ İLKELERE CEVAPLAR

Cami ve Namaz

Alevilerin bugün camiye gitmedikleri bir gerçektir. Bunun sosyal, tarihi, felsefi nedenleri vardır.

Tarihi Sebep: Bilindiği gibi Muaviye, Hz. Ali'ye düşmandı. İktidara kılıç gücüyle el koyduktan sonra özellikle cuma namazlarında Ali'ye lanet ettirilirdi. Peygamber soyuna yönelik bu saldırılar, samimi Müslümanları yaralıyor, onları camilerden soğutuyordu.

Sosyal Sebep: Camilerde, hutbeler yönetici kesimin çıkarlarını koruyacak biçimde veriliyordu. Hatta, İslamiyet'in görüntüsü bile değiştirilmiş, Müslümanlık, yönetici kesimin çıkarlarının savunması olarak gösterilmeye başlanmıştı. Tabakalar arasındaki sosyal, siyasal, ekonomik çatışmalar bu amaçla kullanılıyordu. Yönetimin denetimindeki camiler, alt katmanlara karşı amansız siyasal, dini, sosyal saldırıların gündeme getirildiği merkezler halindeydi. Alevi tabakalar, böyle bir ortamda ibadet etmenin olanaksızlığını görmüştü.

Ekonomik Sebep: Aleviler, yoksul kesimden insanlardı. Göçebelerden bile çok zengin olanlar, Sünniliğe geçmişlerdir. Alevi halk, yaşayabilmek için çok çalışmak zorunda kalmıştır. Günde beş kez işlerini keserek namaz kılmaları, onları verimsiz olmaya kalmaya mahkum ediyordu.

Felsefi Sebep: Alevi felsefesinde, ibadette içtenlik önemlidir. Bütün ibadetlerin amacı da, Tanrı'ya yönelik kulluğun, Tanrı katından insana geri yansımalarıyla, insanın mükemmel olmasıdır. Eğer insan, inancında samimi ise Yunus Emre'nin dediği üzere ibadetin değişik şekilleri ile kendini meşgul etmesi yanlış bile sayılabilir. Çünkü bu, bir oyalanmadır. Yüreğin, Tanrı ile buluşmasını engelleyen bir oyalanma. ... Aleviler, ceza veya mükafat duygularıyla yapılan ibadetin kulluk olmadığına inanırlar. Hacı Bektaş Veli'nin bu konudaki görüşü, her şeyin içtenlikle yapılması yönündedir. İbadette biçim değil, öz önemlidir. ... Namazı temel alan, namaz kılmayı mutlaklaştıran anlayış ile Alevi anlayışı arasında derin felsefi ayrılık vardır.

Dinsel Sebep: Aleviler için dindar olmanın yolu namazdan geçmez. Namaz reddedilmez ama, ibadet onunla sınırlandırılmaz. Ayrıca, Alevilerin namaza bakış açısı, Sünnilikteki uygulamadan farklıdır. Bunun adı da cem törenidir. Cem, halka namazı diye de adlandırılır. ... Kuran'da namaz kılınış biçiminde bir ifade de yoktur. Söz konusu olan "salat"tır. Salat, namaz değil, Tanrı'yı içten anıp selamlamaktır. Eğer bugünkü anlamda eğilip doğrulma gibi bir namaz biçimi kesin şart olsaydı, bunun Tanrı tarafından biçiminin bildirilmesi gerekirdi. Halbuki:

a) Kur'an'da namazın biçimi yoktur... Nasıl kılınacağı tarif edilmemiştir.

b) Kur'an'da, namazın beş vakit kılınacağına ilişkin bilgi de yoktur.

Namazın bir secde olduğu, Kabe'de putlar önünde eğilmenin bu anlama geldiği de ayrı bir olgudur. İslam öncesinin Araçları da (Müşrikler) bu anlamda namaz kılmışlardır. Bu olgu, diğer bütün dinlerde de bulunmaktadır.

İçki Meselesi

Alevilerin içki içtikleri, bu nedenle İslam'ın kurallarını çiğnedikleri, en eski dönemlerden beri Sünni din adamları ve cahil halk tarafından söylenegelmiştir. ... Bugün artık Alevi olsun, Sünni olsun her kesimden insan alkollü içki almaktadır. İçki içip içmemeyi tartışmak bile anlamsız hale gelmiştir. Alevi-Sünni her kanattan insanlardan içki içenlerin inancı hakkında hiç kimsenin kuşku duymaya hakkı yoktur. Zaten, içki içenleri İslamiyet'in dışına atmaya kalktığımızda, ortada fazla insan kalmayacağı da açıktır. Bugün için, içkinin insanın inancını lekelediğini ya da yok ettiğini iddia etmek, pratik olarak olanaksızlaşmıştır. ... Özellikle bilinmelidir ki eski dönemlerde de Sünni halk arasından önemli bir kesim içki içmiştir. Padişahlar ve onların çevresindekiler, sürekli olarak şarap içmişlerdir. Birçok Osmanlı padişahı şarapçı olarak tanınır. Daha birinci Halife

Ebubekir döneminde ve Ömer zamanında, Arapların ileri gelenleri şarap içiyordu. Bunların en bilinen örneği de, meşhur kumandanlardan Halit bin Velî'fir. Bu anlayışı sürdüren Emeviler zamanında sarayda büyük içki meclisleri kurulmuştur. Abbasiler döneminde şarap, sarayın vazgeçemediği ve görkemli törenlerde içtiği, sıradan bir içkidir. Anadolu'daki Selçuklu devlet toplantılarda, ileri gelenlere *sağraklar*, yani dolular sunulduğu kitaplara geçmiştir) ve ondan sonra kurulan Osmanlı Devleti, şarabı sarayda bol bol tüketmiştir. Divan edebiyatı da büyük ölçüde şaraba övgü üzerine kurulmuştur.

Yalnız, sıradan vatandaşlara yasaklanan bu içki, gizli gizli yine de içilmiştir. Aleviler ise bunu gizli gizli içmek yerine açık açık içmişlerdir. Fakat, Alevilerin açık açık içmeleri, içkiyi bir zevk ve sohbet ögesi haline getirmeleriyle sonuçlanmıştır. Alevilikte, içki kültürü oluşmuş, bu kültürün dışına çıkanlar, içki meclislerinden dışlanmıştır. Böylece toplum, içkiye kendi kendine ilginç bir yasak getirmiştir.

Müslümanlar, İslamiyet'in ilk dönemlerinde şarap içiyorlardı. Şarabın yasaklanması, Uhut Savaşı sonrasına denk düşer. Bu yenilginin getirdiği gerginlik ortamında, Müslümanlar değişik yerlerden saldırılara uğradılar. Müslümanların bazılarının da, bu savaşta yenilginin moral bozukluğu ile davranışlarında anormallik görüldü. Sarhoş olup tatsızlık çıkarırlar, kavga edenler arttı. Hatta İslamiyet'e karşı bir tavır bile belirdi. Bir avuç kalan Müslümanları bu tehlikeli gidişten kurtarmak için, 625 yılı sonlarına doğru da içkiye sınır getirildi.

İçkinin, her haliyle reddedildiğini söyleyenler, Kuran-ı Kerimi ciddi biçimde incelememiş olanlardır. ... Ayetlerde de şarap, insanlara bir hediye olarak vaat edilmektedir. Bu da şarabın reddedilmediğini, fakat, iyi davranışla insanlara helal olduğunu gösterir.

Yine, "İnsan Suresi"nde (576. Sure) 21. ayet, açık açık şaraptan söz eder. Ayet şöyledir: "*Üzerlerinde, ince yeşil ipekli, parlak elbiseler vardır; gümüş bileziklerle süslenmişlerdir. Rablerya, tertemiz şaraplar içerir.*" ... Yine, "Tur Suresi"nde (52. Sure) 23. ayet dolaylı olarak şarap en söz eder: "*Orada; birbirleriyle, saçma söyletmeyen ve ila sokmayan kadehler tokuştururlar.*" Tokuşturulan kadehler, herhalde su veya süt bardağı değildir. Çünkü saçma söz söyletmemeye ve günaha sokmama özelliği vurgulandığına göre, bu tokuşturulanlar, şarap kadehidir. Günah işlemeyen ve saçma söz söylemeyenlerin şarap içebileceklerine dolaylı bir izindir bu.

Görüldüğü gibi, Kur'an'da bile içki içmek kesin olarak yasaklanmış değildir. İçkinin kesinlikle yasak olduğu görüşü, softaların uydurmasıdır. Kesin olarak yasaklanan şey içki değil, içki içtikten sonra kötülük yapmak, kötü söz söylemektir. İşte, Aleviler, içkinin, içtikten sonra sapıtan insanlara yasak olduğunu söylerler ve bunun da Kuran hükümlerine uygun olduğunu belirtirler.

İçkinin cem töreninin bir parçası haline getirilmesi ise, eski Türk yaşam biçiminin ve törenlerinin devam ettirilmesidir. Aleviler, içkiye dolu demişler; böylece kutsal tolu geleneğini cem içine alarak dinsel bir görüntü ile yaşatmışlardır.

Hadis

Sünniliğin birinci dayanağı ayet ise ikinci dayanak noktası, Hz. Muhammet'in söylediği ileri sürülen sözlerdir. Bu sözlere *hadis* denilir.

Hemen belirtelim ki, Hz. Muhammet, kendi döneminde sözlerinin toplanmasını ve yazılmasını yasaklamıştır. Çünkü o, Kuran metinleri varken bunlara gerek duymuyordu. Ayrıca bu sözlerin Kuran metinlerine karıştırılmasından korkuyordu. ... Kuran'la bugün peygambere ait olduğu ileri sürülen sözler (hadisler) arasında hem anlatımda hem de anlamda büyük karışıklıklar vardır. Hatta birbirini yalanlayan yüzlerce hadis vardır. ... İdeolojik alanda egemenliği ele geçirebilmek için, yönetimin özendirilmesi ile yüz binlerce söz uydurulmuştur. Hatta Sünnilik içinde ayrı ayrı anlayışlar, kendini doğrulatacak ve peygambere bağlayacak sözler yaratmışlar ve yarattıkları bu sözlerle mezhepler oluşturmuşlardır.

İmam Hanbel, İmam Malik, Ebu Davut, Buhari, gibi hadis aktarımcıları yüz binlerce hadis arasından (ortalama 100 bin ile 750 bin) kendilerine göre seçtikleri hadislerden bugün sağlam sayılan hadis kitaplarını oluşturdular. Ama bu kişilerle Hz. Muhammet arasında hemen hemen 200 yıllık bir zaman dilimi olduğu düşünülecek olursa hadislerin hiçbirinin güvenilir olmayacağı ortaya çıkar.

Hadislerin yüzde doksan dokuzunun uydurma olduğunu eski büyük hadis toplayıcıları da söylemişler. Dev hadisçi *Darekutni* şöyle diyor: "*Yalan hadisler arasında sağlam hadis, siyah öküzün derisindeki tek tük beyaz kıl kadardır.*" Yine büyük hadisçi *Şube* şöyle diyor: "*Hadisçilerin onda dokuzu yalancıdır.*" *Mugire ed Dabbi* diyor ki: "*Allah'a yemin ederim ki fasıkçılardan çok hadisçilerden korkarım.*" Şube bin Haccac şöyle uyarıyor: "*Hadisler sizi Allah'ı anlamaktan alıkoyuyor.*"

Bu hadis uydurmacılığı zamanla resmileşmiştir. ... Hadis uydurma bilinçli olarak Şam'da Şam'ın ve buranın valisi Muaviye'nin kutsal olduğuna ilişkin sözlerle başlatıldı. Osman'a sırtını dayayan Muaviye, gerek Kuran'a gerek Hz. Muhammet'e ait olduğunu yaydığı sözleri iktidarı ele geçirmek için kullandı.

Peygamberin ağzından örneğin Şam kutsal kent yapılırken İstanbul, cehennem kenti olarak anlatıldı. Sonra İstanbul övdürüldü. ... Türkler ortaya çıkınca, onların kıyamet belirtisi olduğu peygambere söylendi. Türkler güçlenince, Türklerin erdemi dile getirildi. Hep peygamberin ağzından.

Araştırmalar göstermektedir ki Hz. Muhammet tarafından söylendiği kesin olan sözlerin sayısı 750 bin hadis arasında en fazla 30 (otuz) tanedir. ... Hadislerin en sağlam sayılanını bile Hanefi Mezhebi'ni oluşturan Ebu Hanife kabul etmiyordu. Bu yüzden diğer Sünni din adamları, bu Sünni bilgini kafirlikle suçlamışlardır.

Açıkça anlaşılmalıdır ki Sünniliğin hadise dayanılarak oluşturulan kurallarının bu ayağı sağlam değildir. Bu nedenle gerek Alevilere, gerek diğer topluluklara saldırı içeren ve Sünni mezhepleri haklı gösteren hadislerin tümü uydurmadır. Örneğin "Kaderiler benim ümmetimin Mecusilerdir. Onları gördüğünüz yerde öldürünüz." biçimindeki kesin kabul edilen hadis, Hz. Muhammet'ten 200 yıl sonra ortaya çıkacak olan Kaderiye akımı ile ilgilidir. Bu hadisin doğru olması olanaksız olduğu halde egemen kesimler, halkın muhalefetini kırmak için buna benzer uydurma hadisleri kullanarak kitleleri kandırılmışlar ve soymuşlardır. Günümüzde tutucu dinciler (şeriatçılar) bu yalan hadislere Kuran ayetleri gibi sarılmaktadırlar. Yalan üzerine kurdukları sistemlerini yalan sözlerle sürdürmeye uğraşmaktadırlar. Bunlar, hadislere karşı çıkanları dinsizlikle suçlamakta, aklın ve bilimin kullanılmasını engellemek için her yolu denemektedirler. Aleviler, peygamberin akla, mantığa, iyiliğe, güzelliğe uyan sözlerine sahip çıkmışlar, ilkel ve çağdışı uydurmaları da reddetmişlerdir.

Ramazan Orucu

Sünnilikte imanın şartlarından birisi olarak da ramazan ayında oruç tutmak gösterilir. ... Oruç, yalnız Müslümanlıkta değil bütün dinlerde şu ya da bu ölçüde yer almıştır.

Yahudilikte oruç bir günle sınırlıdır ve 24 saatliktir. Hıristiyanlıkta da oruçla ilgili bilgiler ve buyruklar vardır. ... Bu dinlerde oruç genellikle yapılan bir hatadan dolayı af dilemeyi içerir ve kefaret niteliklidir. ... En eski dinlerden olan Mecusilikte (Zerdüştlük) oruç insanın kendini arıtmasının bir biçimi olarak yer alıyordu. Yine Sabiilikte oruç kendini kötülüklerden arıtmanın bir yolu olarak vardı. ... Mani dininde orucun büyük önemi vardı ve 12. ay oruç ayı idi. Vedalardan çıkan Hint dini Brahmanizm'de oruç neredeyse insanın kendisini açlıktan öldürmesi derecesinde önem kazanmıştı. Budizm bunu oldukça yumuşatmış ama orucu temel tapınma yollarından birisi olarak kabul etmiştir.

Oruç, Araplar tarafından putperestlik döneminde yine Ramazan ayı içinde tutuluyordu. Yahudilerin orucu olan 10 Muharreme denk düşen günde de 1 gün oruç tutuluyordu. ... Ramazan ayında oruç tutulması, 624 yılının Şaban ayında zorunlu hale getirilmiştir. Bu zorunluluk "Bakara Suresi"nin 183. ve 184. ayetlerinde yer almaktadır. Yalnız bu sure okunduğunda görülecektir ki Ramazanda emredilen oruç kişiyi doğru yola sokmak amacını güder ve onun yapacağı yanlışlara karşı bir diyet gibi takdim edilir. Bu uygulama Yahudilikteki kefaret oruçlarına son derece benzer.

Kur'an'da yalnız Ramazan orucu olduğu biçimindeki çok yanlış bir şartlanma vardır. ... Kuran incelendiğinde, görülmektedir ki, inanca bağlı olarak önerilen oruç için süre verilmemektedir. Bu konuda kullarına zorluk önermeyen İslam Tanrısı'nın tavrı dikkate alınırsa, Ramazan ayında 30 gün oruç tutmanın Kuran'ın anlayışına da uymayan bir külfet olduğu hemen anlaşılır. Ramazan orucunun İslam'ın temel şartı gibi gösterilmesi ve bu orucu tutmayanların inancının eksik olduğu ise hiçbir ciddi temele dayanmayan şeriatçı uydurmasıdır. Kuran, Müslüman olmanın koşulunun Ramazan orucu tutunmak gibi bir şartı olduğunu hiçbir ayetinde dile getirmez. Hatta bunu dolaylı olarak bile söylemez.

Hac ve Kabe

Bugün Müslümanların Sünni kesimi, Hacca gitmeyen Müslüman sayılmayacağı gibi bir iddiayı yüzyıllardır söyler dururlar. Hacca gitmek, Müslümanlıkta ortaya çıkmış değildir. Hac olgusu müşrikler döneminde bütün canlılığı ile yaşıyordu. Hatta peygamber bu tapınma biçimini olduğu gibi İslamiyet'e aktardı.

Bu tapınağın İbrahim Peygamber tarafından yapıldığı da tarihi gerçeklere uymamaktadır. Bu konuda elde hiçbir belge yoktur. Sadece Müslümanların yarattığı bir söylence vardır. Bu söylenceyi yaratanlar tarih bilgisinden yoksun oldukları için o zamanki cahil kesimi de inandırabilmişlerdir. ... Tarihi kaynaklar, İbrahim Peygamberin İsa'dan 1900 yıl Önce yaşadığını belirtmektedirler. Bu durumda Hz. Muhammet ile İbrahim peygamber arasında en az 2500 yıllık bir süre olduğu ortaya çıkıyor. Arabistan gibi ilkel kabile toplumunda, her boyun ayrı bir putu, her bölgenin ayrı bir tapınağı olduğu bir yerde, bir tapınağın 2500 yıl ayakta kalması mümkün değildir. Zaten Kabe, 4 duvardan ibaret bir kapı idi ve çatısı bile yoktu. Malzemesinin ilkelliği nedeniyle kısa zamanda yıkılmaya yüz tutuyor, Araplar bunu onarıyorlardı. Böyle bir yapının 2500 yıl ayakta kalması maddi olarak da mümkün değildir.

Ama Arapların putperest dönemde burada tapındıkları ve bunun putperestler tarafından çok kutsal bir yer bilindiği bir gerçektir. Hatta burası o kadar kutsaldır ki çevresinde savaş bile haramdır. Bu yüzden adı da *Mescid-i Haram*'dir. Burada kurulan panayır ve ticari ilişki, Kabe'nin daha bir kutsallaştırılmasını ve putperestler tarafından korunmasını gündeme getirmiştir. Böylece şunu diyebiliriz ki Kabe ancak Mekke'de bir ticaret kesiminin ortaya çıktığı, buraya kervanların gelip, konaklamaya başladığı zamanlarda yapılmış bir tapınaktır ve İbrahim Peygamber dönemine uzanan bir niteliği yoktur.

Kabe'de daha önce yapılan tapınma sırasında bu yapının çevresinde tur atılıyordu. Çıplak yapılan dönüş sırasında, eskiden dört duvarda bulunan dört taşa dokunuluyordu.

Kabe'de putperestler Hübel adlı putu saklıyorlardı. Hübel en saygın puttu. Zamanla başka boylar da buraya kendi putlarını getirip yerleştirmişlerdi. Ama tarihi kaynaklar, Kabe'nin Hübel'e makam için yapıldığını ortaya koymaktadır. ... Hübel'in kökeninin Arabistan olmadığı, bunun kaynağının İbrani (Yahudi) dinindeki Habil olduğu ve bu sözcüğün bozulmasından Hübel adının çıktığı ileri sürülmektedir. Bu putun adı Tevrat'ta *Baal* olarak geçmektedir. Ve Baal Suriye'de, Irak'ta, Filistin'de en fazla tapılan ilahlardan birisidir. Bu puta Mezopotamya'da ve Babil'de *Bel*, Filistin'de, Finike'de, İbranilerde Baal adı verilmişti ve buralardan Arabistan'a gelerek Arapların en ulu putu olmuştu. Arapların ıkkelliği yüzünden diğer yerlerde önemini yitiren bu put, Araplar tarafından bu topraklarda sıkıca korunmuş ve Kabe onun mekanı olmuştur. Hatta Kur'an'da bile Baal sözü beş kez kullanılmıştır.

Mekke'nin ekonomik önemine ve yönetim merkezine bağlı olarak öne geçmesiyle birlikte buradaki tapınak da öne geçmiş ve diğer bölgelerdeki Arap putları da Kabe'ye getirilerek kutsallık sürdürülmüş ve etkisi genişletilmiştir.

Hac olgusu, İslamiyet'ten sonra da hemen hemen eski özelliğini korumuştur. Bugün Hac tapınması, İslamiyet'ten önceki gibi ayakta, Kabe'nin çevresinde dönülmekte, Karataş'a el sürülerek onun kutsal olduğu benimsenmektedir. Burasının Allah'ın Evi olduğu söylenerek, gerçekte Kur'an'da yeri yurdu belli olmayan Allah, belli bir yerle de sınırlandırılmakta ve böylece de bir çelişki ortaya çıkarılmaktadır.

Aleviler, yukarıdaki nedenlerden dolayı Kabe'ye gitmeyi gereksiz görürler ve Allah'ın mekanının ancak insan kalbi olabileceğine inanırlar. Bu nedenle, insan kalbi kazanmayı hacca gitmek olarak anarlar.

Çıplak Tavaf

Araplar Kabe'yi çıplak halde tavaf ederlerdi. Bu durum 631 yılında yasaklanmıştır. ... Yine müşrik Araplar Kabe çevresinde kurban keserler, bu kurbanların kanını da Kabe'nin duvarına sürerlerdi. Bundan amaçları ilahın hoşuna gitmek ve hayır kazanmaktı. Kuran, bu şekilci ibadeti sakladı. ... Bu kurban kanını sürmek geleneği günümüzde de görülüyor.

Araplar Kabeyi Yaktılar

Kabe'nin kutsallaştırılarak çevresinde savaş yapılmasının engellenmesi burayı *Haram Mescid* (kavganın yasak olduğu tapınak) haline getirdi. Böylece orası tüccarlar ve kervancılar için güvenli hale getirildi. Dört ayında kutsal ilan edilmesi ile savaşları belli bir süre ertelemek mümkün oldu. Böylece ticaret gelişti ve Arabistan'ın dünya ile güçlü bağları oluştu. Müslümanlık gelişip devlet dini olunca, Emeviler Arap emperyalizmini yaygınlaştırdılar. ... Bu süreçte amaç, mal, köle, toprak kazanmaktı. Bunun yolu da iktidarı elde tutmaktan geçiyordu.

Meleklerle İnanç

Müslümanlıktaki temel ilkelerden birisi de meleklerle inançtır. Melekler, soyut varlıklar biçiminde tasarlanmıştır. ... Melekler, başlangıçta yer ve gökte var olduğuna inanılan iyi ve kötü ruhların zaman içinde biraz değişime uğraması ile oluşturulmuş dinsel kavramlardır.

Meleklerle inanış Mecusilikte de etkilidir. Bu dinde İslamiyet'teki Cebrail'in görevine benzeyen bir görev yapan Vohu Manah vardır. Bunun daha eskilerdeki adı Ameşe Spantes idi. ... Sabiilerde ise Cebrail biçiminde anlatılan melek zaman zaman yaratıcı durumunda da ortaya çıkar.

Melek kavramı, bütün dinlerde şu ya da bu biçimde yer alan bir olgudur. İnsanlığın genel gelişim evresinde bilgi ve algılama süreçlerinin basit ve doğaya bağlı olduğu dönemlerde yarattıkları hayali kavramlardır. Bunların, eski tanrıların bir devamı olduğunu da görmek gerekir. İnsanoğlunun toplumsal yaşamdan kendi hayatından aldığı olumlu ve olumsuz kavramları, melek adı altında soyutlaştırdığı da ayrı bir görüştür. Bugün bilim ve akıl, bunların gizlerini çözdüğünden, bunlara inanmamanın dinsizlik olduğunu söylemek, anlamsız hale gelmiştir.

Ahret İnancı

İslamiyet'teki cennet ve cehennem inancı, başta Yahudilik olmak üzere, bölgede ortaya çıkan eski dinlerdeki öte dünya inancının sürdürülmesinden başka bir şey değildir. ... Cehennem inancı kötülük ve karanlık inancının gelişmiş biçimi olup başlangıçta kötü ruhların ve kötülük Tanrılarının mekanı olarak tasvir edilmişti. Daha sonraları, dünyadaki inançsızların ruhlarının gideceği yer olarak tanımlandı. Cehennemdeki melekler de eskiden yeraltı Tanrılarının görevlerini üstlendiler. Cehennem sözcüğü, İbrani kaynaklıdır. Burası Kemanilerin Tanrısı Baal'e adanan çocukların yakıldığı vadinin adıdır. Dünyada bulunan vadinin adı, tek Tanrılı dinlerde, yeri belli olmayan bir Tanrısal mekana dönüştürülmüştür. Cehennem böylece ortaya çıkmıştır.

Cennet ise başlangıçta ışık, güneş ve genelde gök Tanrılarının mekanı olarak tasvir edilmiştir. Cennet, bütün dinlerde genellikle göksel bölgelerde anlatılmıştır. İslamıkta da cennet göklerin ötesinde, son sınırdadır. ... Cennet, sözcük anlamı

olarak bahçe demektir. İbrani cennet Aden (Eden) derler. Bu da eski Babil dilinde Edinu'dan türemiştir. Edinu ise bahçe demektir. İslam, bütün dinlerde bulunan cenneti bu yoldan almıştır.

Kuran'da anlatılan cennet içinde insanların yaşadığı güzel bir bahçeden başka bir şey değildir. ... Aleviler, cennet ve cehennemi bu dünyadaki iyi ve kötü oluşlar, durumlar olarak yorumlarlar. Bu yorumla, eski çok Tanrılı din geleneğinden ayrılır ve bu olguyu dünyalaştırırlar.

ŞAH İSMAİL (HATAYI)

İran'da, Türk boylarına dayanarak Safevi devletini kurmuş olan Şah İsmail (Alevilerde bilinen adıyla Hatayi), güçlü bir ozan ve *mürşid* (önder) olarak Alevi kimliğinde çok önemli bir yere sahiptir. Alevilerin dinsel törenleri (Cem ayini) sırasında okunan nefeslerin en önemlileri Hatayi'dendir. Kendisine "Şah Hatayi" de denilir... 1486 yılında doğup 1524 yılında ölen Şah İsmail, kitaplarında Erdebil Şeyhi diye adı geçen Safiyüddin'in soyundan gelir. Şah Safi'nin soyundan gelenlere Safevi denilmiş, Şah İsmail'in kurduğu devlete, bu nedenle Safevi Devleti adı verilmiştir.

Şah İbrahim

Anadolu Alevilerinin erkanı (yol ve yordamı) ve felsefesi ile Safevi felsefesi ve yolu başlangıçta aynı idi. Bu etki, özellikle eski kaynaklarda, Şeyhlerin Şahı unvanı ile anılan ve bugün Alevilerin Şah İbrahim Veli dedikleri İbrahim zamanında artmış görünüyor. ... Şah İbrahim, Hoca Ali'nin oğludur. Piriği 1428-1447 yılları arasındadır. Hoca Ali zamanında, Anadolu Alevi kesimi arasında çıkan çalışmalar, Şah İbrahim zamanında, kuvvetlendi, yayıldı. Anadolu Alevileri, bu ocağa aktı. Hacı Bektaş Ocağının yanında, Anadolu'da ikinci ve kuvvetli bir ocak oluştu.

Bu ocak, Alevi düşüncesini, doğrudan doğruya iktidara getirmeye çalışmıştır. Siyasi içerikli ve militan tavırlı Safevi Aleviliği Osmanlı baskısı altındaki Türk köylü ve göçebeleri arasında hızla yayıldı. Şah İbrahim'den sonra posta geçenler, Aleviliğin dinsel yönünü ikinci plana indirip siyasal mücadeleye giriştiler.

Şah İsmail, Harput ve Diyarbakır'ı aldı (1507). Saltanatını kuvvetlendiren İsmail, Aleviliğe aşırı derecede bağlandı. Sünni mezheplere karşı şiddet kullandı. Camilerde ilk üç halifenin lanetlenmesini emretti. Komşu devletlerde, özellikle taraftarlarının çok olduğu Anadolu'da, Alevi propagandasına girişti. ... Anadolu'da Yavuz Sultan Selim tahta geçince, Alevilere karşı saldırı başlattı ve saptarılan Alevilerin çoğunu öldürttü. Sonra da İran seferine çıktı. Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim 1 Ağustos 1514'te Çaldıran'da karşılaştılar. ... Yapılan savaş, Şah İsmail'in yenilgisiyle sonuçlandı. 1. Selim, Tebriz'e geldi. Azerbaycan, Diyarbakır ve Doğu Anadolu, Osmanlı ülkesine katıldı.

Şah İsmail, 1524 yılında ölünce yerine oğlu Şah Tahmas geçti. Artık iktidar olan ve kuvvetli bir devlet kuran Alevilik, egemen olmanın şansını yaşamaya başladı ve kısa süre sonra da tutuculaştı. Devleti kuran Kızılbaşlar; yönetimden dışlanmaya başladılar.

Şah İsmail, Türk Kültürünü Yaşattı

Şah İsmail zamanında, İran'a, Türk kültürü egemen oldu. Türk unsurların olağanüstü ilgi görmesi, Anadolu'dan İran'a alt katmanlar arasında büyük göç dalgasının doğmasına neden oldu. Osmanlı Devleti bunu engellemek için elinden gelen bütün yasaklamaları uygulamaya koydu.

Şah İsmail zamanında, İran'da sarayın resmi dili Türkçe oldu. Devletler arası yazışmalarda Türkçe kullanıldı. Osmanlı sarayında "kaba Türk" "akılsız Türk" "eşek Türk" diye horlanan Türkler, Şah İsmail'in yanında baş köşede idi. Yönetim kademeleri, halktan insanların elindeydi.

O dönemde, mollaların yerini dedeler almıştı. Şah İsmail zamanında, İran Şiiliği baskı altına alınmış ve Türk kültürünün bugünkü Anadolu'da yaşayan Aleviliğin benzeri bir sistem saraya kadar girmişti. ... Safevi Devleti, 1736 yılına değin yaşadı. Fakat 17. yüzyılın başlarından itibaren saray, Şii Acem mollaların etkisinde kaldı. Türk Aleviliği baskı altına alındı, eritildi ve yok edildi. Acemlerin, İran'da egemen olmasından sonra ise buradaki Alevilik iyice içi dış edildi.

OSMANLI DÖNEMİNDE ALEVİ BAŞKALDIRILARI

Halk katmanlarının alt kesimlerinden oluşan Alevi toplulukları, tarih boyunca, buldukları ülkelerdeki iktidarlara mücadele etmişlerdir. Anadolu Alevileri ise kuruluşunda etkin biçimde görev aldıkları Osmanlı Devleti'nin hedefi haline gelmişlerdi. İktidarla halk arasındaki çatışmanın yansımaları olan bu durumu ihanet gibi algılamak doğru değildir. Alevilerin, İran'daki Alevi yönetimine sempatici olduğu kesindir. Çünkü o devletin de kurucu gücü Anadolu Alevisi dir. Ayrıca, bu sempati işi tersten de olmuştur. İran'daki Sünni kesimlerden de Osmanlı'dan destek ve yardım görmüşlerdir. Bunun böyle olduğunu, Osmanlı sarayından yazılan fermanlar açıkça gösteriyor.

Osmanlı yönetimi, bu çoğunluğun baskı altında tutulması için gizli ve açık bütün baskı yöntemlerini kullanmıştır. ... Osmanlı yönetiminin en muhteşem dönemi sayılan 16. yüzyıl, Anadolu insanının, özellikle de Alevilerin kan kustuğu bir çağdır. Aleviler, içlerine casus dahi sokularak saptanıyor. Adları bir kere yazılıyor. Deftere adları yazılanlar daha sonra öldürülüyorlar.

Yani, " defterleri dürülyör". Alevilerin Anadolu'da yok edilmeleri için Osmanlı yönetimi elinden gelen bütün uygulamaları gerçekleştirmiştir. Korunaksız köylüler üzerinde kurulan dört yüz yıl öncesinin bu terörü karşısında, yaşama mücadelesi veren Aleviler, sıkı bir içe kapanma yolunu seçmişler; kentlerden, ulaşım noktalarından uzaklaşmışlardır.

Osmanlı yönetiminin katliam defterlerine adları yazılmasın pek çok Alevi de yolunu bırakmış, Sünni görünmüş, daha sonra da Sünnileşmiştir. Böylece, Anadolu'da çoğunluktaki Alevi nüfusu azınlığa inmiştir. ... Azınlığa dayanan, bir azınlık iktidarı olan Osmanlı yönetimi, bir yandan gericilere, bir yandan Hıristiyan dönemlere dayanarak Anadolu'yu kasıp kavurmuştur. Bunu en iyi saptayanlardan birisi Mustafa Kemal olmuş, Osmanlıya karşı, Alevilerin tutumuna benzeyen amansız bir öfke duymuştur. Bu nedendendir ki, günümüz gericileri Atatürk'ü birinci düşman sayarlar. Bu nedendir ki günümüz Alevileri kendilerine beş yüz sene kan kusturan Osmanlı'yı yere seren Atatürk'ü candan severler.

Bu baskı ve zulüm karşısında Anadolu Alevilerinin önemli bir kitle halinde Cumhuriyet Devrine kadar ulaşmaları da tam bir mucizedir. ... Bu kitlenin bir arada tutulmasında, geliştirilen özel ibadet cemin ve dedelerin aktardığı geleneksel Alevi kültürünün de büyük etkisi olmuştur.

İsyanların Özellikleri

16. yüzyıldaki Alevi isyanlarının en büyük özelliği, yerel olmasıdır. Bulunduğu bölgede güçlenen Alevi liderleri, devletin yoğun baskısına uğruyorlar, bu da onları başkaldırmaya itiyordu. ... 16. yüzyıl kır isyanlarının hemen hemen tümünde asıl güç Alevilerdir. ... Bu ayrı baş çekmelerde, Alevi ocakları arasındaki çekişmenin de etkisi olmuştur. ... Osmanlı devletinin yoğun baskısı ve bir türlü yenilmemesi, Alevilerin sürekli kırımları 18. yüzyıldan itibaren Alevi isyanlarının sonunu getiriyor. Alevilerin yoğunluğunun azalması ve birbirlerinden bile koparak küçük birimler halinde içe kapanmaları Alevi başkaldırıları yok ediyor.

ATATÜRK'LE İLİŞKİ

Cumhuriyetin kurulmasından sonra, Aleviler, Osmanlı devleti döneminde asla görmedikleri bir rahatlama içine girdiler. Devlet, resmen yürüttüğü baskıyı sona erdirmişti. Bu durum, Aleviler arasında Atatürk'ün Hacı Bektaş Veli ile özdeşleştirilmesine kadar uzanabilen bir Atatürk sevgisi doğmasına neden oldu.

Burada, Dersim İsyanı ve Atatürk'ün Alevilere karşı tutumu üzerine de bazı açıklamalar gerekir. Dersim İsyanı, Atatürk rahatsız olduğu bir dönemin olayıdır. Kendisi, bu isyanla bizzat ilgilenememiş, Başbakan Celal Bayar ile General Abdullah Alpdoğan, Dersim'de bir kırım gerçekleştirmişlerdir. İki yılı bulan aşiret ayaklanmaları, bölgede feodal yapıyı kırmaya çalışan hükümete direniş biçiminde ortaya çıkmış ve gelişmişti. ... Dönemin gazetelerini tarayarak yaptığım araştırmada, devlet tarafından, Dersim İsyanı'na bir Alevi hareketi gözüyle bakılmadığını gördüm. Devletin bu başkaldırını bastırırken takındığı tavır, Alevileri ezmek tavrı değil, aşiret ayaklanmalarını ne olursa olsun bastırarak, cumhuriyet yasalarını bölgeye egemen kılmak tavrıdır. Elbette, bura halkının Alevi olması, hükümetteki tutucu bakanların ve geri kafalı bazı subayların zalimce davranmasını gündeme getirmiş olabilir. Çok vahşi cinayetler işlenmiştir; bu doğrudur. Fakat, bunun suçunu o sıralar ciddi biçimde hastalıkla uğraşan Atatürk'e yıkmaya kalkışmak yanlış olur.

1938 Ağustos'unda bastırılan isyanın lideri Seyyid Rıza da Alevilik eylemcisi olarak ortaya çıkmamıştır. Dersim olayı ne denli acı olursa olsun, Alevilerin Mustafa Kemal'e duydukları sevgiyi yok edememiştir.

ALEVİLERİN ETNİK KİMLİĞİ VE KÜRTLER

Alevilik, İspanya'dan Hindistan'a kadar uzanan İslam coğrafyasının her yanında değişik biçimlerde var olmuştur. Bu anlamda belli bir coğrafyaya veya millete mal edilemez. Yani, Alevilik genel anlamda etnik değil kültürel bir yapılanmadır. Arap, Berberî, Kıptî, Acem, Türk, Arnavut, Hindu, Afgani vb... değişik milletlerin içinden kitleler, Aleviliği benimsemişlerdir. Fakat, her coğrafyada her millet içinde Aleviliğin değişik biçimde algılandığı, uygulandığı da bir gerçektir. Bu inanç/kültür yapısı, Türk milleti tarafından da kendi milli kültürü ile harmanlanarak benimsenmiş ve bugünlere kadar taşınmıştır.

Kürt ilişkisi Nedir?

Türkiye'de son 20 yılda öne çıkan tartışma konulardan birisi de Kürtlerle Alevilik arasındaki ilişkinin ne olduğudur. ... Özellikle PKK eylemlerinin başlamasından sonra bu konu çok alevlendi. PKK hareketinin öncü kadrosu, Alevileri de yanlarına çekebilmek için zorlama yorumlara gittiler. Bunların ideologları, "Alevilik, Kürt uygarlığının ürünüdür! (Cemşit Bender)" gibi hiçbir temeli bulunmayan görüşler de ileri sürdüler. Bu iddialar, Alevi toplumu arasında da yankı buldu. Özellikle de Doğu ve Güneydoğu bölgesindeki Aleviler, PKK ideologları tarafından üretilen, "Aleviler Kürt'tür!" iddiasını yer yer kabullendiler.

Gerçekten de Doğu bölgelerimizde önemli miktarda Alevi nüfusunun bulunması ve bunların önemli bir kısmının Kürtçe de konuşuyor olması, bu iddiaya dayanak yapıyordu. Buna bağlı olarak PKK, öncelikle yurt dışında olmak üzere, Alevileri örgütlemeye başladı. Avrupa'daki Aleviler buna tepki gösterdiler ama PKK, Kürdistan Yurtseverler Birliği gibi bir dernek bile kurdu. Bu Kürtçü yaklaşıma, geri kalan Aleviler karşı çıktılar ve kendi derneklerini, federasyonlarını kurdular. Türkiye'de ise PKK yandaşları, Kürt-Alevi bağlantısını işlemeye devam ettiler. Böylece, halkçı, eşitlikçi, dayanışmacı Alevi felsefesini, kendi ideolojik söylemlerinin kaldırıcı haline getirmeye çalıştılar.

Acaba bu iddiaların tarihsel, sosyal, kültürel bir temeli var mıdır? ... PKK ideologları; Ortadoğu kültürlerinin tümünü Kürtlere bağlamak gibi bir ütopyanın peşindeler. Fakat, eski yazılı kaynaklarda Kürt adı geçmemektedir. Milyonlarca çivi yazısıyla yazılı tablet ele geçirildiği halde, Sümer, Asur, Med, Akad, Urartu, Süryani kültürlerinde bu isim yer almamaktadır. Eski Grek tarih ve coğrafyalarında da Kürt adı geçmemektedir. Yazılı kültürün en yoğun ve en eski olduğu Mezopotamya çevresinde bu ismin bulunmaması, Kürtlerin yüksek kültürel çevreden uzakta kaldıklarını ve siyasi-askeri olarak bir etkilerinin bulunmadığını gösterir. Gerçekten de Kürtlerden söz eden kaynaklar İlk Çağ kültürlerinden çok sonra görülür. Bunlardan Arap kaynakları çok az olarak Kürtleri anıp "Cebel bölgesinde" (dağlık yerlerde) yaşayan topluluk olarak söz ederler. Ebul Farac Tarihi'nde soygunculukla geçinen bir topluluk tasvirini karşımıza çıkar.

Belgeleri incelediğimizde; bu kavmin yaşadığı yerin bugünkü Türkiye-İran-İrak sınırlarını kapsadığını anlamaktayız. ... 19. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu içindeki azınlıkları ayaklandırmak için onlara milli bir kimlik giydiren batılı oryantalistler, Kürtleri de ayrı bir millet göstermek için, onlara bir tarih ve köken aramaya başladılar. Bunun sonucunda Kürtleri Asurlulara, Medlere, Ermenilere, Gürcülere dayayan iddialar ortaya atılmış ama bu iddialar başka araştırmalarla çürütülmüştür. ... Arap ve Fars kökenli kaynaklarda Kürtler; yaşama biçimlerinden dolayı olsa gerek, çok olumsuz biçimde anlatılmaktadırlar. ... Kürt aşiretleri, çapul-yağma işinde ileri gittikleri ve kontrol edilemedikleri için, kötü gözle görülmüşler ve egemen milletlerce aşağılanmışlardır.

Kürtlerin kökenini tarihin derinliklerinde bulamasak bile, bunun sebebi, Kürtlerin dağlık bölgelerde yalıtılmış bir hayat sürmeleri ve yazıyı kullanıp eser bırakacak duruma gelmemeleridir. Çobanlıktan öteye gidemeyen ekonomik düzeyleri ile bölge kültürlerine vericilik yapamamışlar ve bu yüzden de isimleri kaynaklarda yer almamıştır.

Ancak İslamiyet'ten sonraki süreçte Kürtlerden tek tük söz eden eser bulunmaktadır. Yani, değişik aşiretlerden oluşan böyle bir kavmin varlığı bir gerçektir. Kürtlerin kökenini Türklere bağlama çabası, bilim dışı bir yaklaşımdır. Bunların zaman içinde Irak ve Suriye'ye doğru göç ederek oralarda da yeni yeni aşiretler oluşturdukları anlaşılmaktadır. Lakin, bütün bu aşiretler, bölgedeki imparatorluklar arasında doğal sınır oluşturan dağlık bölgelerde yaşamışlardır. Bu yüzden de Kürtler, "tarih boyunca" "sınır kavmi" olmuşlardır, bağımsız bir devlet yaratamamışlardır. Bunların tampon bölgelerde, bir o tarafla bir bu tarafla silahlı güç birliği yaptığı anlaşılmaktadır. Kürt aşiretlerini, devletler, paralı asker olarak da kullanmışlardır. ... Örneğin, 1240 yılında Adıyaman dolaylarında patlak verip Amasya'ya kadar uzanan Babalılar ayaklanmasında, Selçuklu yönetimi bu Kızılbaş Türkleri bastırmak için Kürtlerden de yararlanmışlardır.

Kürtçe denilen dil de Farsça'ya yakındır ve Hint-Avrupa kökenlidir. Bu dilin içinde Farsça, Türkçe, Arapça kelimeler çok fazladır. Bu sözcükler, bölgesel söyleyişlerle değiştirilerek Kürtçe yaratılmıştır. Bu yüzden de Kürt olduğu kabul edilen aşiretler, arada coğrafi farklar var ise birbirlerini anlayamamaktadırlar. Bu lehçeler şunlardır: Kuzey bölgelerinde konuşulan Kurmanci, çoğunluk lehçesidir. Irak Süleymaniye civarında olan orta bölge Kürtçe'si yani Sorani lehçesi. Üçüncüsü de batı İran hattında kullanılan Kelhuri lehçesi.

Kürdistan terimi, Kürtlerin yaşadığı dağlık bölgenin adı olmuştur ve tarih içinde siyasi bir taksimatı hiçbir zaman temsil etmemiştir. Yani, Kürdistan adıyla ne bir devlet ne de bir beylik kurulmuştur. Bu yüzden günümüzdeki Kürtçü siyasetçilerin Kürdistan adlı siyasi harita oluşturmaları, tamamen kendi niyetleri ile sınırlıdır. ... Osmanlı Devleti ancak 1840'ta, Doğu'daki mülki bölümlerde beş livaya (sancak/vilayet) Kürdistan adı vermiş, daha sonra buralar Vilayet-i Amid (Diyarbakır Vilayeti) adı ile gösterilmiş, 1908'den sonra ise Vilayet-i Şarkiyye (Doğu İlleri) diye anılmıştır.

Sarı Kürt Var mı?

Kürtler, İrani tiplidirlir ve esmerdirler. Halbuki onlarla iç içe yaşayan ve Sarı Kürtler olarak bilinen bir başka insan tipi daha vardır. Doğu bölgelerimizde görülen bu Sarı Kürt gerçeğini de açıklamak gerekiyor.

Ku-man (sarı insan) ve *Kıfsak /Kıfçak/Kıpçak* (Sarı Saka) diye adlandırılan Türk halkları Hazar'dan Karpatlara kadar uzanan bölgede MÖ. 700. yüzyıldan itibaren egemen idiler. İskitler (Skidi/Skif, Saka/Sak) de denilen halkın Türk kimlikli olduğunu bugün tarih bilimi ortaya koymuştur. Zaten İtil-Ural hattında, Türk varlığının MÖ 3-2 binlere kadar uzandığını da Rus tarihçiler tespit etmiş bulunuyorlar.

Özetle; Sakalar; Hunlar; Gök Türkler; Anadolu topraklarına Oğuzlardan çok çok önce girmişlerdir. ... İşte Batılı araştırmacıların bilinçli olarak Sarı Kürt diye gösterdiği insan tipi, MÖ 7. yüzyıla kadar uzanan bir süreçte bu bölgeye gelen Sarı Türklerdir. Batılı emperyalizmin etnik yapılardan millet etme projesi gereğince Doğu Anadolu'daki bu sarı Türkler, Kürt nüfusa dahil edilmek istenmiş ve bu başarılmıştır da.

Doğu'nun Toprak Düzeni

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi, 1514'ten sonra Osmanlı Devleti'nin yönetimi altına alınmıştı. Bu adım, Çaldıran Savaşı ile pekiştirilmiştir. İran'daki Türk devleti Safeviler ile Anadolu'daki Türk devleti Osmanlılar arasında, bölgenin dağlık kesimi bir tampon bölge idi. Kürtler de devlet otoritesinin zayıfladığı bu bölgede yaşıyorlardı.

Osmanlı Devleti, İran'daki rakip devleti alt edebilmek için bölgedeki Kürt aşiretlerden yararlanmak yoluna gitti. Bitlis Beyi İdris'in örgütlediği Kürt aşiret reisleri ve beyleri, Osmanlı Devleti ile işbirliğine gittiler. Bunlar, Şafii mezhebinden Sünni Kürtler idiler. Sünni Osmanlı yönetimi ile birlik olup Kızılbaş (Alevi) Safevi Devletine karşı savaşıyorlardı. Yavuz Sultan Selim, yayımladığı ferman ile 33 Kürt beyine derebeylik hakkı veriyordu. Bu hak ile, aşiret beyleri, buldukları köyün, kasabanın veya şehrin sahibi oluyorlardı. Toprak, beyin mülkiyeti oluyor, o da bu mülkiyeti çocuğuna veya çocuklarına bırakabiliyordu.

Halbuki, Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalan bölgesinde "miri toprak sistemi" hakimdi. Bunun anlamı, toprağın, devlete ait olması idi. Yani, toprakta böyle geniş veya kalıtsal bir mülkiyet sisteminin kabul edilmemesi idi. Osmanlı Devleti, bu sistemi sadece Kürt beyleri için kaldırmıştı. Bunun için de onlardan istediği bir şey vardı: Kızılbaşlara karşı kılıçlarını kullanmaları. Kürt beyleri de bu işi seve seve kabul etmişlerdi.

Yavuz Sultan Selim'in Kürt beyleri ile yaptığı anlaşmanın Aleviler açısından yarattığı sonuç, çok acı olmuştur. Çünkü, padişahın yetki ve güç alan Kürt beyleri, bölgedeki Alevi boylarını düşman ilan etmişler ve kılıçlarını onlara karşı da kullanmışlardır. ... Yavuz Sultan Selim, babası Bayezid'i devirerek iktidara el koyduktan sonra Anadolu'da Kızılbaşlara karşı müthiş bir kırım başlattı. İlk anda 40 bin kişi kılıçtan geçirilerek, çuvala konulup Kızılbaş ve Yeşilbaş'a atılarak yok edildi. Bununla kalınmadı. Osmanlı Devlet yönetimi, şeyhülislamlık makamından, o zamana kadar hiç görülmemiş bir de fetva çıkarttırdı. Bu dinsel hükme göre, Kızılbaş denilen Türkler, "dinsiz, İslam dışı, zındık, kafir" gibi suçlamalarla hedef haline getiriliyorlardı. Bu fetva çıkınca da Alevilerin tek tek veya topluca öldürülmeleri de dinin bir gereği olarak yapılıyordu.

Yani, 15. yüzyılın sonlarından başlayarak Osmanlı politikası Türk'ün (Kızılbaş) yok edilmesi üzerine yerleştirilmiş bulunuyordu. Osmanlı kaynakları incelendiğinde görülecektir ki, devlet Türk deyince genelde Kızılbaş (Alevi) kimlikli boyları dile getiriyordu. "Etrak-i bi idrak" (Akılsız/Aptal Türkler) ile de onlar hedef alınıyordu. Türk kelimesi, 500 yıl boyunca bir aşağılama sıfatı olarak kullanıla gelmiş ve bu terimin yüceltilmesi ve gerçek anlamının ona yeniden verilmesi de ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni bir devlet kurmasıyla mümkün olabilmektedir.

İşte bu 500 yıllık süreç içindeki temel kırılma noktası, Osmanlı devlet yönetiminin (sadrazam ve şeyhülislam alt ayakları) ile Kürt aşiretlerin yaptığı işbirliği oldu. Bu işbirliği sonucunda Osmanlı sınırları içinde kalan Kızılbaş Türkler, kırım, baskı ve bunun peşinden de eritilme sürecini yaşadılar. Böylece, devletin düşman saydığı ve Kürt beylerinin insafına terk ettiği Kızılbaş boylar, Kürt egemenlerine yavaşca ve oralarda yaşayacak yollar aradılar. Böylece, Kürtçe'yi öğrenip anadilleri Türkçe yerine onu geçirdiler.

Bilimsel olarak da tespit edilmiştir ki böyle bir ortam içinde insanların anadillerini 60 yıl içinde yitirmeleri ve egemen dili kullanmaları olabilmektedir. ... Tarih içinde Türk oldukları belli olan Türk boylarından bazı bugün Kürtçe konuşuyor olmasının sebebi de işte budur. ... Bu baskı, kırım ve eritme sürecinin ikinci bir şahlanış dönemi daha vardır. Doğu'daki birçok Kızılbaş Türk aşireti, bu son dalga ile iyice ezilmiş ve eritilmiştir. Bu süreç, Hamidiye Alayları'nın başlattığı kırım ve baskı sürecidir.

Hamidiye Alayları, Osmanlı Padişahı 2. Abdülhamit tarafından kurulan ve sayıları zamanla 100'ü bulan Kürt milis kuvvetlerini anlatır. ... Hamidiye Alayları Yasası'nın temel maddeleri şöyledir:

- 1-Hamidiye Süvari Alayı çıkarmak isteyen aşiretler, her evden 1 süvari çıkarmak mecburiyetindedirler. Böylece süvari çıkaran her ev, ziraat ve koyun vergilerinden başka devletin bütün genel vergilerinden kurtulacaktır.
- 2-Süvari çıkaran aşirete boş olan devlet hazine arazisi verilecektir. Araziyi alan fakat görevini yerine getirmeyen aşiretler, bu araziden faydalanamayacaktır.
- 3-Hamidiye Süvarisi'nde askeri hizmet 23 yıl olup bu görevde 3 yıl hazır birliklerde, 12 yıl nizamiye sınıfında, 8 yıl yedeklikte hizmet yapılır.

Yasada, süvarinin bineceği atın kendisine ait olacağı; işlediği suçlar nedeniyle de normal mahkemelerde değil askeri mahkemelerde yargılanacakları yer almaktaydı. ... Bu alayları kurmak için aşiretlerin çok yoğun isteklerde bulunduğu görülüyor. Fakat Osmanlı devletinin bölgede uyguladığı politika yüzünden, Hamidiye alayları için Doğu Anadolu'daki Sünni mezhepten olan Kürt aşiretleri, bazı Arap aşiretleri ile Karapapaklar'a izin verilmiştir. ... Yezidi, Alevi-Şii, Dürzi inançtaki aşiretler, alay kurmak için başvurmuş olmalarına karşın, Osmanlı yönetimi bu istekleri geri çevirmiştir.

Hamidiye Alayları, Ermenilere karşı kurulmuş ama, kuruluş amacının dışına çıkıp çapulculuk ve katliama başlamışlardır. Bunların yaptığı zulüm ve katliam devlete bildirilince bu kez askeri kuvvetlerle Hamidiye alayları engellenmek istemiştir. Böylece, yarı resmi kuvvet durumunda olan Hamidiye alayları, yarı resmi eşkiya olmuş, karşısına devlet kuvvetleri çıkınca da onlarla çatışmaya başlamışlardır. Katliam ve yağmacılığı hedefleyen Hamidiye Alayları, aslında devletin başına da bela olmuştur.

Devlet, Ermenileri korumak için jandarma kuvvetini devreye sokmak zorunda kalmıştır. Kaymakamlar, ellerinde bulunan askeri kuvvetlerle Hamidiye eşkiyasına karşı duramayacaklarını dile getiren telgraflar çekmişlerdir. ... Sultan Hamit, istibdadını yürütmek için artık temelli olarak bu işaretlere Kürt ve doğu illerine de Kürdistan ve kendisine de Kürtlerin babası demekteydi. Vatanına ve milliyetine hıyanet eden bu padişah, doğu illerimizin Kürdistan ve buradaki aşiretlerin de Kürt olmadığını

biliyordu. Onun, şahsi saltanatı uğrunda söylediği bu sözler, o gün, doğu illerinin Türklüğünü yok etmeye kafi gelmiş, özbeöz Türk soyundan olan doğu halkını, Yavuz'dan sonra bir kere daha felakete sürüklemişti.

Yavuz Sultan Selim devrinden önce yazılmış tarihlerin gerçekte Kürt olarak tesbit ettiği bir millet ve doğu illerimizin coğrafi durumunda yazılmış bir Kürdistan adı yoktu. Sultan Hamit bunu biliyordu. Fakat o, Tanzimat Türklerine karşı saltanat ve istibdadını ayakta tutabilmek için, coğrafi ve idari durumdan, istibdada elverişli olan doğu illerimizi o günkü, aşiretlerin her üç şubesinin nüfusça en kalabalığı, zengini ve azıllısı bulunan Kormanço şubesindeki aşiretleri Hamidiye teşkilatına alarak, bunları Türklük ve gençlik cereyanlarına karşı bir kalkan gibi kullanmak istemişti.

Kendilerini Hamidiye alaylarına karşı müdafaa etmekten aciz olan doğu illerindeki diğer kabileler ve halk, mecburi olarak Hamidiye alay kumandanlarına ağır vergiler verir ve bunların idaresinde köle gibi yaşarlardı. ... Her iki aşiret lıvası ve kaymakamlar, döktükleri kanlardan ötürü hiçbir mahkeme ve adalet divanında hesap vermeye mecbur değillerdi. Bunlar, bütün aşiret halkının mukadderatlarına birer mutlak hakimdi. Aşiretin adli, idare, içtimai hukuku, aşiret reisinin elindeydi. Reis, başka bir aşiretten öldürdüğü birçok adamların kanına karşılık, kendi aşiretinden ölümlerine sebebiyet verdiği bir sürü insanların kanlarını bir dehalet ve barışma ile bağışlar, evine gelen bir hasım aşiret ağçasının bir merhabasına feda ederdi. Bir aşiretin malı, canı, ırzı, o aşiretin reisinin öz malı sayılırdı. Reis, huylandığı ve şüphelendiği bir adamı öldürebilir, bir suçluyu hapis veya affedebilirdi ve sevdiği bir kadınla buluşur, bunlar için hiçbir makam veya mahkeme, reisin hakkında tahkikat yapamazdı.

Alevi aşiretleri; canlarını kurtarabilmek, namuslarını korumak için Kürt aşiret reislerine yanaşmışlar, Kürtlerle hoş geçinmeye çalışmışlar; onlarla anlaşabilmek ve dertlerini anlatabilmek için Kürtçe öğrenmişlerdir. Böylece Türkçe'nin yerini zamanla Kürtçe almıştır.

Bu çeteleşen katil sürüsünün üstüne devlet ordu göndererek onları dağıtmak zorunda kalmıştır.... Osmanlı Devleti'nin Türk düşmanlığı sonucunda Kızılbaş Türk boyları yer yer Kürtleşmiştir.

Kürtlerde Cem Yoktur

Anadolu Aleviliğinin temel göstergesi, cami ve namaz yerine, cem evi ve cemi tercih etmeleridir. ... Cem, eski Türk kültürünün bir devamıdır. Cemdeki hizmetler de Şamanist-Budist nitelikli Kök Tanrı inancının özelliklerini taşır. ... Kürtler ise, Sünni olup Şafii mezhebine göre ibadet ederler. Bu yüzden, Alevilik (Kızılbaşlık) bunlara göre kafirliktir. Elbette ki cem yapmak da küfrün, şirkin işi kabul edilir. Kürt mollalarından veya şeyhlerinden hiçbirisinin cemden söz ettiği ve ona meşru gözüyle baktığı görülmemiştir. Zaten Kürt geleneğinde de cem yoktur.

Aleviliğin temel öğelerinden dolu da Kürtler içinde bilinmeyen bir semboldür. Zaten içki, kesinlikle haram kabul edilir. Böyle bir anlayışın doluyu benimsemesi mümkün olamaz.

Cemde bütün dualar Türkçe'dir. Yakın zamanlara kadar Doğu'daki Alevi Kürt denilen topluluklar içinde yapılan araştırmalar göstermiştir ki, bunlar da cem yaparlardı ve cemlerde dualarını Türkçe okurlardı. ... İbadet dili kolay kolay değişmez. Çünkü kutsal sayıldığı için korunur. Bu yüzden Kürt sayılan bu Alevilerin ibadet dilinin Türkçe olması da bunların eskiden Türkçe konuştuklarını gösterir.

Alevi (Kızılbaş) toplulukların 7 Ulular diye kabul ettiği 7 büyük ozan vardır. Bunlar da kutsal sayılırlar. Çünkü Anadolu Aleviliğinin deyişleri, nefesleri, düvazıamları, naatları vb... hep bu ozanlardan kaynaklanır.

1. *Seyyid İmadeddin Nesimi*: Azeri Türkdür. 1418'de Halep'te derisi yüzülerek şehit edilmiştir. Şiirleri Türkçe'dir.
2. *Şah Hatayi*: Anadolu Aleviliğinin temel direği sayılır. İran'da Safevi Devleti'ni kurmuştur. Şiirleri Türkçe ve Farsça'dır. Cem'de temeldir.
3. *Fuzuli (1480-1566)*: Azeri kimlikli büyük Türk ozanıdır. Türkçe yazmıştır.
4. *Yemini (16. yüzyılın başı)*: Faziletname isimli Türkçe eserin sahibidir.
5. *Virani (16. yüzyılın başı)*: Coşkun Alevi ozanı, şiirleri Türkçe'dir.
6. *Pir Sultan Abdal (Sivas, Ölümü 1550 dolayları?)*: Coşkun Türkçe şiirleri ile tanınmıştır.
7. *Kul Himmet (Tokat, 16. Yüzyıl)*: Coşkulu Türkçe şiirleri ile tanınmıştır.

Görüldüğü üzere, Anadolu Aleviliği'nin 7 Ulular diye kabul ozanların hiçbirisi Kürt değildir; bunların Kürtçe yazılmış şiirleri de yoktur. ... Anadolu Aleviliği'nde evliya (veliler) olarak kabul edilen isimler arasında da hiç Kürt kimlikli birisi yoktur. Alevi ulularının büyük olarak kabul ettiği isimler; ya Ehlibeyt soyundan olanlardır ya Türk kimlikli isimlerdir. Eren (evliya) kavramı zaten eski Türk inancının devamı biçiminde Aleviliğin içine alınmıştır. Kürtlerden hiçbir ismin Alevi ulusu sayılmaması da Aleviliğin Türk kültürü ile ilgili olduğunu gösteren başka bir kanıttır.

Aleviliğin temel sazi olan bağlama da Türk milletine özgü bir araçtır. Kök Türkler döneminde bile çadırlarda ozanların saz çaldığı kaynaklarda yer almaktadır. Sazın kutsallaştırılması da Şamanizm'den gelen bir Türk geleneğidir.

Dedelik de babalık ve atalık geleneğinin devamıdır Bu da Türklere özgü sosyolojik bir yapılanmadır.

Kadın-erkek birlikteliği de Alevi toplumunun temel özelliklerindedir. Buna bağlı olarak da tek eşli evlilik egemen durumdadır. Bu olguyu Kürt toplulukları içinde görmek mümkün değildir. ... Çok karılı evlilik sistemi bugün Kuzey Irak'taki aşiretler arasında yeniden yasal hale getirilmiştir.

Bunun gibi kültürel öğelerin yan yana getirilmesiyle oluşan Alevi kültür iklimi ile Kürt kültürünün benzerliği bulunmamaktadır. Alevi hayat biçimi, Kürt hayat biçimine hiç uymaz. Doğu ve Güneydoğu'daki Alevilerle Kürtlerin kültürel farklılığı bunun açık nitelidir.

Sonuç Nedir?

Tarihi olaylar açık açık gösteriyor ki, bu bölgelerdeki Aleviler, geçmişte Türkmen denilen ve çoğunluğu Oğuz boylarından oluşan Türk topluluklarıdır. ... Bunlar, İran'da kurulan Safevi devletinin savaşçıları oluşturmuşlardır. Kızılbaş diye nitelenen ve kötülenler de işte bu Türkmenlerdir.

Devletlerarası çatışma sonucunda hem Osmanlı'nın hem de onun işbirlikçisi 33 Kürt reisin baskısı sonucunda bu aşiretler ezilmişler ve Kürtlere yanaşmışlardır. Bu ezme ve asimile etme politikası 1890'larda Hamidiye Alayları ile doruğa çıkmıştır. Kürt beylerine yanaşmak ve hayatta kalabilmek için Kürtçe öğrenen ve dilini değiştiren bu boylar, daha sonra Kürt milliyetçileri tarafından Kürt gibi gösterilmişlerdir.

Yer yer Türkçe, yer yer Kürtçe konuşan ve kültür inanç dili Türkçe olan bu topluluklar; kendilerini hiçbir zaman Kürt olarak görmemişlerdir. Bunların önderleri; "Biz Türk neslinden gelmişiz." diyerek atalarından gelen o kabulü dışı vurmuşlardır. Yaşam biçimi ve tarihi süreç gösteriyor ki bugün Alevi olup da Kürt gösterilen topluluklar, köken olarak büyük ölçüde Türk'tür. Bunlar; zaman içinde dillerini yitirmişlerdir ama kültürlerini sürdürmüşlerdir. Kürt denilen bu toplulukların Kültürü de Kürt Kültürü değildir.

Sosyolojik Olarak Türklerin Kürtleşmesi Olanaklı mı?

Sosyolojik bir kural vardır; "Her milliyet farkı dil farkını gerektirse de, her dil farkı milliyet farkını gerektirmez." Bu kuraldan yapılacak çıkarsama her dil farkının milliyet farkı olmadığıdır. Bir milliyet tarihsel gelgitlerde farklı dilleri kullanabilir. ... Çoğu kez aynı dine mensup iki millet yan yana yaşadığı zaman bunlardan biri diğerini etkiler asimile edebilir ve onu temsil eder. Bunun tarihte sayısız örnekleri vardır. Ama bu ikili ilişkide yerli olan sonra geleni etkiler diye bir ön şart yoktur. Tersine de olabilir. Bu yaşanan konjonktüre, tarihsel ve sosyolojik değişkenlere göre yeniden yapılır.

Türkler ve Kürtler arasındaki etkileşimin, asimilasyonun kır ve şehir yaşamına göre de farklı sonuçlar doğurduğunu tesbit eden Gökalkp bunları şöyle tanımlıyor: "Türkler şehir medeniyetine daha istidatlı olduklarından şehirler Türklük merkezi halini almakla beraber, oralara gelen Kürtleri de Türkleştirmektedir. Köylerde ve çadırlarda yaşayan Türkmenler ise, sahra medeniyetinde daha kuvvetli bulunan Kürtlüğe temessül etmektedirler."

Belgeler Ne Diyor?

Bruinessen'in ... yazdıklarından şu sonuçlar çıkıyor: a) Kürtçe ve Zazaca konuşan Alevilerin neredeyse tamamı ibadet dili olarak Türkçe konuşuyorlar; b) Kürtçe ve Zazaca konuşan Alevilerin çoğu Türkçe aşiret adları taşıyorlar; c) Kürtçe ve Zazaca konuşan Alevilerin bu ikili kimlik belirtileri Kürt milliyetçileri ve Türk milliyetçilerinin kendilerinin kaygıları yönünde ilgisini çekmiştir.

Bu yazılanlardan bazı çıkarsamalar yapmak gerekirse; Aleviliğin Türklerle tanışması İslam'la tanıştığı yıllara yani 10.-11. Yüzyıla dayanır. Demek ki bu kitle Alevilikle tanıştığı yıllarda Türkçe konuşuyormuş. Ritüel dili yani ibadet dili o yıllardan kalmış olabilir. Daha sonra Kürtçe ya da Zazaca öğrense de Türkçe'nin yerini alamamış. Türklerin Anadolu'daki Osmanlı ile ilişkileri düşünüldüğünde Osmanlı'nın Kürdü ya da Ermeni'yi Türkleştirmesi olasılığı yok. Tam tersine Osmanlı Türk ve Alevi karşıtı olduğu için Alevi Türkmen malını kurtarması için Kürtçe ya da Zazaca konuşan bölgeye sığınması daha büyük olasılıktır. Bruinessen'in Kürtçe ve Zazaca konuşan Aleviler için "muğlak kimlik" nitelemesi bu durumdan kaynaklanıyor olabilir. ... Bruinessen, Tunceli yöresindeki Alevilerin dinsel ayinlerde kullandığı dille ilgili olarak ise; "Bununla birlikte daha özgül Alevi dinsel adetleri Dersimlileri, Alevi Türklere yakınlaştırır. Gülbank ya da nefeslerinin çoğu Türkçe'dir. Ve 1920'den önce de kesinlikle öyleydi." dedikten sonra bu dediklerine tanık olarak Dersim bölgesini iyi bildiğine inandığı iki kişiyi gösteriyor. "Nuri Dersimi ve Erzincan Valisi olan ve bölgeyi çok iyi bilen Ali Kemal'i'ye göre, hiç Kürtçe gülbanklık yoktur" diyor.

Bruinessen, Dersim'in kimliği ile ilgili olarak şu tesbitleri de yazıyor: "Dersimlilerin nereden geldikleri sorusunu akla getiren ve hem resmi tarih ekolüne bağlı olanlar, hem de liberaller olmak üzere, bir çok Türk akademisyence bu soruya verilen cevap, bunların Kürtleştirilmiş (ya da Zazalaştırılmış) Kızılbaş Türk aşiret olduğudur. Bu varsayım o kadar mantıklı görünür ki bazı Batılı akademisyenlerce de hiç sorgulanmadan kabul edilmiştir." (Örneğin Melikof).

Bruinessen, "Yüzyıllar boyunca izleri sürülebiyecek olan bazı aşiretler dillerini Türkçe'den Kürtçe'ye ya da tam aksi şekilde değiştirdiler; bu aşiretlerin mensuplarının kompozisyonları da zamanla kaymış olabilir" dedikten sonra; "yalnız bir tek büyük Dersim aşiretinin, Balaban'ın Türk olduğu, Yörükkan taifesinden olduğu söylenir. Balaban aşiretinin Zazaca konuşmasına rağmen, bugünkü komşularının kabul eder göründükleri bir ad" diyor. ... Bu tespitten de, Balaban aşiretinin Türk olduğu, Alevi olduğu ama buna karşın Zazaca konuştuğu anlaşılıyor. Yani, Zazaca'yı sonradan öğrenen bir Türk aşireti olduğu savı doğrulanıyor.

Bruinessen, konu ile ilgili yazısına, araştırmacı Taylor'dan da saptamalar almış. Yazıda deniyor ki "Taylor'a ... Şeyh Hasan Aşireti'nin aslen Horasan'dan olduğu ve Dersim'e yakın zamanda Malatya yakınındaki Alacadağ bölgesinden geldiği söylenmiştir." ... Taylor'un verdiği bu bilgi başka kaynaklar tarafından da doğrulanıyor. Şeyh Hasan'ın Arapkir Onar köyünden Dersim'e geldiğini ve halen köyünün yaşadığını köydeki belge ve bilgilerin bunu doğruladığı biliniyor. Başka bir şey de biliniyor. Dersim'de Zazaca konuşan Şeyh Hasan Aşireti'nin Malatya'daki köyünde Zazaca konuşan bir tek kişi yoktur. Bu da Zazaca'nın sonradan öğrenildiğini gösterebilir.

Pülümür kökenli dikme dede Pir Ahmet Dikme 1999 Kasım'ında "Haykırp Duyuramadıklarım" adını verdiği kitapta konu ile ilgili ... Harzemşahlar'ın Türkistan'dan gelen Türkmen boylarından Beydilli Türkmen aşiretine mensup bir kol olduğu da bu yazılanla eklenirse durum daha açıklık kazanabilir. Pir Ahmet Dikme işte bu tarihsel alt yapıyı bilerek kalkıp şöyle yazabiliyor: "Munzur dediği dağın güney yakasında bir tek Kürt yoktur. Orada yaşayan Şeyh Hasan Aşireti tamamen Horasan kökenli Türkmenlerdir. Daha doğuya, Pülümür'e doğru gelindiğinde ise, Areli, Lolanlı, Şahvelanlı, Kemanlı, Çerekanlı ve daha bir çok aşiret oturmaktadır. Bu aşiretlerden hiç biri Kürt değildir. Tamamı Türk kökenli aşiretlerdir. Ben bu konuyu her platformda tartışmaya hazırım" diyor 1937 doğumlu bugün 65 yaşında olan Pir Ahmet Dikme Dede.

Bruinessen, Bingöl, Muş, Varto'da yaşayan çoğu Hormek, Lohan ve Balaban aşiretine mensup Aleviler için "Kendilerini Kürt addetmeye daha az meyillidirler" dedikten sonra geleneksel düşmanları, hem milliyetçi, hem Sünni Kürt nitelikli Şeyh Sait İsyanı'nda yer aldıkları zaman bu aşiretler, özellikle Hormek ve Lolan, Kürtlere karşı çıkararak Kemalist hükümetle kaderlerini birleştirdiler. Ş.Fırat, "Bu aşiretlerin egemen seçkinlerinin bir kısmı, en azından 1930'lardan bu yana kesin olarak kendilerini Türk olarak tanımladılar" diyor.

Bruinessen, Jandarma Genel Komutanlığı tarafından hazırlanan bir raporda şu bilgilerin yer aldığım yazıyor: "Zaza Alevilere gelince: Bunlarda mezhep ve ibadet dili Türkçe'dir. Ayinlere iştirak edenler Türkçe konuşmak mecburiyetindedir. Bu mecburiyettir ki Alevi Zazalık asırlardan beri ihmal edildiği halde Türklükten pek de uzaklaşmamış Dersim Alevileri arasında cevap istememek şartı ile Türkçe meram anlatmak mümkündür." dedikten sonra raporda 20-30 yaşlarından yukarı olanlarla Türkçe ile anlaşmak mümkün iken 10 yaşından küçük çocuklarla Türkçe konuşmak imkanı ortadan kalkmak üzeredir dendiği yazıyor. Raporun sonlarına doğru ise; "Bu netice Dersim Alevi Türklerinin de benliklerini kaybetmeye başladıklarına ve ihmal edilirse günün birinde Türk dili ile konuşana tesadüf edilemeyeceğine delildir" diye yazıyor.

Dönme-Devşirme geleneği Osmanlı'da hakim oldukça, Türkmen düşmanlığına koşut olarak Alevi düşmanlığı da arttı. Türkmen'in önünde iki yol vardı. Ya Sünnileşip ümmetçileşecekti veya "Katli vacip"ti. İşte Osmanlı'ya karşı bitip tükenmeyen Celali Ayaklanmaları böyle başladı. Merkezi otoritenin güçleri karşısında yenilen Türkmen'in canını kurtarmak için tek yol kalmıştı. Kuş uçmaz kervan geçmez dağ köylerine yerleşmek, Türkçe'yi derhal unutup Kürtçe ya da Zazaca'yı öğrenip canını kurtarmak. İşte Horasan Türklerinin Kürtleşme macerası böyle başlıyor.

Bruinessen, yazısının bir yerinde; "Taylor'a göre Dersimliler aslen pagan bir Ermeni neslin ardıllarıdır" diyor. Bu iddiaya göre ise, Dersimliler Ermeni'dir anlamı çıkıyor. Dersim'de Doğu Anadolu'nun çeşitli yörelerinde olduğu gibi Türklerin gelmesinden önce çeşitli Hıristiyan topluluklar yaşıyordu. Bunları Türkler gelince hemen sihirli bir güç ile yok edecek değillerdi. Bu farklı kültürler yıllarca yan yana yaşadı. Birbirini karşılıklı olarak etkilediler. Ve bu süreç günümüze dek geldi.

Alevilikte dedelik, ocak geleneği ile yaşar. Babadan oğula geçerek yaşar. Sahte dede veya ocakzedeler türemediği sürece dede ocaklarının bozulma şansı çok azdır. Bu nedenle Dersim bölgesinde dede ocaklarının tümü kendilerinin Horasan'dan gelen Türkmen aşireti olduğunu savunur. Dede ocaklarının Ermeni veya Kürt olma olasılığı hiç yok denecek kadar küçük bir olasılıktır. Ama çeşitli tarihsel karmaşa dönemlerinde Hıristiyan topluluklar Ermeni, Kafkas, Rum, Rus vs. Dersim'e veya herhangi bir Alevi yerleşmeye yerleşmiş olanların yanına sığınmış olabilir.

Nitekim nüfus sayımlarına baktığımızda örneğin 1885 nüfus sayımlarında Dersim'e bağlı Mazgirt kazasında; 32.998 kişinin, 22.177'sini Müslüman kesim oluştururken, 10.637 kişiyi Ermeni Gregorayanlar oluşturuyor.

Alevilik araştırmaları denilince İrene Melikoff adından söz etmemek olur mu? Peki bu konuda Prof. Melikoff ne düşünüyor? Melikoff'a göre ... "İlk Safevilerin taraftarlarının adı olan, fakat giderek horlayıcı 'asi zındık', hatta 'Kürt' anlamlarına gelmeye başlayan Kızılbaş deyiminin yerini, oldukça yakın bir tarihte Alevi sözü almış bulunuyor. Bununla birlikte, Alevilerin büyük bölümü Türk olduğu halde günümüzde Alevi deyimi de aynı anlama doğru çekilmektedir." Türk sözünün kaba, küçültücü,

yaban, köylü anlamı üstüne dururken "İslam'a girmiş, Müslüman olmuş, Selçuklu hanedanı gibi, kültürü İslamlaşmış kentli Türk ile, henüz İslamlaşmamış veya yeterince İslamlaşmamış göçer ya da yarı göçer Türk arasındaki uyumsuzlukla dolayısıyla birincisine Müslüman; ikincisine 'Türk' denmiştir" diyor.

Melikoff; sosyal anlamda kullanılan Türk ve Kürt sözcükleri için düşüncelerini şöyle sürdürüyor: "Nasıl Kaşgarlı Mahmut'un gösterdiği gibi, tat sözcüğü Müslüman olmayan Uygur'u belirtiyor idiyse, Türk de İslamlaşmamış olana deniyordu" diyor ve devam ediyor: "Bu sözcüğün etnik anlamda değil, sosyal bir anlamda kullanıldığı açıktır. Aynı olgu bugün de belli bir ölçüde etnik olmaktan çok, sosyal bir ayırım anlamı ile kullanılan ve aşiret bağları hala canlı, cemaat dışı bir İslam inancı ile belli bir yaşam tarzını sürdürdüğü Anadolu anlamında "Kürt" deyişi ile karşımıza çıkar" dedikten sonra Kürtçe konuşan Alevilerin nitelendirilmesine geliyor. Melikoff diyor ki, "Araştırmalarım beni Kurmançı denen ve Kürtler olarak tanınan insanlar arasında kalmaya götürdü. Töreleri Orta Asya'ya kadar uzanan Türk töreleri idi. Ölümle ilgili adetler... Al inancı... Türklerin on iki hayvanlı takvimlerine eski yeni yıl bayramları olan Hızır bayramının kutlanması vb. Sorduğumda, kaynaklarımdan biri bana, 'Soy olarak biz Kürt değiliz, fakat inançlarımız dolayısıyla eza gördük, dağlara sığındık, Kürtlere karıştık ve Kürtler olarak adlandırıldık' dedi."

Yani Melikoff, sosyolojik olarak bir Kürt'ün de Alevi olma olasılığına karşın, Koçgiri aşiretinin Kürt olmadığını, Türk kökenli, Kürtçe'yi sonradan öğrenen bir Türkmen aşireti olduğunu söylüyor.

Koçgiri konusunda araştırması olan tarihçi Baki Öz'de ... araştırması sonucu, Koçgiri aşiretinin Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen bir Türkmen aşireti olduğunu esasen İzo'lu olduklarını Dersim'den buraya yerleştiklerini Şeyh Hasan aşireti ile akrabalık ilişkilerinin bulunduğunu sonradan Kürtleşen bir Türkmen boyu olduklarını yazıyor.

Ziya Gökalp, "Bütün Karadeniz ahalisine Laz, bütün Suriyelilere ve Iraklılara Arap, bütün Rumeli halkına Arnavut dedikleri gibi, bizim gibi Vilayeti Şarkiye ahalisinden bulunanlara da Kürt milliyetini izafe ettiklerini gördüm" diye bir ön tesbit yaptıktan sonra; "O zamana kadar kendimi hissen Türk sanıyordum. Ama gerçeği görmek için Türklüğü de Kürtlüğü de inceledim. Diyarbakır'da ana dil Türkçe olduğu halde her fert biraz Kürtçe de bilir. Dildeki bu ikili yapı nereden ileri gelebilir. Ya Diyarbakır Türkçe'si bir Kürt Türkçe'siydi veya Diyarbakır'ın Kürtçe'si bir Türk Kürtçe'siydi. Dil üstüne yaptığım araştırmalar Diyarbakır'ın Türkçe'sinin Akkoyunlu, Karakoyunlu Türklerine özgü Azeri lehçesi olduğunu gördüm" diyor. Bu dilde hiçbir yapaylık yok diyor. Bu Türkçe Kürtlerin bozduğu bir Türkçe değildir, sonucuna varınca Diyarbakırlıların konuştuğu Kürtçe'nin suni olduğunu söylüyor. Bu şivenin Türk Kürtçe'si olduğu tespitini yapıyor. Diyarbakırlıların Türk olduğuna ilişkin en önemli delil, dildir diyor. ... Gökalp, Diyarbakırlıların Türk olduğuna ilişkin önemli bir bulgu olarak da mezhep meselesini görüyor. Diyor ki hakiki yerli halk Hanefi'dir. Kürtler ise Şafidir. Kürtlerden başka Şafii yoktur. Türklerin ise çoğunluğu Hanefidir.

Yeni araştırmalar da ortaya koyuyor ki, Anadolu'nun batısı, güneyi, kuzeyi gibi doğusunda da Aleviliği yaşayanlar ve yaşatanlar Türk kökenlidirler. Kürt Alevisi veya Alevi Kürt denilen topluluklar, Türk kökenlidir.

SONSÖZ

Anadolu'daki Alevilik, büyük bir milletin kendi kimliğini korumak ve geleceğe aktarmak için verdiği ideolojik ve kültürel mücadelenin yarattığı bir model oldu. Osmanlı tarihinin yeniden ve doğru olarak yorumlanması sonucunda, devlet tarafından hedef alınan kitlelerin Türkler olduğu görülecektir. Türkleri de temsil eden Aleviler, eski deyişle Kızılbaş Türkmenler oldular.

Daha 1492'de, Topkapı Sarayı'nda genel sekreter olan Hafız Hamdi Çelebi (Kadimi) şöyle diyordu: "Ey Kadmi, Türk'e hiç olma yakın /Sözleri inciden bile güzel olsa/Sakin olma Türk'e yakın, asla/Başını kes, kanını dök hiç üzülme/ Baban bile olsa Türk'ü öldür."

Şeyhülislam da Allah adına karar verip, "Kızılbaş öldüren cennete gider!" diyerek katliama yol verdiler. Yetmedi, "Kızılbaşlar, mum söndü yaparlar; kestikleri yenmez!" biçiminde iftiralar uyduruldu. Türk milletinin geleneğini-göreğini, dilini, sanatını, yaşam tarzını yaşatan kitleler "yasadışı, kötü, haksız, pis, sapkın" ilan edildiler. Türk adı altında Kızılbaşlar (Aleviler), Kızılbaş adı altında Türkler, yok edilmesi gereken yığınlar olarak damgalandılar. Onlar bunca baskıya kırma karşın kimliklerinden dönmediler. Ve bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli olan "kültür"ü geçmişten bugünlere getirdiler. Bu yüzden, hem dayanışmacı, eşitlikçi, halkçı yapılarıyla sosyalist oldular, hem de milli kimliğin en saf ve en kararlı taşıyıcıları olarak gerçek milliyetçi oldular.

İslam'ı da şekle göre değil, doğuş özüne uygun olarak yaşadıkları için de kendilerini mümin saydılar. Kendilerine zahiri İslamcılardan gelen eleştirilere, küfürlere de hiç aldırmaz etmeden ata yolunda yürüdüler.